

**T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**KUR'ÂNI KERİM'DE ZİKREDİLEN PEYGAMBERLERİN
KAVİMLERİNE BEDDUALARI**

REŞİT RECEP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. HAKAN UĞUR**

KONYA-2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

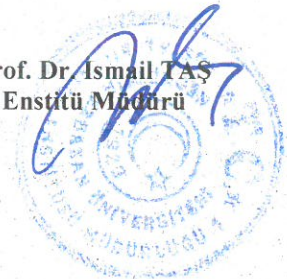
Öğrencinin	Adı Soyadı	Reşit Recep
	Numarası	16810601038
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tefsir
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hakan Uğur
	Tezin Adı	KUR'ÂNI KERİM'DE ZİKREDİLEN PEYGAMBERLERİN KAVİMLERİNE BEDDUALARI

Sıra No	Danışman ve Üyeler	
	Unvanı	Adı ve Soyadı
1	Doç. Dr.	Hakan Uğur
2	Dr. Öğr. Üyesi	Ayşe Betül Oruç
3	Dr. Öğr. Üyesi	Duran Ali Yıldırım
4		
5		

Yukarıda adı geçen öğrencinin tez savunma sınavı dijital ortamda online sınav olarak gerçekleştirilmiştir. 22/05/20202 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği** ile başarılı bulunarak yukarıda isimleri belirtilen jüri tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Ek: Jüri Tutanakları

Prof. Dr. İsmail TAŞ
Enstitü Müdürü

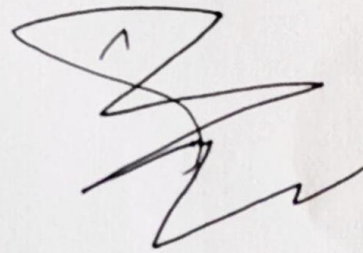

KONYA	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Reşit Recep

ÖZET

KUR'ÂNI KERÎM'DE ZİKREDİLEN PEYGAMBERLERİN KAVİMLERİNE BEDDUALARI

Tez çalışmamız, Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin kavimlerine bedduaları konusunu özel bir şekilde ele almaktadır. Duanın sözlük ve terim anlamlarının yanı sıra duanın kısımlarının da üzerinde durduktan sonra Kur'an-ı Kerim'de geçen beddua lafızları genel bir şekilde zikredilmiştir. Daha sonra ise nebi ve resul kelimelerinin tanımları ve aralarındaki fark ele alınmıştır.

Konunun özüne girmek için hazırlık olarak peygamberlerin ibadet ederken, yalvarıp yakarırken dünyevi ve uhrevi isteklerde bulunurken nasıl dua ettiklerinden genel bir şekilde söz edilmiştir. Bunun ardından ise davet hayatları açısından kavimlerine beddua eden peygamberlerin kıssaları ve kavimlerinin hidayete ermelerinden ümidi kesip onlara beddua edinceye ve Allah'ın yardımı gelip onlara yetişinceye kadar davet yüküne nasıl tahammül edip dayandıkları anlatılmaya başlanmıştır. Nitekim onların bu duası kurtuluşlarından ümit kesilmiş olan küfür ehli için helak nedeni, hak sözün yükselişi ve Allah dostları için bir yardım olmuştur.

Araştırmanın son kısmında ise onların bu dualarından kaynaklanan en önemli noktalardan bahsedilmiştir. Nitekim onların bu dualarının amacının yanı sıra bu duaların ancak Allah-ı Teala'nın emrinden sonra edildiği ve gerek müminler gerek peygamberler gerek de kendilerine beddua edilenler için pek çok fayda getirdiği açıklanmıştır. Diğer taraftan bu bedduaların sebeplerinin peygamberlerin davet etmekten sıkılmaları olmadığı ve muhaliflerinden intikam alma amacıyla edilmediği bilakis onların rahmet ve şefkat ile bilindikleri ve daimî çabalarının kavimlerinin hidayeti ve kurtuluşu olduğu açıklanmıştır.

ABSTRACT

CURSES OF THE PROPHETS AGAINST THEIR PEOPLE IN THE HOLY QURAN

The research is specifically about The Supplication of Prophets against their people in the Holy Qur'an. After examining the meanings of supplication in language and terminology and the supplication sections, I mentioned the words that have been used as the supplication against others in general in the Holy Quran. I also mentioned the definition of Prophet and Messenger and the difference between them.

As an introduction to entering to the topic, the prophets' supplication has been discussed in general in the research, their worshipping, supplication and their worldly and hereafter requests, after that the beginning of telling the stories of the prophets who supplicated against their people, as for their propagandistic side of their life and how they could bear the burdens of the message and how they were patient until they have despaired of the guidance of their people, they supplicated against them so the victory of Allah has been sent quickly to help his prophets. That supplication was a destruction of the people who disbelieved those whose goodness is hopeless, lifting the word of truth high and supporting for the holy men of Allah.

In the last section of the research, the discussion was about the most important points about their supplications, so the purpose of those supplications was explained, and those supplications were only after the command of the Almighty Allah, it came with a lot of benefits for believers, messengers or on those who were supplicated against, and that the reasons of those supplications are neither because the messengers got bored of the message nor as a revenge of who disobeyed them, because the messengers are those who were well known for their mercy and empathy, and their only concern was their people guidance and righteousness.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	i
KISALTMALAR	1
ÖNSÖZ.....	2
GİRİŞ	3
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	3
B. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
C. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	4
D. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
E. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ ÖNCEDEN YAPILAN ARAŞTIRMALAR	5
BİRİNCİ BÖLÜM	6
DUANIN ANLAMI VE KISIMLARI.....	6
A. DUANIN TERİM VE SÖZLÜK ANLAMI	6
1.Duanın Sözlük Anlamı.....	6
2.Beddua Kavramı	9
3.Kur'an'da Duanın Anlamları	10
4.Duanın Terim Anlamı:.....	19
B. DUANIN KISIMLARI	21
C. KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN BEDDUA LAFIZLARI VE BEDDUA EDİLENLER	22
1.Emir Kipi	22
2.Nehiy Kipi.....	26
3.Haber Kipi.....	26
D. NEBİ VE RESUL KAVRAMLARI	29
1.Nebi Kelimesinin Sözlük Anlamı:	29
2.Resul Kelimesinin Sözlük Anlamı:.....	30
3.Nebi ve Resul Kelimelerinin Terim Manaları:	30
4.Nebi ve Resul Kelimleri Arasındaki Farklar:	30
İKİNCİ BÖLÜM.....	32
KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLEN PEYGAMBERLERİN KAVİMLERİNE BEDDUALARI	32
A. PEYGAMBER DUALARININ KUR'AN'DA ZİKREDİLMESİ	32
B. KUR'AN-I KERİM'DE PEYGAMBER BEDDUALARI	41
1. Hz. Nûh'un (a.s.) Kavmine Bedduası	41
2. Hz. Hûd'un (a.s.) Kavmine Bedduası	49
3. Hz. Lût'un (a.s.) Kavmine Bedduası	55
4. Hz. Şuayb'ın Kavmine Bedduası.....	58

5. Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un Kavimlerine Bedduası	63
6. Hz. Muhammed'in Bedduası	79
C. PEYGAMBER BEDDUALARI İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR.....	89
1. Bir Peygamberin Kavmine Beddua Etmesi Peygamberlerin Metotları Olan Rahmet ve Hidayet ile Çelişir mi?	89
2. Risaletlerini Tebliğ Etme Hususunda Peygamberlerin İntikam ve Sıkılma Gibi Vasıflardan Tenzih Edilmesi	100
3. Ettiği Dua Nedeniyle Şefaathadisinde Hz. Nûh'un Mazereti Meselesi	103
4. İslam'ın Hoşgörüsü ile Beddua Meselesi Arasında Çelişki Olmayışı.....	104
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	1

KISALTMALAR

(a.s.)	Aleyhi's-selâm
b.	İbn (oğlu)
Bkz.	Bakınız
(c.c.)	Celle celâluh
H.z.	Hazreti
s.	Sayfa
(r.a.)	Radiyallâhu Anhu
(s.a.v.)	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
tsz.	Tarihsiz

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatında rehber olarak peygamberler gösterilmiştir. Onların hayatlarındaki her ayrıntı, ibadet hayatı, sosyal hayattaki tavırları, mümin ve gayri Müslimlerle ilişkisi, sevinç anında, öfke anında, savaş ve barış esnasındaki tavırları, biz müslümanlar için örnektir. Kur'an hükümlerini hayata geçirme yolundaki örneğimiz, Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerin siretleridir. Bu kapsamda, diğer konularda olduğu gibi, yüce peygamberlerin kavimleriyle ilişkileri ve bu ilişki sadedindeki tavırları da Kur'an'da genişçe anlatılmış ve bu anlatılarda bizler için eşsiz ölçüler ortaya konulmuştur. Biz bu tezimizde, peygamberlerin kavimleriyle ilişkileri esnasında onlara yaptıkları dua ve bedduaları ele aldık. Böylece İslam'da beddua etmek ile ilgili genel hükümler, Kur'an temelli olarak ortaya konulmuş oldu.

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında tez çalışması ile ilgili teknik bilgiler verilmektedir. Birinci bölümde, konuya giriş yapmak üzere dua kavramı hakkında, Kur'an'daki kullanım özellikleri ve ayrıca nebi ve resul kavramları hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde ise, kavimlerine beddua ettikleri Kur'an'da bildirilen peygamberleri beddua etmeyen iten olayların serencamını, ilgili ayetler ışığında işlemeye çalıştık. Böylece beddua hakkındaki hükümlerin genel çatısı ortaya konulmuş oldu. Ayrıca beddua hakkındaki birtakım konular tartışıldı. Sonuç bölümünde de tez çalışmamızla ortaya koyduğumuz esaslar maddeler halinde açıklandı.

Bu tez çalışmasının başından sonuna kadar bana her türlü desteği veren tez danışman hocam Doç. Dr. Hakan Uğur'a teşekkür etmeyi borç biliyorum.

Reşit Recep

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Bu tez çalışmamızda, Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamberlerin kavimlerine yaptıkları bedduaları ele aldık. Kur'an'da Peygamberlerin kendileri, aileleri ve kavimleri için yaptıkları dualar yer aldığı gibi bazı Peygamberlerin kavimlerine ve zalimlere karşı yaptıkları bedduaların anlatıldığını da görüyoruz.

Kur'an-ı Kerim'de kavimlerine karşı beddua eden Peygamberler; Hz. Nûh (a.s.), Hz. Hûd (a.s.), Hz. Lût (a.s.), Hz. Şuayb (a.s.), Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Hârûn (a.s.) ve Hz. Muhammed (a.s.)'dır. Biz burada öncelikle ayetlerde geçen bedduaları kaydettikten sonra bu ayet-i kerimelerin işaret ettiği manaları, kavimlerin böyle bir duaya maruz kalmalarının sebebini, bu lanetlemelerin ne zaman meydana geldiğini ve bu bedduaların sonuçlarını açıklayarak bu bedduaların arkasındaki hikmetlere ulaşmaya çalışacağız. Çünkü Peygamberler, beşeriyetin öncüleri ve insanlara hayır ve faziletli işleri öğreten muallimler olduğuna göre, onların karşılaştıkları şartlarda nasıl davranacağımızı bilmek için bu bilgiye sahip olmak gerekir.

Cenab ı Hak bize sabırlı olmayı ve kötülüğe karşı iyilikle mukabele etmeyi birçok ayette emretmiştir. Mesela; *“Kötülüğü, en güzel olan şeyle uzaklaştır. Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyleri en iyi biliriz.”*¹; *“Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”*² ayetleri bunlardandır.

Peygamber Efendimiz de insanların kendisine ve başkasına beddua etmesini şu hadisleriyle yasaklıyor: *“Kendinize beddua etmeyin, çocuklarınıza da beddua etmeyin, hizmetçilerinize de beddua etmeyin. Mallarınıza da beddua etmeyin. Ola ki Allah'ın duaları kabul ettiği saate rast gelir de istediğiniz kabul oluverir.”*³

¹ Mü'minûn 23/96.

² Şûrâ 42/43.

³ Bkz. Müslim b. el-Haccâc, Ebû'l-Hüseyn b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh (Sahîh-i Müslim)*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1424, *Zühhd*, 4/2304; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, Tahkîk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, tsz, *es-Sünen*, 4906; Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Tahkik: Beşşar İvad Maruf, Darü'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1998, *Sünen*, 1976.

Bütün bu naslarda sabırlı olma, başkasına beddua etmeme emirleri varken Peygamberlerin kavimlerine karşı yaptığı bedduaları nasıl anlamalıyız? Ve Peygamberler toplumda insanlara rahmet ve onların mürşidi olmaları ile, onların, insanlardan bazılarına yaptıkları bedduaları nasıl bağdaştırabiliriz? Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in alemlere rahmet olarak gönderildiği ifade edilmiştir.⁴ Peygamberler sabretmekle emrolunmuşken kavimlerine karşı yaptıkları bedduadan anlaşılan bu sabrı kaybettikleri midir? Bu gibi soruların cevabını arayacağız. Umarız ki bu çalışmayla yeni bilgiler elde ederek kendimize ve başkasına faydalı oluruz.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamberlerin kavimlerine karşı yaptıkları beddualarla alakalı bütün ayetleri tahlil edip yapılan bedduaların hikmetini anlamaktır. Ayrıca, bu konuda Peygamberler hakkında akla gelebilecek şüpheleri engellemek ve İslam'a göre hangi tür şahısların bedduayı hak ettiğini belirlemek ve bu konuda doğru yolu gösterip Peygamberlere ittiba etmektir.

C. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Tez çalışmamızda Peygamberlerin kavimlerine karşı yaptıkları bedduaların geçtiği bütün ayetleri toplamak suretiyle tümdengelim metodu kullanarak Kur'an-ı Kerim'de geçen beddua lafızlarını, beddua eden peygamberler ve onların kavimleriyle yaşadıklarını Kur'an merkezli olarak tespit edebilmek için bu bilgileri toplayabilmek için mevzuatı'l Kur'an ve Kur'an sözlüklerinden istifade ettik.

Bu konuyla alakalı tefsir hadis lügat ve tarih kaynaklardan istifade ederek bu ayetleri tahlil edip anlamak suretiyle tahlili yöntem kullandık.

Ayrıca, konuyla ilgili alimlerin, konuyla ilgili meseleler ve bunlardan hedeflenen neticeler için yaptıkları tahlil ve düzenlemeler ve ortaya koydukları gerekli

---

⁴ Enbiya, 21/107.

delillileri toplayıp sonuca ulaşmak ve ayet ve hadislerin tahriri ve alıntı yapılan alim ve müelliflerin kitap ve şahıslarını belirtmek yöntemini kullandık.

D. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışmanın önemi öncelikle Allah için Kitabullah'a bir hizmettir. Bu hazırladığımız konunun ikinci bir önemi, konunun daha önce müstakil bir çalışma halinde incelenmemiş ve herhangi bir araştırmacının Peygamberlerin, kavimlerine karşı yaptıkları beddualarla alakalı geniş ve ayrıntılı bir çalışma yapmamış olmasıdır. Bu sebeple bu mevzu hakkındaki problemlerin halledilmesi ve bu konuda beklenen yararların ortaya çıkarılması, çalışmamızı önemli kılmaktadır.

E. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ ÖNCEDEN YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Bu konuda daha önceden yapılmış bir müstakil çalışma bulamadık. Yapılan bütün çalışmalar Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamberlerin dualarıyla alakalı yapılmış genel çalışmalar olarak görünüyor. Bu araştırmalar arasında bu konuya değinen sadece bir kitap tespit ettik. O kitapta da, bir bölüm altında bazı Peygamberlerin yaptıkları beddualar sonucunda gerçekleşen felâket ve yıkımlardan bahsediliyor. Konu ele alınırken ilgili ayetlerin sadece belagat yönünü anlatılıyor. Bu çalışma da, Dr. Abdurrahman el-Camii es-Selma'nın "Duâü'l-Enbiya fi'l-Kur'ani'l-Kerim Diraseten Tahliliyyeten Belagiyyeten" adlı eseridir.

Peygamberlerin yaptıkları dualarla alakalı genel olarak işleyen bazı çalışmalar şunlardır:

Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Duâü'l-Enbiyâ ve's-Sâlihîn*, ed-Dârü'l-Alemiyye li'l-kütüb, Kahire 1998.

Vidâd Tahir Muhammed Nasr, *Duâü'l-Enbiya fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Yüksek Lisans Tezi, Câmîatü'n-Necâh el-Vataniyye, Filistin 2010.

Necmettin Şahinler, *Kur'an'da Peygamber Duaları*, Beyan Yayınları, İstanbul, ts.

Hidayet Ayan, *Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dinî Kültürümüzdeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2009.

Semih Aslan, *Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerin Duaları: İmtihan ve Dua*, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

DUANIN ANLAMI VE KISIMLARI

A. DUANIN TERİM VE SÖZLÜK ANLAMI

1.Duanın Sözlük Anlamı

Dua kelimesinin aslı, mastardır, ismin yerine kullanılır.

Arapçada دَعَا، أَدْعُوهُ، دُعَاةٌ denir.⁵ İbn Düreyd (ö. 321/933) dua kelimesinin yaygın olup bilindiğini ve دَعَا دَعُوْهُ fiilinin mastarı olduğunu söylemiştir.⁶

Dua kelimesi دَعَا fiilinin bilinen mastarıdır.⁷ Ancak dilbilimciler دَعَا fiilinin diğer mastarlarından da söz etmiştir.

Bunlardan bir tanesi دَعَا (da'vâ) kelimesidir:

Sîbeveyhi (ö. 180/796) kitabında bu kelimeyi zikretmiş ve Arapların “Allahım bizi Müslümanların davasına ortak kıl.” sözünü alıntı yapmıştır.⁸ es-Sîrâfî (ö. 368/979) bu sözden kastın “Dualarına ortak kıl” demek olduğunu söylemiştir.⁹

Bir diğeri ise دَعَا kelimesidir:

İbn Düreyd دَعَا kelimesinin دَعَا يَدْعُو دَعَا وِدْعَاء fiilinin mastarı olduğunu söylemiştir.¹⁰

دَعَا وِدْعَاء وِدْعَاء وِدْعَاء kelimeleri:

Kâdî İyâz (ö. 544/1149) *Meşâriku'l-envâr* isimli eserinde şöyle söylemektedir: “Çoğu rivayette أَدْعُوكَ بِدَعَاةِ الْإِسْلَام ifadesi kullanılmaktadır. Bu kelime تَطْرُقُ رَمَايَةَ وِدْعَاء وِدْعَاء kelimeleri gibi mastardır.” Ardından şöyle söylemektedir: “Bu kelime, *el-Bari'* adlı eserde de vav harfî ile دَعَا şeklinde zikredilmiştir.”¹¹

⁵ Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî el-Büstî, *Kitâbü Şe'ni'd-du'a*, Tahkik: Ahmed Yusuf ed-Dekkak, Darü's-Sekafeti'l-Arabiyy, Beyrut, 1412, I, s. 3; Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, Tahkik: Dr. Mehdi el-Mahzumi ve Dr. İbrahim es-Samirai, Darü ve Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, tsz, II, s. 222; Kurâ'en-Neml, Ali b. el-Hasan el-Hünai el-Ezdî, Ebû'l-Hasan, *el-Münecced fi'l-Luga*, Tahkik: Dr. Ahmet Muhtar Ömer ve Dr. Dahi Abdülbaki, Alemü'l-Kütüb, Kahire, 1988, s. 200.

⁶ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheretü'l-luğa*, Tahkik: Remzi Münir Ba'lebeki, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987, II, s. 1059.

⁷ Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Meşâriku'l-envâr 'alâ şîhâhi'l-âşâr*, Darü't-Türas, Kahire, 1333, I, s. 260.

⁸ Sîbeveyhi, Ebû Bişr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, Tahkik: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1988, IV, s. 40.

⁹ Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*, Tahkik: Ahmed Hasan Mehdeli ve Ali Seyyid Ali, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008, IV, s. 425.

¹⁰ İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa*, II, s. 666.

¹¹ Kâdî İyâz, *Meşâriku'l-envâr*, I, s. 260.

Dua kelimesi ile ilgili olarak Ebû Mûsâ el-Medînî (ö. 581/1185) *el-Mecmû'u'l-muğîs* isimli eserinde şöyle söylemektedir: “*Kitab-ı Hirkal*’de şöyle geçmektedir: “أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ” sözüdeki دَعَايَةِ kelimesiyle دَعْوَةٌ (davet) kastedilmektedir. Bir başka rivayette ise “بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ” olarak geçmektedir. Bu kelime de aynı şekilde الدَعْوَةُ manasındadır ve عَاقِبَةٌ وَعَافِيَةٌ kelimeleri gibi mastardır.¹²

Dua (دَعَاءٌ) kelimesindeki hemzenin aslı hakkında ise büyük dil alimi Cevherî (ö. 400/1009’ dan önce) şöyle söylemektedir: “Dua kelimesi أَدْعِيَةٌ kelimesinin tekilidir ve دَعْوَةٌ fiilinden gelmesi sebebiyle bu kelimenin aslı دَعَاؤٌ dır. Ancak vav harfi elif harfinden sonra geldiği için hemzeye dönüştürülmüştür.”¹³

Dua kelimesinin kökeni hakkında İbn Fâris’in (ö. 395/1004) *Mu‘cemü mekâyisi‘l-luğa* isimli eserinde şöyle geçmektedir: “Dal, ayn ve illet harfi (دَعْوَةٌ) tek bir asıldır.”¹⁴

دَعَا fiilinin ism-i faili دَاعٍ; ism-i mef’ulü ise مَدْعُوٌّ olarak gelmektedir.¹⁵ Örneğin فُلَانٌ دَاعِيٌّ قَوْمٍ وَدَاعِيَةٌ قَوْمٍ: يَدْعُو إِلَىٰ بَيْعَتِهِمْ دَعْوَةً ifadesi kullanılır. Yani falanca adam/kadın bir kavmin davetçisidir ve onları biat etmeye davet ediyor.¹⁶

Ezan okuyan müezzin Allah’ın dâîsi yani davetçisidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmeti Allah’ı birlemeye ve ona itaat etmeye davet edendir, dâîdir. Hidayete ya da dalalete biat etmeye çağırın topluluğa دَعَاةٌ (davetçiler) denir. İnsanları bir bid’ata ya da dine davet eden kişiye ise رَجُلٌ دَاعِيٌّ (propagandacı, davetçi) denir.¹⁷

Davet kelimesi şu şekillerde de kullanılmaktadır:

¹² Medînî, Ebû Mûsâ Muhammed b. Ömer b. Ahmed el-Medînî, *el-Mecmû'u'l-muğîs fi ġarîbeyi'l-Kur‘ân ve'l-hadîs*, Tahkik: Abdülkerim el-Ezbavi, Darü'l-Medeni li't-Tiba'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Cidde, 1986, I, s. 661.

¹³ Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve sîhâhu'l-'Arabîyye*, Tahkik: Ahmed Abdülğafur Attar, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987, VI, s. 2337.

¹⁴ İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu‘cemü mekâyisi‘l-luğa*, Tahkik: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Darü'l-Fikr, Dimâşk, 1979, II, s. 279.

¹⁵ Ezdi, *Cemheratü'l-Luga*, I, s. 666.

¹⁶ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, II, s. 221.

¹⁷ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü'l-luğa*, Tahkik: Muhammed Avad Merab, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 2001, III, s. 77.

الدَّعْوَةُ الْمَرَّةَ الْوَاحِدَةَ Tek seferlik davet;¹⁸ الدَّعْوَةُ فِي النَّسَبِ nesebe davet etmek; الدَّعْوَةُ إِلَى الطَّعَامِ yemeğe davet etmek¹⁹ aynı şekilde الدَّعْوَةُ فِي النَّسَبِ nesebe davet etmek²⁰. Kişi yemeğe davet edildiğinde فُلَانٌ فِي مَدْعَاةٍ denir²¹. الدَّعْوَةُ الْوَلِيمَةَ davet yemeği;²² دَعْوَةُ الْحَقِّ Hakka davet etmek ve Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmektir.²³

دعا fiili ile (إلى) harfi cer'i ile kullanılınca ise istemek, talep etmek anlamına gelmektedir. Ayrıca با (ب) harf-i cerri ile kullanıldığında istenilen bir faydayı ifade etmek üzere müteaddi (geçişli) hale gelir. Örneğin دَعَوْتُ اللَّهَ بِالْفَلَاحِ yani "Allah'a kurtuluş için dua ettim" denir.²⁴

2. Beddua Kavramı

Beddua kelimesinin anlamına gelince, bu kelime Arapça olmadığı gibi Türkçe asıllı da değildir. "Beddua", Farsça'da "kötü" anlamına gelen bed ile Arapça'da "dileme, isteme" gibi anlamlara gelen dua kelimelerinden oluşmuş bir bileşik isimdir". Yani yukarıda açıkladığımız dua kelimesine bed kelimesi eklenmiştir. Beddua kelimesi Arapçada nasıl ifade edilir? "دعا" fiili lam (ل) harf-i cerri ile kullanılınca hayır için dua etmek, ala (على) harf-i cerri ile kullanılınca beddua etmek anlamına gelir". Bunlara istinaden Arapça'da dua kelimesiyle birlikte (على) harfi cerrini kullandığımız zaman anlamı beddua oluyor.

¹⁸ Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, VI, s. 2337.

¹⁹ Ezdi, *Cemheratü'l-Luga*, II, s. 666.

²⁰ İbnü'l-Kûtüyye, Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Abdilazîz b. İbrâhîm el-Endelüsî el-İşbîlî el-Kurtubî, *el-Ef'âl*, Tahkik: Ali Fuda, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1993, s. 278.

²¹ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, II, s. 222.

²² Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, III, s. 77.

²³ Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Şâmûs*, Tahkik: Ahmed Abdüssettar Ferâc, Darü'l-Hidaye, Kuveyt, 1385, XXXVIII, s. 46.

²⁴ Kefevi, Ebü'l-Bekâ, Eyyub b. Mûsâ el-Kefevi el-Hüseynî el-Kırîmî, *el-Külliyât Mu'cem fi'l-Mustalahat ve'l-Furuki'l-Lugaviyye*, Tahkik: Adnan Derviş ve Muhammed el-Mısri, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1419, s. 446.

3.Kur'an'da Duanın Anlamları

Yukarıda dua hakkında verilen bilgiler, kelimenin etimolojisi ve sözlükteki kök anlamı hakkındaydı. Dua kelimesinin anlamı hakkında ise dilbilimciler pek çok çeşitli mana zikretmiştir. Bu manalardan bazıları yaygınca kullanılırken bazıları için durum böyle değildir. Büyük müfessir Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) *el-Vücûh ve 'n-nezâ'ir* isimli eserinde²⁵ dua kelimesinin altı anlamı ve bu anlamların Kur'an ve sünnetten delilleri şu şekilde zikredilmektedir:

Birinci anlam: “Söz”dür:

Kur'an-ı Kerim'de duanın manalarından bir tanesi “söz”dür. A'raf Suresinde geçen “*Azabımız onlara gelip çattığında, 'Biz gerçekten zalim kişilermiyiz!' diye yakınmaktan başka söyleyecekleri söz kalmadı.*”²⁶ ayetindeki دعوى kelimesini قول (söz) olarak tefsir etmiştir. Dr. Muhammed Abbud Zuveyn'in²⁷ dediği gibi bu, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmenin bir örneğidir. Çünkü ayette geçen دعواهم ifadesi, ayetin devamında gelen قالوا (dediler) ifadesi ile uyumaktadır. Böylece bu ayette dua kelimesinin anlamının söz olduğunu açıklamıştır.²⁸ Aynı şekilde pek çok müfessir ve dilbilimci, ayette geçen “dua” kelimesini “söz” olarak tefsir etmiştir²⁹. Begavî (ö.

²⁵ Bu fasılda müfessir Mukâtil b. Süleymân'ın sınıflandırmasından faydalanılmıştır. Bkz. Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen b. Beşir el-Ezdi el-Belhî, *el-Vücûh ve 'n-nezâ'ir fi'l-Kur'an'i'l-Azim*, Tahkik: Hatim Salih ed-Damin, 2. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1432, s. 138-141.

²⁶ A'râf 7/5.

²⁷ Muhammed Mahmud Zuveyn; Aslen Iraklıdır. Kûfe üniversitesinin fıkıh fakültesinin Kur'an ilimleri bölümünde profesördür. Arap dili ve edebiyatı bölümünden mezun olmuştur. 2002- 2003 yıllarında Kûfe üniversitesinin fen fakültesine dil uzmanı olarak seçildi. Ayrıca aynı üniversitede lisansüstü çalışmalar için dilbilimci olarak ve genel Arap dili dersinin öğretim görevlisi olarak seçilmiştir. Hali hazırda ise fıkıh fakültesinde metin tahkiki ve Kur'an ilimleri araştırmaları gibi lisansüstü dersleri vermektedir. Ayrıca Kûfe üniversitesinin edebiyat fakültesinin lisansüstü derslerinde “modern dil olguları” dersini vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://staff.uokufa.edu.iq/?mohammedm.zuveyn>

²⁸ Zuveyn, Muhammed Mahmud Aboud, ed-Dua el-Meani ve's-Siyâğ ve'l-Enva', Merkezü'r-Risale, Matba'atü's-Sitare, Kabul, 1432, s. 18.

²⁹ Aynı şekilde bu manayı zikredenler: İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürrî el-Kurtubî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, Tahkik: Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe ve Muhammed b. Mustafa el-Kenz, el-Farukü'l-Hadise, Kahire, 2002, II, s. 245; İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, Tahkik: Abdürrezzâk el-Mehdi, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1422, II, s. 102; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azim*, Tahkik: Sami b. Muhammed Selame, Daru Taybe li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyad, 1420,

516/1122) de bu ayetteki dua kelimesinin anlamının “söz, yalvarış, yakarış” olduğunu söylemiştir.³⁰

Yunus suresinde geçen şu ayet-i kerime de böyledir: “*Orada onların duaları ‘Sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın Allahım!’ olur.*”³¹ Müfessir Mukâtil ayetin manasının şöyle olduğunu söylemiştir: “Cennete canları yemek istediklerindeki sözleri ‘Sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın Allahım!’ olur.”

İkinci anlam: “İbadet”tir:³²

Kur’an’ın pek çok yerinde dua kelimesi ‘ibadet’ manasında geçmektedir³³. Mukâtil bu ayetlerden şu örnekleri zikretmiştir: Mesela En’am suresinde Allah teala şöyle buyurmuştur: “*De ki: “Allah’ı bırakıp, bize fayda da zarar da veremeyecek olan şeylere mi dua edelim?”*”³⁴ Bu ayette geçen “dua edelim” ifadesi “ibadet edelim” anlamına gelmektedir. Şuarâ suresinde ise şöyle geçmektedir: “*O halde sakın Allah ile birlikte başka tanrıya yalvarma!*”³⁵ Ayette geçen “yalvarma” ifadesi “ibadet etme” anlamındadır. Furkan suresinde ise şöyle geçmektedir: “*Onlar, Allah ile birlikte başka*

III, s. 388; Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *et-Ta'rifât*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 104; Kefevî, *el-Külliyât*, s. 447.

³⁰ Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, Tahkik: Abdürrezzâk el-Mehdi, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1420, II, s. 180.

³¹ Yunus 10/10.

³² Bu mana için bkz. : Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risale li'n-Neşr, Beyrut, 1420, XI, s. 386-387; Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me'âni'l-Kur'an ve İ'rabuhu*, Tahkik: Abdülhalil Abduh Şelbi, 1. Baskı, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988, II, s. 344; Ezherî, Tehzîbü'l-luğa, III, s. 76; Hattâbî, *Kitâbü Şe'ni'd-du'â*, I, s. 4; Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Herevî el-Bâşânî, *Kitâbü'l-Ğarîbeyn fi'l-Kur'an ve'l-hadîs*, Tahkik: Ahmed Ferid el-Mezidi, Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, Mekke-i Mükerrreme, 1999, II, s. 638; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir fi'l-ilmî'l-vücûh ve'n-nezâ'ir*, Tahkik: Muhammed Abdülkerim Kazım er-Râzî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1984, s. 293; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-'Arab*, 3. Baskı, Daru Sadr, Beyrut, 1414, XIV, s. 257; Kefevî, *el-Külliyât*, s. 447.

³³ Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hağâ'ıki gâvâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eğâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, Darü'l-Kütübî'l-Arabiyye, Beyrut, 1407, IV, s. 175.

³⁴ En'am 6/71.

³⁵ Şuarâ 26/213.

bir tanrıya yalvarmazlar. ”³⁶ Ayette geçen “yalvarma” ifadesi “ibadet etme” anlamındadır. Yine Furkan suresinde şöyle geçmektedir: “*De ki: Duanız olmasa Allah size ne diye değer versin!*” Ayette geçen “dua” ifadesi “kulluk” anlamındadır.

Müfessir Mukâtil, dua ve ibadet kelimelerinin her ikisinin aynı ayette ve tek bir bağlamda geldiği durumlarda da duanın ibadet anlamına geldiğini zikretmemektedir. Örneğin Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!*” ³⁷ Bir diğer ayette ise şöyle buyurmuştur: “*De ki: Allah’ın dışında yalvardığınız şeylere tapmak bana yasak edildi*”. ³⁸ Bu ayetlere bakan bir kimse sanki aynı ayette geçen kelimelerin birbirini tefsir ettiğini hissedecektir. Dua kelimeleri ile ibadet kelimelerinin yerlerini değiştiresek bile anlam etkilenmeyecek ve tek yönlü bir delalet devam edecektir. Bundan dolayı Dr. Muhammed Abbud Zuveyn şöyle söylemektedir: “İki lafzın manalarının büyük ölçüde benzerlik göstermesi alimlerin ve müfessirlerin ibadetin manasını, talep ve duanın mana ya da lafzına hamletme konusunda yahut da iki mananın aynı lafza gelebileceğine itibar etme konusunda görüş ayrılığına düşmelerine neden olmuştur.”³⁹

Üçüncü anlam: “Nida, sesleniş”tir:⁴⁰

Lügat kitaplarına, furuk kitaplarına ve sözlüklere baktığımızda alimlerin dua kelimesini mana bakımından ‘nida’ olarak kabul ettiğini görmekteyiz. Bu iki kelime arasındaki farklar söz konusu olduğunda alimlerin mana ile ilgili olmayan diğer

³⁶ Furkan 25/68.

³⁷ Mü’min 40/60.

³⁸ En’âm 6/56.

³⁹ Zuveyn, ed-Dua, s. 17.

⁴⁰ Bkz. Fârâbî, *Dîvânü’l-edeb*, nşr. Ahmed Muhtâr Ömer, Müessesetü Dari’ş-şab, Kahire, 1424, IV, s. 77; İbnü’l-Kûtiyye, *el-Ef’âl*, s. 278; Cevherî, *Tâcü’l-luğa*, s. 2337; Herevî, *Kitâbü’l-Ğaribeyn*, II, s. 635; İsfahani, *el-Müfredât*, s. 315; Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsü’l-belâğa*, Tahkik: Muhammed Basil Uyun es-Sud, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, I, s. 288; İbnü’l-Cevzî, *Nüzhetü’l-a’yüni’n-nevâzir*, s. 294; Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, Tahkik: Yusuf eş-Şeyh Muhammed, 5. Baskı, el-Mektebetü’l-Asriyye - Beyrut, ed-Darü’n-Nümüzüciyye - Sayda, 1420, s. 105; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, s. 258; Kefevî, *el-Külliyât*, s. 446; Zebidi, *Tacü’l-Arus*, s. 51.

başka yönlerden bahsettiği görülmektedir. Nitekim Râgıb el-İsfahânî, “Bu iki kelimeden (dua ve nida) her biri diğeri yerine kullanılabilir. ” diyerek Kur’an’dan şu ayeti delil olarak göstermiştir: “ (Onların durumu,) *bağırıp (دعاء) çağırmadan (نداء) başka bir şey işitmeyen hayvana haykıran çobanın durumuna benzer.* ”⁴¹

Nida ile dua arasındaki farklar şunlardır: Nida, manası olan bir şey ile sesi yükseltmektir. Örneğin Arap birisi arkadaşına *ناد معي* yani “sesimizin daha uzağa gitmesi için **benimle birlikte bağır**” der. Dua ise sesi yükselterek ve alçaltarak olabilir. Örneğin *دعوت الله* yani “onu uzaktan çağırdım” denebileceği gibi *دعوت الله في نفسي* yani “Allah’a içimden dua ettim” denebilir. Ancak ona içimden seslendim (nida ettim) denemez. ⁴² Aynı zamanda nida, bir isim eklemekten *يا* ya da *أيا* gibi bir edatla söylenebilir. Ancak dua ifadesi, sadece kendisiyle birlikte bir isim olduğunda kullanılır. Örneğin *يا فلان* gibi. ⁴³

Duanın nida manasına geldiğine dair Kur’an’dan pek çok delil vardır. Mesela Kamer suresindeki “*Bunun üzerine Nûh, "Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!" diye rabbine yalvardı.* ”⁴⁴ ayetinde geçen *دعا* (**yalvardı**) kelimesi **nida** manasına gelmektedir. Aynı şekilde “*Davetçinin görülmedik bilinmedik bir şeye davet ettiği günde*”⁴⁵ ayetinde “davetçi ve davet” ifadeleri “çağırın ve çağırma” anlamlarına gelmektedir. Yine İsra suresinde geçen “*O gün Allah sizi davet edecek ve siz O’na hamdederek davetine uyacaksınız.* ”⁴⁶ ayetinde “İsrafil’in sizi **çağıracağı (nida)** gün ” anlamı kastedilmektedir. Kurtubî (ö. 671/1273) ayetin tefsiri hakkında

⁴¹ Bakara 2/171. Râgıb el-İsfahânî, Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi’l-Kur’ân*, Tahkik: Safvân Adnân Dâvûdî, 1. Baskı, Dârü’l-Kalem- Şam, ed-Darü’ş-Şamiyye- Beyrut, 1412, s. 315.

⁴² Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *el-Furûku’l-luğaviyye*, Tahkik: İmam Beytullah Beyat, Müessesetü’n-Neşri’l-İslami, Kum, 1412, s. 534.

⁴³ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 315.

⁴⁴ Kamer 54/10.

⁴⁵ Kamer 54/6.

⁴⁶ İsra 17/52.

şöyle söylemiştir: İsrâ suresindeki ayette geçen **dua** ifadesi “tüm yaratıkların duyacağı bir ses ile mahşere **çağırarak (nida)**” anlamına gelmektedir.⁴⁷

Dördüncü anlam: “İstiğase, yardım isteme”dir:

Bakara suresinde geçen “*Allah’tan başka taptıklarınızı da çağırın.*”⁴⁸ ayetindeki **çağırın (dua)** ifadesiyle **yardım isteyin (istiğase)** manası kastedilmiştir. Pek çok tefsirci ve dilbilimci “dua” kelimesini “istiğase” manası ile tefsir etmiştir. Örneğin Taberî (ö. 310/923) ayette geçen **فادعوا (dua edin)** ifadesinin **استغيثوا (yardım isteyin)** anlamına geldiğini söylemiştir.⁴⁹ Taberî’nin çağdaşı büyük müfessir İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) ise ayeti şöyle tefsir etmiştir: “Ayette geçen **وادعوا (dua edin)** ifadesi ile şu mana kastedilmektedir: “Eğer Kur’an’ın uydurulmuş bir iftira olduğunu iddia ederken doğru söylüyorsanız o halde onun bir benzerini getirebilme hususunda size yardım etmeleri için Allah’tan başka ibadet ettiğiniz ilahlarınızdan *yardım isteyin.*”⁵⁰ Aynı şekilde Semerkandî (ö. 373/983) *Bahrü’l-‘ulûm* isimli eserinde,⁵¹ Vâhidî (ö. 468/1076) *el-Veciz* isimli eserinde⁵² ve pek çok başka tefsirlerde aynı tefsir yapılmıştır.⁵³

⁴⁷ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur‘ân (Tefsirü’l-Kurtubi)*, Tahkik: Ahmet el-Berduni ve İbrahim Atfiş, Darü’l-Kütübi’l-Mısıriyye, Kahire, 1964, X, s. 275.

⁴⁸ Bakara 2/23.

⁴⁹ Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, I, s. 377.

⁵⁰ Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te‘vilâtü Ehli’s-sünne (Tefsirü’l-Maturidi)*, Tahkik: Dr. Mecdi Baslum, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2005, s. 401.

⁵¹ Semerkandî, Ebü’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Bahrü’l-‘ulûm (Tefsirü’s-Semerkandî)*, Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdülmevcud ve Dr. Zekeriyâ Abdülmeccid en-Nuti, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, I, s. 102.

⁵² Vâhidî, Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü’rî, *el-Veciz fi tefsiri’l-kitâbi’l-‘aziz*, Tahkik: Safvan Adnan Davudi, Dârü’l-Kalem - Şam, ed-Darü’ş-Şamiyye, Beyrut, 1415, s. 95.

⁵³ Aynı şekilde bu manayı zikredenler: Ferrâ’, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ’, *Me‘âni’l-Kur‘ân*, Tahkik: Ahmet Yusuf en-Necati ve Muhammed Ali en-Neccar ve Abdülfettah İsmail eş-Şelbi, 1. Baskı, Darü’l-Mısıriyye li’t-telif ve’t-terceme, Kahire, tsz, I, s. 19; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Ğarîbü’l-Kur‘ân*, Tahkik: Ahmet Sakar, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1978, s. 43; Ezherî, Tehzîbü’l-luğa, s. 76; Hattâbî, *Kitâbü Şe‘ni’d-du‘â*, I, s. 4; İsfahani, *el-Müfredât*, s. 315; İbnü’l-Cevzî, *Nüzhetu’l-a’yüni’n-nevâzir*, s. 294; Kefevi, *el-Külliyât*, s. 447.

Mukâtil bu fasılda Mümin suresinin “*Tanrısına yalvarsın bakalım!*”⁵⁴ ayetini delil olarak göstererek **yalvarsın (dua)** ifadesinin **yardım istesin (istiğase)** anlamına geldiğini söylemiştir. Ayrıca İbn Ebû Zemenîn (ö. 399/1008)⁵⁵, Mâverdî (ö. 450/1058)⁵⁶ gibi müfessirler de bu manayı nakletmiştir.

Beşinci anlam: “Soru, sual”dir.⁵⁷

Dua sual manasına iki şekilde gelebilir: Birincisi: İstifham ve araştırma şeklinde. İkincisi: Murad edilen şeyin gerçekleşmesi hususunda rağbet ve talep etme şeklinde.⁵⁸ Dolayısıyla Mukâtil burada dua manasına gelen suali iki anlama ayırmıştır: İstifham ve talep.

Buradaki beşinci anlam hususunda Bakara suresinde geçen Mûsâ (a.s.) kıssasından bahseden ayeti örnek olarak vermiştir: “*Bizim adımıza rabbine dua et de onun ne olduğunu bize açıklasın, dediler.*”⁵⁹ Müfessire göre ayette geçen “Rabbine dua et” cümlesinin manası, “*Rabbine sor*” şeklindedir. Müfessir Vâhidî ise bu ayetteki dua kelimesinin manasını “*Rabbine dua ederek sor.*” diyerek açıklamıştır.⁶⁰

Mukâtil, “dua” kelimesinin “sormak” anlamına geldiğine delil olarak Kehf suresinden bir başka örnek zikretmiştir: “*Benim ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın diye buyuracağı gün onları çağıracaklar.*”⁶¹ Yani onlara ilah olup olmadıklarını *soracaklar.* “*Fakat kendilerine cevap vermeyeceklerdir.*”⁶² Bununla birlikte müfessirlerin çoğu, Mukâtil ve bazı dilbilimcilerin kanaatinin aksine bu ayette geçen **dua** kelimesinin manasını **suale** değil de **istiğaseye** hamletmiştir.

⁵⁴ Mü'min 40/26.

⁵⁵ İbn Ebû Zemenîn, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, s. 131.

⁵⁶ Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn (Tefsîrü'l-Mâverdî)*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, V, s. 151.

⁵⁷ Aynı şekilde bu manayı zikredenler: Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, s. 78; İsfahani, *el-Müfredât*, s. 315; İbnü'l Cevzi, *Nüzhetu'l-A'yun*, s. 294; Kefevi, *el-Külliyât*, s. 447; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, s. 258; Zebidi, *Tacü'l-Arus*, XXXVIII, s. 46.

⁵⁸ Zuveyn, *ed-Dua*, s. 22.

⁵⁹ Bakara 2/68.

⁶⁰ Vâhidî, *el-Vecîz*, s. 111.

⁶¹ Kehf 18/52.

⁶² Kehf 18/52.

Altıncı anlam: “Talep, istek”tir.⁶³

Bu anlam, daha önce yukarıda zikrettiğimiz sualin anlamlarından ikincisidir. Mukâtil buna dair örnek ayetler vermiştir. Bunlardan biri; “*Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!*”⁶⁴ ayetidir. Burada geçen dua kelimesinin manası hakkında müfessirlerin görüşleri farklılık göstermektedir. Müfessirlerin çoğu buradaki mananın ibadet olduğunu zikretmiştir. Ancak Mâtürîdî bu ayetin “Benden bu hususta tevbe isteyin ben de sizi affedeyim” manasına muhtemel olduğunu ve en doğrusunu Allah’ın bileceğini söylemiştir.⁶⁵ Ardından talep manası içeren sualden bahsetmiştir. Ayrıca Mâverdî ayetin talebi sual manasına geldiğine dair bir vecihten bahsetmiştir. Ona göre ayet “Benden isteyin ben de size vereyim.” manasına gelmektedir.⁶⁶ Ebüssuûd (ö. 982/1574) da tefsirinde buna yakın bir mana zikretmiştir.⁶⁷

Duanın, bunların dışında, Müfessir Mukâtil’in kitabında zikretmeyip diğer bazı müfessir ve dilbilimcilerin bahsettiği manaları da bulunmaktadır. Örneğin:

Dua, birisinin üzerine hoş olmayan bir şeyin, bir şerrin veya azabın indirilmesidir anlamına gelmektedir:

Büyük dil alimi Halil b. Ahmed, *Kitabü’l-Ayn* isimli eserinde şöyle söylemiştir: *دعا الله فلاناً بما يكره* demek “Allah falanca kişinin başına sevmediği bir şeyi verdi.” anlamına gelmektedir. Mearic suresinin “*Haktan yüz çevirip uzaklaşmak*

⁶³ Aynı şekilde bu manayı zikredenler: Askerî, *el-Furûk*, s. 534; İbn Sîde, Ebü’l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî, *el-Muhassas*, Tahkik: Halil İbrahim Ceffal, Darü İhyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, 1996, IV, s. 57; İbnü’l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, Tahkik: Muhammed Abdülkadir Ata, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, II, s. 351; İbnü’l-Cevzî, *Nüzhetu’l-a’yüni’-nevâzir*, s. 292; Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 104; Tehânevî, Muhammed A’lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî el-Fârûkî, *Keşşâfû istulâhâti’l-fünûn ve’l-’ulûm*, Tahkik: Dr. Ali Duhruc, 1. Baskı, Mektebetü Lübnan Naşirun, Beyrut, 1996, s. 571.

⁶⁴ Mü’min 40/60.

⁶⁵ Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, IX, s. 45.

⁶⁶ Mâverdî, *en-Nüket ve’l-’uyûn*, V, s. 162.

⁶⁷ Ebüssuûd el-İmadi, Muahammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşâdü’l-’akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, Darü İhyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, tsz, VII, s. 282.

isteyeni ve mal toplayıp üstüne oturani kendine çağırır. ”⁶⁸ ayetinde cehennem ateşinin onları kendine çağırmasıyla, onlara yaptığı kötülükler kastedilmektedir. ⁶⁹ İbnü'l-Kûtiyye'nin (ö. 367/977) *el-Ef'âl* isimli eserinde bu ifade, دعاه الله بشرٍ دعوة formunda geçmektedir. Bu ifadedeki anlam “Allah onun başına bir şer indirdi” şeklindedir. ⁷⁰ Herevî'nin naklettiğine göre Müberred, ayette geçen تدعو ifadesinin تعذب (azap eder) anlamına geldiğini söylemiştir ⁷¹. ⁷²

Dua, Allah'a (c.c.) yönelme anlamına gelmektedir:

İbnü'l-Kûtiyye'nin el-Ef'âl isimli eserinde دعا الله عز وجل ifadesinin “Allah'a yöneldi. ” anlamına geldiği ifade edilir. ⁷³ Taberî ise, “İnsanın başına bir sıkıntı geldi mi rabbine dua edip O'na yalvarır. ”⁷⁴ ayetini “Bu durumun şiddetinden dolayı kendisini yaratan rabbinden yardım ister ve başına gelen bu sıkıntıyı gidermesi için ona yöneler. ” şeklinde tefsir eder⁷⁵.

Dua, isimlendirme anlamına gelmektedir: *Kitabu'l-Ef'al* isimli eserde دعوته زيداً ifadesinin, “Ona Zeyd ismini verdim. ” anlamına geldiği zikredilir. ⁷⁶

Aynı şekilde *Esâsü'l-belâğa* isimli eserde دعوته زيداً yani “ona Zeyd ismini verdim” denmektedir. Ayrıca ما تدعون هذا الشيء بينكم؟ yani “aranızda bu şeye ne isim verirsiniz?” ifadesi geçmektedir. ⁷⁷ İmam Mâtürîdî, “Evlâtlıklarınıza babalarının soy

⁶⁸ Mearic 70/17.

⁶⁹ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, II, s. 222.

⁷⁰ İbnü'l-Kûtiyye, *el-Ef'âl*, s. 278.

⁷¹ Herevî, *Kitâbü'l-Ğarîbeyn*, II, s. 635.

⁷² Aynı şekilde bu manayı zikredenler: İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, II, s. 280; Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân (Kitâbü't-Tefsîr)*, Tahkik: Yasir b. İbrahim ve Ğanim b. Abbâs b. Ğanim, Darü'l-Vatan, Riyad, 1997, VI, s. 47; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, s. 223; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir*, s. 295; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, s. 258; Zebidi, *Tacü'l-Arus*, XXXVIII, s. 51.

⁷³ İbnü'l-Kûtiyye, *el-Ef'âl*, s. 278.

⁷⁴ Zümer 39/8.

⁷⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, s. 262. Aynı şekilde bu manayı zikredenler: İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, s. 257; Kefevî, *el-Külliyât*, s. 447; Zebidi, *Tacü'l-Arus*, s. 46; Firûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-muhîd, Tahkik: Mektebü Tahkiki't-Türas fi Müesseseti'r-Risale, Müessesetü'r-Risale li't-Tıba'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, 2005, s. 1282.

⁷⁶ İbnü'l-Kûtiyye, *el-Ef'âl*, s. 278.

⁷⁷ Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, I, s. 288.

adlarıyla seslenin. Bu Allah katında adaletle daha uygun bir davranıştır.”⁷⁸ ayetini tefsir ederken müfessirlerin şu görüşünü nakletmiştir: “Evlatlıklarınızı Abdullah, Ubeydullah, Abdurrahman gibi efendilerinizin, kardeşlerinizin ve amca çocuklarınızın isimleriyle babalarına nispet edin.” Ayrıca “Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşlerinizdir.”⁷⁹ ayetini şöyle açıklar: “Yani onları kardeşiniz olarak isimlendirin. Çünkü bu gönüllerde daha yüce bir davranıştır ve babalarının isimlerini alıp onlara nispet edilmelerinden daha çekicidir.”⁸⁰

Dua, bir şeye teşvik etmek ve zorlamak anlamına gelmektedir:

Mesela مَا دَعَاكَ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ şeklinde kullanılan cümlenin anlamı “Seni buna iten, zorlayan şey nedir?” şeklindedir.⁸¹ Yani الدُّعَاءُ إِلَى الشَّيْءِ ifadesi “bir şeye yönelmeye teşvik etmek/zorlamak” anlamına gelmektedir. Tıpkı “Rabbim! Zindan bana bunların beni zorladıkları şeyden daha iyidir.”⁸² ayetinde olduğu gibi.⁸³

Yine bu bağlamda, دَعَاكَ إِلَى الْأَمْرِ yani “Onu emire sevk etti.” ; مَا دَعَاكَ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ yani “Seni buna itip zorlayan şey nedir?” cümlelerindeki kullanım da aynı anlamdadır.⁸⁴

Bütün bu anlamların dışında sözlüklerde dua kelimesi şu manalarda da zikredilmiştir: Namaz,⁸⁵ yaratmak,⁸⁶ yücelik ve övgü,⁸⁷ celb etmek,⁸⁸ soru sormak,⁸⁹ haber vermek,⁹⁰ ve iman etmek.⁹¹ Bununla birlikte Dr. Ebû Abdurrahman el-Arûsî

⁷⁸ Ahzab 33/5.

⁷⁹ Ahzab 33/5.

⁸⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, VIII, s. 352. Aynı şekilde bu manayı zikredenler: Herevî, *Kitâbü'l-Ğarîbeyn*, II, s. 635; İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 315.

⁸¹ Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, III, s. 78.

⁸² Yusuf 12/33.

⁸³ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 315.

⁸⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV, s. 258.

⁸⁵ Bkz. Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, III, s. 78.

⁸⁶ Bkz. Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, III, s. 78; *el-Ğarîbeyn*, II, s. 637- 638.

⁸⁷ Bkz. İsfahani, *el-Müfredât*, s. 315.

⁸⁸ Bkz. Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, I, s. 288; Zebidi, *Tacü'l-Arus*, XXXVIII, s. 52.

⁸⁹ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir*, s. 293; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV, s. 258.

⁹⁰ Bkz. Zebidi, *Tacü'l-Arus*, XXXVIII, s. 51.

⁹¹ Bkz. Zebidi, *Tacü'l-Arus* XXXVIII, s. 53.

bunları daha önce zikredilen manalarla ilişkilendirmiştir. Böylece bunlar yeni manalar değil de daha önceki manaların bazı fertleri haline gelmiştir.⁹²

4.Duanın Terim Anlamı:

Dua kelimesinin köklerinde ve etimolojisinde talep manası ağır basmaktadır.⁹³ Dolayısıyla alimlerin, duanın terim manası için yaptıkları tanımları ele alırken onların bu tanımlarda talep manasının üzerinde durdukları dikkat çekmektedir.

Kadı Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) duanın sözlükte ve gerçekte talep manasına geldiğini söylemektedir.⁹⁴ İbn Sîde'nin *el-Muhassas* isimli eserinde duanın anlamı “kişinin başka birisinden eylem talep etmesi” olarak geçmektedir.⁹⁵ İmam Hattâbî (ö. 388/998) duanın manasının ayrıntılı bir tanımını şöyle zikretmektedir: “Duanın manası kulun rabbinden yardım ve inayet istemesidir. Duanın hakikati ise kulun rabbine muhtaç olduğunu ve güç ile kuvvetten yoksun olduğunu göstermesidir. İşte bu kulluğun alâmetidir ve insanın kendi zilletinin farkına varmasıdır. Duada Allah'ı (c.c.) övme ve cömertlik ile keremi ona izafe etme manası vardır. Bundan dolayı Resulullah (s.a.v.) duanın aslında ibadet olduğunu söylemiştir.”⁹⁶

Reşîd Rızâ (ö. 1935) *Tefsîrû'l-Menâr* isimli tefsirinde duanın hakikatini, “Kalbin talep ettiği hususta Allah'ın yardımına ihtiyaç duymayı hissetmesi ve rağbet ettiği şey için doğrudan Allah'a yönelmesidir.” şeklinde açıklamaktadır.⁹⁷

⁹² Arûsî, Ebû Abdurrahman Ceylan b. Hadr, *ed-Dua ve Menziletuhu mine'l-Akideti'l-İslamiyye*, Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyad, 1996, I, s. 36.

⁹³ Zuveyn, *ed-Dua*, s. 10.

⁹⁴ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, s. 350-351.

⁹⁵ İbn Sîde, *el-Muhassas*, IV, s. 57.

⁹⁶ Hattâbî, *Kitâbü Şe'ni'd-du'â*, I, s. 4. Bu tanım konusunda bkz. Dozy, Reinhart Pieter Anne, *Tekmiletü'l-Meacimi'l-Arabiyye*, Vizaratü's-Sakafe ve'l-İ'lam, Irak, 1979, IV, s. 363.

⁹⁷ Reşîd Rızâ, Muhammed Reşîd b. Ali Rıza el-Kalemuni el-Hüseyni, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-hakîm (Tefsîrû'l-Menâr)*, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, Kahire, 1990, II, s. 13.

İmam İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ise duayı şöyle tanımlamaktadır: “Mertebe bakımından daha alçakta olan kişinin daha yüksekte olan kişiden bir şeyi gerçekleştirmesini istemesidir.”⁹⁸

İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) *Mecmû' u fetâvâ* isimli eserinde duanın tanımını şöyle geçmektedir: “mes'ele duası: dua eden kişiye fayda verecek şeyi isteyip ona zarar verecek şeyin giderilip def edilmesini talep etmektir.”⁹⁹

et-Tahanevi *Keşşafü Istılahati'l-Fünun ve'l-Ulum* isimli eserinde şöyle söylemiştir: “Dua (دُعَاء) kelimesi alimlerin örfünde “boyun eğerek talepte bulunmayı” ifade eden inşâî bir lafızdır.”¹⁰⁰

İmam Şaravi'nin tefsirinde duanın şu şekilde güzel bir tanımı bulunmaktadır: “Dua, muradını gerçekleştirmesi için aciz olan kişinin kudretli olan kişiden talepte bulunmasıdır.”¹⁰¹

İşte duanın manasının birbirine benzer tanımlarını gördük. Anlamı daha belirgin hale getirebilmek adına duanın sözlük manası ile terim manası arasında ilişki kurmamız gerekmektedir. Dr. el-Arûsî bunu bizlere şöyle açıklamaktadır:

“Duanın sözlük manası ile terim manası arasındaki münasebet son derece açıktır. Zira dua sözlükte talep, ibadet ve yöneliş için kullanılmaktadır. Aynı şekilde bu manalar terim anlamında da mevcuttur. Çünkü dua eden kişi -dua ister talep ister ibadet olsun- ya ecir ve sevap ister ya da istenilen bir şeyi elde etmek veya korkulan bir şeyi def etmek ister. Ayrıca bu hususun gerçekleşmesi için Allah'a (c.c.) yönelir. Nitekim duanın sözlük manalarının çoğunun terim manasıyla açık bir münasebeti bulunmaktadır.”¹⁰²

⁹⁸ İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir*, s. 292.

⁹⁹ İbn Teymiyye, Takiyüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhalim b. Teymiyye el-Harrani, *Mecmû' u fetâvâ*, Tahkik: Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım, Mecme'u'l-Melik Fehd, Medine, 1416, XV, s. 10.

¹⁰⁰ Tehânevî, *Keşşafü istılahâti'l-fünûn*, I, s. 785.

¹⁰¹ Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *el-Havatur (Tefsirü's- Şa'râvî)*, Metabiü Ahbaril'-Yevm, Kahire, 1997, VI, s. 3262.

¹⁰² Arûsî, *ed-Dua*, I, s. 48- 49.

B. DUANIN KISIMLARI

Alimlerin duayı mana itibariyle bölümlere ayırma hususundaki tutumları farklılık göstermektedir. Onlardan kimisi duayı üç kısma ayırırken kimisi de iki kısma ayırmıştır.

İlk dönem dilcilerinden Zeccâc (ö. 311/923) *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'rabuhu* isimli eserinde Allah'a (c.c.) dua etmenin manasının üç kısım olduğunu söylemiştir:

Birinci kısım: Allah'ı birlemek ve ona övgüde bulunmaktır. Örneğin “Ey Allah'ım, senden başka ilah yoktur!” ya da “Rabbimiz hamd sanadır!” dediğinde O'na dua etmiş, övgüde bulunmuş ve O'nu birlemiş olursun. Mesela “*Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!*”¹⁰³ ayetinde “Beni birlemeyi ve övmeyi kibirlerine yediremeyenler” anlamı vardır. İşte bu duanın bir kısmıdır.

İkinci kısım: Allah'tan af ve rahmet gibi isteklerde bulunmaktır. Örneğin “Allahümme bizleri bağışla!” demek gibi.

Üçüncü kısım: Dünyalık şeyler istemektir. Örneğin “Allahümme beni mal ve çocuk gibi nimetlerle rızıklandır!” demek gibi.¹⁰⁴

*Tehzibü'l-Luga*¹⁰⁵ ve *Lisanü'l-Arab*¹⁰⁶ isimli eserlerin müellifleri bu taksimi aynı şekilde nakletmişlerdir.

Öte yandan, İmam Taberî, *Cami'ü'l-Beyan* isimli eserinde “Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde duacının dileğine karşılık veririm.”¹⁰⁷ ayetinin bağlamındaki iki manaya şöyle söyleyerek işaret etmiştir: “Ayette geçen duanın manası şöyledir: Kulun, itaati ve salih amellerinin karşılığı olarak, Allah'ın dostlarına vaat etmiş olduğu şeyi O'ndan talep etmesidir.” Taberî, ardından, Hz. Peygamber'in “Dua ibadettir.” hadisini zikretmiş ve şöyle

¹⁰³ Mü'min 40/60.

¹⁰⁴ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, I, s. 255.

¹⁰⁵ Bkz. Ezherî, *Tehzibü'l-luğa*, III, s. 76.

¹⁰⁶ Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV, s. 257.

¹⁰⁷ Bakara 2/186.

söylemiştir: “Resulullah (s.a.v.) Allah’a dua etmenin; itaat edip salih amel işlemek ve O’na ibadet edip O’ndan istekte bulunmak olduğunu haber vermiştir.”¹⁰⁸

İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim (ö. 751/1350)¹⁰⁹ ise duayı “ibadet duası” ve “talep duası” olarak ikiye ayırmaktadır. Zira İbn Teymiyye’nin söylediği gibi Kuran’da dua ile bazen ibadet bazen talep bazen de her ikisi kastedilmektedir. Daha sonra bu iki mananın karşılıklı olarak birbirine bağlı olduğunu söylemiştir. Çünkü “talep duası”, dua eden kişiye fayda verecek şeyi isteyip ona zarar verecek şeyin giderilip def edilmesini istemektir. Zarar ve faydayı elinde tutan ancak tanrıdır ki zarar ve faydaya malik olması kaçınılmazdır.¹¹⁰

C. KUR’AN-I KERİM’DE GEÇEN BEDDUA LAFIZLARI VE BEDDUA EDİLENLER

Nahiv alimlerine göre duanın, emir, nehiy ve haber kipi olmak üzere üç kipi bulunmaktadır.¹¹¹ Kur’an-ı Kerim’de beddua manasına gelen lafızlar incelendiğinde bu lafızları duanın yukarıdaki üç biçimi altında toplamanın, manaları daha belirgin hale getireceğini görülür.

1. Emir Kipi

Kur’an’da geçip bu kipe dahil olan bazı lafızlar şunlardır:

اطمس - اشد:

Örneğin Hz. Mûsâ’nın (a.s.) kavmine beddua ettiği şu ayet: “*Ey rabbimiz! Artık onların servetlerini silip yok et, kalplerine sıkıntı ver; elem veren cezayı görmedikçe iman etmesinler de görsünler!*”¹¹²

Ferrâ’ (ö. 207/822) bu ayetteki اطمس (silip yok et) ifadesinin “dönüştür” manasına geldiğini söylemiştir. Zira bu malların taşla dönüştüğü zikredilmiştir. Ayetin

¹⁰⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, III, s. 485- 486.

¹⁰⁹ Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Bedâ’i’u’l-fevâ’id*, Darü’l-Kitabi’l-Arabi, Beyrut, tsz, III, s. 2.

¹¹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ*, 1418, XV, s. 10.

¹¹¹ Abdüsselâm Hârûn, Abdüsselâm b. Muhammed b. Hârûn b. Abdirrâzık, *el-Esâlibü’l-inşâ’iyye fi’n-naḥvi’l-Arabî*, Mektebetü’l-Hancı, Kahire, 2001, s. 16.

¹¹² Yunus 10/88.

devamındaki اشد (sıkıntı ver) ifadesinin ise “kalplerini mühürle” anlamına geldiğini dile getirmiştir. ¹¹³. Ebû Ubeyde (ö. 209/824) ise اطمس ifadesinin mallarını gider (أذهب) anlamına geldiğini söylemiştir. Buna delil olarak طمست عينه وذهبت yani “Gözü silinip gitti.” ifadesini zikretmiştir. ¹¹⁴

انصر - انتصر:

Örneğin Hz. Nûh’un (a.s.) kavmine beddua ettiği şu ayet: “Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et, dedi.” ¹¹⁵ Yine, Hz. Lût’un (a.s.) şu duası: “Şu ahlâkı bozan topluluğa karşı bana yardım et rabbim, dedi.” ¹¹⁶ ve Hz. Nûh’un (a.s.) şu ifadesi aynı kapsamdadır: “Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme! diye rabbine yalvardı.” ¹¹⁷

Râgıb el-İsfahânî bu ayet hakkında şöyle söylemiştir: “Hz. Nûh انصر değil de انتصر dedi. Çünkü bununla şunu vurgulamak istedi: “Ben senin emrini onlara götürdüğümünden dolayı benim başıma gelen sana da gelmiştir. Eğer bana yardım edersen kendine de yardım etmiş olursun.” ¹¹⁸

افتح:

Örneğin Hz. Şuayb’ın (a.s.) şöyle söylediği ayet: “Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızı adaletle ayır. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısun.” ¹¹⁹

Ferrâ’ ayetteki افتح (ayır) ifadesinin “aramızda hükmet” anlamına geldiğini söylemiştir. Çünkü Umman halkı kadıyı “fatih ve fettah” olarak isimlendirir. ¹²⁰

¹¹³ Ferrâ’, *Me’âni’l-Kur’ân*, I, s. 477.

¹¹⁴ Ebû Ubeyde Ma’mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî, *Mecâzü’l-Kur’ân li-Ebî ‘Ubeyde*, Tahkik: Fuat Sezgin, Mektebetü’l-Hancı, Kahire, 1381, I, s. 281.

¹¹⁵ Mü’minûn 23/26.

¹¹⁶ Ankebût 29/30.

¹¹⁷ Kamer 54/10.

¹¹⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 809.

¹¹⁹ A’raf 7/89.

¹²⁰ Ferrâ’, *Me’âni’l-Kur’ân*, I, s. 385.

Yine, Hz. Nûh'un (a.s.) şu ifadesinde de aynı anlam vardır: “*Rabbim! Kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar, dedi.*”¹²¹

احكم بالحق:

Örneğin Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şöyle söylediği ayet: “*Rabbim! Adaletinle hükmünü ver. Rabbimiz rahmândır. Asılsız iddialarınıza karşı yardımına sığınılacak da yalnız O'dur.*”¹²² Zeccâc, daha önce gelip geçen peygamberlerin “*Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızı adaletle ayır.*” dediğini ve bunun manasının “*hükmet*” olduğunu ve bundan dolayı Allah'ın (c.c.), peygamberine “*Rabbim! Adaletinle hükmünü ver.*” demesini emrettiğini söylemiştir.¹²³

Emir fiilin yerini tutan mastar kipi, emir kipi şeklinde gelebilir. İşte Kur'an'da geçip bu kipe dahil edilen bazı lafızlar şunlardır:

ويل:

Bunun örneği olan pek çok ayet vardır. Mesela: “*Elleriyle kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için, "Bu Allah'ın katındandır" diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıkları yüzünden vay haline onların! Ve yapıp ettikleri yüzünden vay haline onların!*”¹²⁴; aynı şekilde, “*Hakkı yalanlayanların o gün vay haline!*”¹²⁵ ve “*Eksik ölçüp tartanların vay haline!*”¹²⁶ ayetleri de buna örnektir. Sîbeveyhi bu ayette geçen “*veyl*” kelimesinin dua anlamı taşıdığını söylemiştir.¹²⁷ İbn Kuteybe (ö. 276/889) ise bu kelimenin tüm şerhleri kapsayan bir kelime olduğunu vurgulamıştır.¹²⁸

¹²¹ Şuarâ 26/117, 118.

¹²² Enbiya 21/112.

¹²³ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'rabuhu*, III, s. 408.

¹²⁴ Bakara 2/79.

¹²⁵ Mürselât 77/15.

¹²⁶ Mutaffifin 83/1.

¹²⁷ Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Tahkik: Muhammed Ebû'l Fazl İbrahim, Darü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekauhu, Beyrut, 1957, II, s. 326.

¹²⁸ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*, Tahkik: İbrâhim Şemseddin, 2. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428, s. 296.

بعداً:

“Zalimlerin topunun canı cehenneme, denildi. ”¹²⁹ ayetinde geçen bu kelimedden kasıt *helak olmaktır*.¹³⁰ Kelime masdariyyet üzere mansubdur ve dua anlamı içermektedir.¹³¹ Şevkânî bu kelimenin beddua ifadelerinden olduğunu söylemiştir.¹³²

سحقاً:

Bu kelime, Kur’an’da yalnızca şu ayette geçer: “İşte böylece günahlarını itiraf ederler. Artık alevli ateştekiiler Allah’ın rahmetinden uzak olsun!”¹³³ Mülk suresinde geçen bu ifade “Allah onları rahmetinden uzaklaştırın!” anlamına gelmektedir. Ayrıca السحيق kelimesi “uzak, dipsiz” anlamlarına gelir.¹³⁴

تعساً:

Bu keime, yalnızca şu ayette geçmektedir: “İnkâr edenlere ise, yıkım ve yokluk olsun! Allah onların işlerini boşa çıkarmıştır.”¹³⁵

Bu ifade “Allah seni doğrultmasın” anlamına gelir ve dengesini kaybedip düşen kişiye söylenir. Saleb التعس kelimesinin “şer” anlamına geldiğini söylemiştir. Ayrıca uzaklık anlamına geldiği de söylenir. Kişinin işinin ters yüz olup bozulduğunu ifade eder. İbnü’s-Sikkit bu kelimenin “kişinin baş üstü düşmesi” ve “helak” anlamına geldiğini söyler.¹³⁶

¹²⁹ Hûd 11/44.

¹³⁰ Mukâtil b. Süleymân, Ebü’l-Hasen b. Beşîr el-Ezdfî el-Belhî, *efsîrû Mukâtil b. Süleymân*, Tahkik: Abdullah Mahmud Şehhate, Darü İhyai’t-Türas, Beyrut, 1423, II, s. 283.

¹³¹ Mücâşîî, Ebü’l-Hasen Alî b. Faddâl el-Mücâşîî el-Kayrevânî, *Nüketü me’âni’l-Kur’ân (en-Nüket fi’l-Kur’ân)*, Tahkik: Dr. Abdullah Abdülkadir et-Tavil, 1. Baskı, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2007, s. 249.

¹³² Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San’ânî el-Yemenî, *Fethu’l-kadîr*, 1. Baskı, Daru İbn Kesîr - Dimaşk, Darü’l-Kelimi’t-Tayyib – Beyrut, 1414, II, s. 568.

¹³³ Mülk 67/11.

¹³⁴ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’rabuhu*, V, s. 199.

¹³⁵ Muhammed 47/8.

¹³⁶ Nehhâs, Ebü Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî, *Me’âni’l-Kur’ân*, Tahkik: Muhammed Ali es-Sabuni, 1. Baskı, Camiatü Ümmi’l-Kura, Mekke, 1409, VI, s. 467-468.

2.Nehiy Kipi

Kur'an'da yer alıp bu kipe dahil olan bazı lafızlar şunlardır:

لا تزد :

Örneğin Hz. Nûh'un (a.s.) kavmi hakkındaki şu ayetler: “*Gerçekten de birçoklarını saptırdılar; Rabbim! Sen de artık bu zalimlerin şaşkınlıklarını arttır!*”¹³⁷ ve “*Zalimleri ise daima helâk et!*”¹³⁸

لا تذر :

Örneğin Hz. Nûh'un (a.s.) şu sözü: “*Nûh "Rabbim! Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma, dedi.*”¹³⁹

3.Haber Kipi

Kur'an'da bu kipe göre kullanılan bazı lafızlar şunlardır:

تب :

Örneğin “*Ebû Leheb'in elleri kurusun! Kurudu da zaten.*”¹⁴⁰ ayeti.

Ferrâ' şöyle söylemiştir: “Abdullah'ın (İbn Kesîr) (ö. 120/738) kıraatinde *وقد تب* olarak okunmuştur. Böyle okununca haber anlamına gelirken normal okununca (تب) dua anlamına gelir.”¹⁴¹

قُتِل :

Bu ifadenin bir örneği “*Kahrolası yalancılar!*”¹⁴² ayetidir. Yani Hz. Muhammed'e (s.a.v.) deli, şair, yalancı ve sihirbaz diyerek yalan söyleyenlere lanet olsun. Çünkü onlar bilmedikleri şey hakkında yalan söylemiştir.¹⁴³

¹³⁷ Nûh 71/24.

¹³⁸ Nûh 71/28.

¹³⁹ Nûh 71/26.

¹⁴⁰ Tebbet 111/1.

¹⁴¹ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, s. 298.

¹⁴² Zariyat 51/10.

¹⁴³ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, s. 83.

Yine “*Kahrolası o insan! Ne kadar da inkârcı!*”¹⁴⁴ ayetinde “kutile” ifadesi ile “*lanet olsun*” anlamı kastedilmiştir. ¹⁴⁵ Bu ayetle ilgili olarak müfessir Zemahşerî (ö. 538/1144) şöyle söylemiştir: “*Kahrolası o insan! Ne kadar da inkârcı! (Abese-17)*” ayetinde olduğu gibi *قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ* (*kahrolası yalancılar*) ifadesi de bedduadır ve aslen ölüm ile helak için dua etmektir. Ayrıca *لعن و قبح* (*lanet olsun, hayırlardan uzak olsun*) ifadelerinin yerini tutmaktadır. ¹⁴⁶

قاتل:

Münafikun suresinde bu lafız, “*Allah kahretsin onları! Nasıl da haktan yüz çeviriyorlar!*”¹⁴⁷ ayetinde geçmektedir. Semîn el-Halebî şöyle söylemiştir: “Bu ayetteki *قاتل* ifadesinin *لعن و قتل* anlamına geldiği söylenmiştir. Mesela *عاقبت اللص* yani “hırsızı cezalandırdım” demek gibi.”¹⁴⁸

لعن:

Örneğin “*İsrâiloğulları’ndan kâfir olanlar, Dâvûd ve Meryem oğlu İsâ diliyle lânetlenmişlerdir. Çünkü onlar isyan etmişlerdi ve sınırı aşıyorlardı.*”¹⁴⁹ ayeti gibi. Râgıb el-İsfahânî bu ayetin tefsirinde şöyle söylemiştir: *اللعن* ifadesi, kızarak kovmak ve uzaklaştırmak anlamına gelir. Allah’ın (c.c.) lanet etmesi, ahirette verilecek bir cezadır. Dünyada ise rahmet ve başarıdan mahrumiyet anlamına gelir. İnsanın lanet etmesi ise bir başkasına beddua etmesidir.

Allah (c.c.) farklı ayetlerde şöyle buyurmuştur: “*Bilin ki, Allah’ın lâneti zalimlerin üzerine olacaktır!*”¹⁵⁰, “*Beşinci olarak da, eğer yalan söyleyenlerden ise*

¹⁴⁴ Abese 80/17.

¹⁴⁵ İbn Kuteybe, *Ğaribü’l-Kur’ân*, s. 514.

¹⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 397.

¹⁴⁷ Münafikun 63/4.

¹⁴⁸ Semîn el-Halebî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî, ‘Umdetü’l-huffâz fî tefsîri eşrefi’l-elfâz, Tahkik: Muhammed Basil Uyun es-Sud, Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1417, III, s. 271.

¹⁴⁹ Maide 5/78.

¹⁵⁰ Hûd 11/18.

Allah'ın lânetine uğramasını söylemesidir. ¹⁵¹, *“İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar lânetlenmişlerdir.* ¹⁵², *“Lânet okuyanlar da onlara lânet eder.* ¹⁵³

İbnü'l-Cevzî *“İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar, Dâvûd ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir.* ¹⁵⁴ ayetinin açıklaması sadedinde şöyle söylemiştir: *“Yani Davud (a.s.) ve İsa'nın (a.s.) dualarında lanetlenmişlerdir.* ¹⁵⁵

غضب:

Bazı alimler bu lafzın dua manasında geldiğini söylemiştir. Mesela Maide Suresi'nde geçen *“Kadının beşinci tanıklık ifadesi, "eğer kocası doğru söyleyenlerden ise kendisinin Allah'ın gazabına uğramayı dilemesi" olacaktır.* ¹⁵⁶ ayeti, Nafi kıraatında اُنْ lafzı şeddesiz, غَضِبْ lafzı ise ortadaki harfi kesra ile okunur. Dolayısıyla bu kelime dua manasına gelen mazi lafızlı bir haberdir. ¹⁵⁷ Ebû Hayyân (ö. 745/1344) *el-Bahrü'l-muhît* isimli tefsirinde *غَضِبَ اللهُ عَلَيْهَا* cümlesinin dua cümlesi olup haberî cümle olmadığını söylemiştir. ¹⁵⁸

حصر:

Örneğin *“Yahut sizinle de kendi kavimleri ile de savaşmayı içlerine sindiremeyip size sığınanlar müstesna.* ¹⁵⁹ ayeti. Birçok alim¹⁶⁰ bu ayette geçen

¹⁵¹ Nur 24/7.

¹⁵² Maide 5/78.

¹⁵³ Bakara 2/159. Bkz. İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 741.

¹⁵⁴ Maide 5/78.

¹⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir*, s. 534.

¹⁵⁶ Nur 24/9.

¹⁵⁷ Zuveyn, *ed-Dua*, s. 87.

¹⁵⁸ Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît*, Tahkik: Sıdkı Muhammed Cemil, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1420, V, s. 235.

¹⁵⁹ Nisa 4/9.

¹⁶⁰ Bkz. Nisâbü'rî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ebi'l-Hasen b. el-Hüseyn el-Gaznevî en-Nisâbü'rî, *İcâzü'l-beyân 'an me'âni'l-Kur'ân*, Tahkik: Dr. Hanif b. Hasan el-Kasımî, Darü'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut, 1415, I, s. 252; Semîn el-Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî, *ed-Dürrü'l-masûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, Dr. Ahmed Muhammed el-Harrat, Dârü'l-Kalem, Dimâşk, 1406, IV, s. 66.

حصرت ifadesini, dua manasına hamletmenin caiz olduğunu söylemiştir. Bu durumda ifade “Allah onların gönüllerini kuşatsın” anlamını almaktadır. ¹⁶¹

D. NEBİ VE RESUL KAVRAMLARI

Bu bölüme başlamadan önce, bölümü yazma sebebimizi açıklamalıyız.

Peygamber kelimesi, Arapça dilinde nebi ve resul kelimeleriyle ifade edilmektedir. Bu nedenle nebi ve resul kelimelerinin anlamını tanımladık ondan sonra da aralarındaki farklardan bahsettik, çünkü kelimeler arasında karşılaştırma yapıldığı zaman manaları daha net olur.

1.Nebi Kelimesinin Sözlük Anlamı:

Etimolojik açıdan nebi kelimesi: “haber” anlamına gelen نَبَأ kelimesinden geliyor olabilir. Bu durumda نَبَأٌ وَنَبَأٌ وَنَبَأٌ yani “haber getirdi” anlamına gelir. Çünkü peygamberler Allah’tan (c.c.) haber getirmiştir. Nebi kelimesi bu fiilin ism-i faili manasında فَعِيل kipiinde gelmiştir. Bu kelime, “yerden yüksek olan şey” anlamına gelen النُّبُوَّةُ وَالتَّبَاوُة kelimelerinden geliyor olabilir. Eğer nebi kelimesi bu kökten türemişse peygamberin diğer varlıklardan üstün olduğu anlamına gelir. Bu kabule göre kelimenin aslı hemzesizdir ve ism-i meful manasında فَعِيل kipiinde gelmiştir. ¹⁶²

Allame Sâvî (ö. 1241/1825) bu konuda şöyle söylemiştir: “Nebi kelimesi, mertebesi diğerlerinden üstün olduğu için ism-i faildir. Ya da mertebesi yükseltilmiş olduğu için ism-i mefuldür. Zira hiçbir nebi yoktur ki ümmetinden daha üstün olmasın. ¹⁶³”

Râgıb el-İsfahânî nebi lafzını hemzesiz okumayı tercih etmiştir ve bunun hemzeli okumaktan daha belîğ olduğunu söylemiştir. Çünkü her haber veren (مَنْبِئ) mertebe ve saygınlık açısından üstün değildir. ¹⁶⁴

¹⁶¹ Nehhâs, *Me’âni'l-Kur’ân*, II, s. 155.

¹⁶² Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, s. 303-304.

¹⁶³ Sâvî, Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, *Şerhü's-Sâvî ala Cevherati't-Tevhid*, Tahkik: Dr. Abdülfettah el-Bezm, Darü İbn Kesîr, Beyrut, 1419, s. 58.

¹⁶⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 790.

Nebi kelimesinin kök anlamı ile ilgili üçüncü bir görüş de onun “yol” anlamına geliyor olmasıdır. Çünkü peygamber, hayra giden yoldur. ¹⁶⁵

2.Resul Kelimesinin Sözlük Anlamı:

Resul kelimesi sözlükte “elçi” manasına gelmektedir. ¹⁶⁶ Elçi, kendisini gönderen zatın haberlerini takip eden kişidir. ¹⁶⁷ Aynı zamanda onu gönderen zat elçilik görevini, teslim vermek ve almak suretiyle yerine getirmesini emreder. ¹⁶⁸

3.Nebi ve Resul Kelimelerinin Terim Manaları:

Sâvî nebi kelimesinin terim anlamını şöyle söyleyerek kapsamlı bir şekilde tanımlamıştır: “Nebi, Âdem oğullarından hür ve erkek bir insandır. Kendisine bir şeriat verilmiştir. Eğer bu şeriatı tebliğ etmek ile emrolunursa aynı zamanda resul olur. Yoksa sadece nebidir. En doğru görüşe göre, bu iki kavram arasında umum-husus ilişkisi vardır.”¹⁶⁹

4.Nebi ve Resul Kelimleri Arasındaki Farklar:

İki kelime arasında herhangi bir fark olmadığının söylenmesinin yanı sıra resulun nebiden daha özel olduğu da söylenmektedir. Çünkü her resul nebidir. Ancak her nebi resul değildir.

Beraberinde vahiy ihtiva eden kitapla gelen kişinin resul; beraberinde herhangi bir kitap olmasa da Allah’tan haber getiren kişinin ise nebi olduğu söylenmiştir.

Allah’ın yeni bir şeriat ile gönderdiği ve insanları buna davet eden kişiye resul; Hz. Mûsâ (a.s.) ile Hz. İsa (a.s.) arasındaki dönemde İsrail oğullarına gönderilen

---

¹⁶⁵ Neşvân el-Himyerî, Ebû Saîd Neşvân b. Saîd (b. Neşvân) b. Sa’d b. Ebî Himyer b. Ubeydillâh el-Himyerî el-Yemenî, *Şemsü'l-’ulûm ve devâ’ü kelâmi'l-’Arab mine'l-külûm*, Tahkik: Hüseyin b. Abdullah el-Amri ve Mutahhar b. Ali el-İrani ve Dr. Yusuf Muhammed Abdullah, Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut, 1999, s. 6465.

¹⁶⁶ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, VII, s. 241.

¹⁶⁷ Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *ez-Zâhir fî me’ânî kelimâti'n-nâs*, Tahkik: Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1992, I, s. 34.

¹⁶⁸ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 110.

¹⁶⁹ Sâvî, *Şerhü's-Sâvî*, s. 58.

ve kendilerinden önce gönderilmiş bir peygamberin (Hz. Mûsâ'nın) şeriatını bildirmek ve güçlendirmek üzere gönderilen kişiye ise nebi denmektedir. Şu rivayet bu duruma delalet etmektedir: “Resulullah’a (s.a.v.) peygamberler hakkında sorulduğunda “yüz yirmi dört bin peygamber vardır” demiştir. Bunun üzerine “Peki bunlardan kaç tanesi resuldür?” diye sorulunca “Üç yüz on üç adedi.” cevabını vermiştir.”¹⁷⁰

Kendisine alenen ve şifahen melek tarafından vahiy getirilen kişinin resul; kendisine uyku halinde vahyedilen kişinin ise nebi olduğu görüşü dile getirilmiştir.¹⁷¹

İmam Şa‘râvî (ö. 1998) tefsirinde bu konuyu şöyle açıklamıştır: “Resul ve nebinin arasını ayırabilmemiz için hem nebinin hem de resulün mürsel yani gönderilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Yani her ikisi de Allah tarafından gönderilmiştir. Ancak nebi yeni bir şeriat getirmez. O sadece kendisinden önceki resulün yolu üzere gelmiştir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki.*”¹⁷² Öyleyse nebi de gönderilmiştir. Ancak o, kendisinden önceki resulün yöntemini uygulamak için bir davranış örneğidir.”¹⁷³ Kendisine, amel edeceği ve kavmine tebliğ etmekle emrolunduğu bir şeriat verilen kimseye de resul denir. Sonuç olarak her resul nebidir. Ancak her nebi resul değildir.¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ Bkz. İbn Mace, *Sünen*, Zühd, 4218; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahihu İbn Hibbân*, Tahkik: Şuayb el-Arnâvut, 1. Baskı, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1408, II/76; Hakim, *el-Müstedrek*, II/597.

¹⁷¹ Askerî, *el-Furûk*, s. 531.

¹⁷² Hac 52.

¹⁷³ Şa‘râvî, *Tefsirü’s-Şa‘râvî*, I, s. 444.

¹⁷⁴ Şa‘râvî, *Tefsirü’s-Şa‘râvî*, XV, s. 9119.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLEN PEYGAMBERLERİN KAVİMLERİNE BEDDUALARI

A. PEYGAMBER DUALARININ KUR'AN'DA ZİKREDİLMESİ

Kur'anı-ı Kerim'i okuduğumuzda ve ilk suresinden başladığımızda - Allah'ın (c.c.) adıyla başlayıp O'na hamdederek, O'nu tenzih ederek ve yüce sıfatlarını zikrederek Allah'ın (c.c.) bizi ibadet etmeye ve bu hususta ondan yardım ve muvaffakiyet talep etmeye nasıl teşvik ettiği, ardından da bize dünyamız ve ahiretimiz için faydalı olacak şeyleri nasıl öğrettiği dikkatimizi çekecektir. İşte bu, özellikle hidayet ve doğru yol üzere sabit kılmasını istemek gibi önemli hususlarda Allah'a (c.c.) dua etmek ve ondan talepte bulunmaktır.

“*Bizi doğru yola ilet!*”¹⁷⁵ ayetini her gün her namazda ve her rekâta tekrar etmemiz için bize yetmektedir. Şayet Rauf ve Rahim olan Allah-u Teala bu duanın üzerimize yağdırdığı faydaları ve bizim O'na dua etmeye ve O'ndan istekte bulunmaya ne kadar muhtaç olduğumuzu bilmeseydi bu duayı, insanlığı hayra ve kurtuluşa götüren kılavuz olan yüce kitabının başına koymazdı.

“*Bizi doğru yola ilet!*” ayeti istek ve duadır. Aynı zamanda ibadetin özüdür. Ayrıca insanın Allah'a (c.c.) yalvarma ve yakarma ihtiyacına dikkat çekmektedir. İşte bu, kulluğun özüdür.¹⁷⁶

Rabbimiz yalnızca duanın faziletini açıklamakla yetinmemiştir. Yarattıklarına, nasıl kulluk edeceklerini, ne isteyeceklerini öğrettiği gibi; nasıl dua edeceklerini öğretmesi de Allah'ın (c.c.) rahmetindedir. Duanın en hayırlısı ise O'nun (c.c.) öğrettiği kelimelerle edilen duadır. Çünkü yaratıcı bizim için uygun olanı en iyi

---

¹⁷⁵ Fatiha 1/6.

¹⁷⁶ Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Cevâhirü'l-Kur'ân*, Tahkik: Dr. Imam Muhammed Reşit Rıza el-Kabbani, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1986, s. 69.

bilendir. Dolayısıyla Allah'a (c.c.) yönlendireceğimiz en hayırlı dua Kur'an'ın duasıdır. Çünkü o, Allah'tan olanı yine Allah'a sunmaktır.¹⁷⁷

Allah'ın en hayırlı kulları olan peygamberler ümit, korku, pişmanlık ve zillet içerisinde, bollukta ve darlıkta, refah ve sıkıntı zamanlarında Allah'a dua etme hususunda bizlere en mükemmel örnekleri vermişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen peygamber kıssalarının ancak çok az bir kısmında dua ve yakarış bulunmamaktadır. Çünkü dua peygamberlerin ve elçilerin Hz. Âdem'den (a.s.) beri sünnetleridir. Nitekim Hz. Âdem (a.s.) rabbine şöyle dua etmiştir: *“Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”*¹⁷⁸

Âdem ile Havva, günahlarını, küçük ve bağışlanmış olmasına rağmen kendilerine yaptıkları bir zulüm olarak adlandırmıştır. Ardından evliya ve salihlerin adeti üzere *“mutlaka ziyan edenlerden oluruz”* demişlerdir. Nitekim onlar küçük bir günahı büyük addederken büyük bir sevabı ise küçük sayarlar.¹⁷⁹ Ancak olayın hakikatini kavradığımızda bunun, herhangi bir itaatsizlik ya da günaha düştüğümüzde nasıl yalvaracağımızı bilmemiz için Âdem babamızın bize öğrettiği ameli bir ders olduğunu görmekteyiz. Böylece günahlarımızı ve kusurlarımızı Allah (c.c.)'ın karşısında itiraf edip pişmanlık ve zillet içerisinde af ve mağfiret dilemiş oluruz. Çünkü Rahim olan Allah (c.c.) küçük hataları (zelle) affeder. Biz ise onun af ve merhametine muhtacız. Aksi takdirde helak olanlardan oluruz.

Tövbe ve istiğfarın önemine ve her vakit hataya düşebilecek kullar olmamız hasebiyle bunlara duyduğumuz ihtiyaca nazaran peygamberlerin Kur'an-ı Kerim'deki dualarında Allah'tan (c.c.) bağışlanma ve rahmet isteme manası ağır basmaktadır. Nitekim rabbimiz (c.c.) şöyle buyurarak kurtuluşumuz ve muvaffakiyetimizi kendisine tövbe etmemize bağlı kılmıştır: *“Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”*¹⁸⁰

---

¹⁷⁷Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Duaü'l-Enbiya ve 's-Salihin*, Derleyen ve Hazırlayan: Said Osman, ed-Darü'l-Alemiyye li'l-Kütüb ve'n-Neşr, Kahire, 1998, s. 5.

¹⁷⁸ A'raf 7/23.

¹⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, s. 96.

¹⁸⁰ Nur 24/31.

Kur'an-ı Kerim Hz. Nûh'un (a.s.) her türden zillet, acziyet ve muhtaçlık barındıran kelimelerle Allah'a (c.c.) nasıl seslendiğini bizlere şöyle anlatmaktadır: “Nûh dedi ki: *Ey rabbim! Ben, Sen'den hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!*”¹⁸¹ Nûh (a.s.), Allah (c.c.) onu uyardıktan sonra bu duayı etmiştir. Çünkü o (a.s.), oğlu için şöyle seslenerek kurtuluş istemiştir: “*Ey rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemendendir. Senin vaadin elbette haklıdır. Sen hâkimlerin en âdilisin, dedi.*”¹⁸²

Allah (c.c.) ona kendisini ve ailesini kurtaracağını vadetmiş olduğu halde Nûh (a.s.), lafzın zahirini alarak bu zahirin gereğiyle tevil yoluna gitmiştir. Yani bu lafzın altında yatan manayı bilememiş ve Allah'ın (c.c.) vaadi hususunda şüpheye düşmemiştir. Ardından bu sebepten ötürü bu soruyu sormaya cüret etmiştir. Bunun üzerine Allah (c.c.), bilgisi olmayan bir şey hakkında soru sormasından dolayı onu uyarılmış ve oğlunun, kurtuluşunu vadettiği ailesinden olmadığını açıklamıştır. Çünkü oğlu onu inkâr etmiş ve uygunsuz bir şekilde davranmıştır. Bu sebeple Allah onun zulmedenlerle birlikte boğulacağını bildirmiş ve onlar hakkında konuşmayı yasaklamıştır. Kendisine izin verilmeyen bir hususta rabbine soru sormaya cüret etmesinden dolayı Nûh (a.s.) endişeye kapılıp bu helâkten korktu. Ardından rabbine sığınıp boyun eğdi ve bağışlanma ve merhamet diledi. Çünkü ebrarın hasenatı mukarreblerin seyyiatıdır.¹⁸³

Halilürrahman İbrahim (a.s.) ve oğlu İsmail (a.s.), “*Rabbimiz bizi sana teslim olanlardan eyle!*” yani “Emrine teslim olan, boyun eğerek itaat eden, ibadet ve itaat hususunda sana ortak koşmayan kimselerden eyle. ” diye dua etmiştir.¹⁸⁴ “*Soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar.*” ifadesinde ise şefkat ve nasihate daha layık olmaları sebebiyle dua yalnızca o ikisinin (a.s.) zürriyetine has

¹⁸¹ Hûd 11/47.

¹⁸² Hûd 11/45.

¹⁸³ Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzil (Tefsîrü'l-Hâzin)*, Tahkik: Muhammed Ali Şahin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, II, s. 488.

¹⁸⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, III, s. 73-74.

kılınmıştır. Çünkü peygamberlerin çocukları salih kimseler olursa diğer insanlar da salih olur ve hayrı onların arasında yayarlar. ¹⁸⁵ “*Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız Sensin.*”¹⁸⁶ ayeti “Sen kullarına lütufla dönersin. Affederek ve bağışlayarak onlara iyilik yaparsın. İsteddiğini rahmetinle helak olmaktan kurtarırsın. Yine kurtarmak istediğini öfkenden kurtarırsın. ” anlamına gelmektedir. Ayrıca “*Tövbemizi kabul et*” ifadesi ile “Zürriyetimizden ve evlatlarımızdan -yaptıkları şeyler hakkında bize bilgi verdiği-zalim olanların zulümlerini ve şirklerini affet ki sana itaat etmeye yeniden dönsünler. ” manasını kastetmiş olabilirler. ¹⁸⁷

Bir başka ayette ise Hz. İbrahim (a.s.) kendisi, anne babası ve tüm müminler için şöyle bağışlanma dilemektedir: “*Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla!*”¹⁸⁸ Bu dua bizlere yalnızca kendimiz için değil de anne babamız, müminler ve üzerimizde emeği bulunan herkes için dua etmemiz gerektiğini öğretmektedir.

Allah’ın elçisi Yunus (a.s.) bizlere kulluğun en yüce mertebelerini şu duası ile göstermiştir: “*Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim.*”¹⁸⁹ Bu şekilde rabbini birlemiş ve O’nu, hakkında söylenen şeylerin tümünden tenzih etmiştir. Ardından da şöyle söyleyerek kendi zilletini ve günahını itiraf etmiştir: “*Gerçekten ben zalimlerden oldum!*”¹⁹⁰ Allah ise onun duasını işitmiş, tövbesini kabul etmiş ve üzerindeki sıkıntıyı kaldırdığını şöyle buyurarak bildirmiştir: “*Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık.*” Ardından müminleri de bu şekilde kurtardığını haber vermiştir. Dolayısıyla Allah’ın bir sıkıntı ve zorluk ile imtihan ettiği kişi Hz. Yunus’un (a.s.) ettiği duayı ederse umulur ki Allah (c.c.) o kimseden o

---

¹⁸⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, s. 188.

¹⁸⁶ Bakara 2/128.

¹⁸⁷ Taberî, *Camiu’l-Beyan*, III, s. 81-82.

¹⁸⁸ İbrahim 14/41.

¹⁸⁹ Enbiya 21/87.

¹⁹⁰ Enbiya 21/87.

sıkıntıyı kaldırır. Çünkü Allah-u Teala şöyle buyurmaktadır: “*İşte biz iman etmiş olanları böyle kurtarıyoruz.*”¹⁹¹

Kelimullah Mûsâ (a.s.) bir adama yumruk atıp öldürdükten sonra şöyle söylemiştir: “*Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim; beni bağışla!*” Allah da onu bağışladı. Çünkü O, gerçekten çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir.”¹⁹² Mûsâ (a.s.) burada Hz. Âdem’in (a.s.) yöntemi üzere dua etmiştir. Zira Âdem (a.s.) şöyle söylemişti: “*Rabbimiz! Gerçekten biz kendimize zulmettik.*”¹⁹³ Bu duayı yapmasının iki sebebi vardır. Ya kendini Allah’a vererek, herhangi bir günahı olmasa bile kulluğun gereğini yerine getirme hususundaki kusurunu itiraf etmek. Yahut da mensup olanı terk ederek sevabı kendine haram kılmak. 194 Katade şöyle söylemiştir: “Allah’a yemin olsun ki Mûsâ (a.s.) çareyi bilmiş ve istiğfar etmiştir.”¹⁹⁵

Peygamberlerin duaları hayatın her alanında çeşitlilik göstermiştir. Bu ise onların Allah’a olan ibadetleriyle ve davetleriyle ya da birer insan olarak kendileriyle ve etrafındaki insanlarla ya da yaşadıkları ve bir parçası oldukları çevreyle alakalı olan ihtiyaçlarının çeşitliliğinden dolayıdır.

İbrahim peygamberimizin “*Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et!*”¹⁹⁶ duasında namaz gibi farz ibadetleri yerine getirebilmek için Allah’tan (c.c.) yardım istediğini ve aynı şeyi namazlarında devamlı olabilmeleri adına zürriyeti için de istediğini görmekteyiz. İbn Atıyye (ö. 541/1147) şöyle söylemiştir: “İbrahim (a.s.) zaten azim ve bağlılık gösterdiği bir hususta dua etmiştir. Dolayısıyla insan ne zaman bu şekilde dua ederse bundan kasıt söz konusu hususun devam ettirilip sürdürülmesi olur.”¹⁹⁷

¹⁹¹ Enbiya 21/88. Bkz. Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, VII, s. 370.

¹⁹² Kasas 28/16.

¹⁹³ A’raf 7/23.

¹⁹⁴ Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu’l-ğayb (et-Tefsîrü’l-kebîr)*, 3. Baskı, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, 1420, XXIV, s. 585.

¹⁹⁵ İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Girnâî el-Endelüsî, *el-Muharrerü’l-vecîz fî tefsîri’l-kitâbi’l-‘azîz*, Tahkik: Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1422, IV, s. 280.

¹⁹⁶ İbrahim 14/40.

¹⁹⁷ İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü’l-vecîz*, III, s. 343.

Hiz. Mûsâ'nın (a.s.) "*Bize bu dünyada da âhirette de iyilik yaz! Şüphesiz biz sana yöneldik.*"¹⁹⁸ duası hakkında Taberî şöyle söylemiştir: "Bize iyilik yaz!" ifadesiyle "Bizi bu dünyada kendileri için iyilik yani salih amel yazdığın, ahirette ise günahlarının affedilmesini yazdığın kişilerden eyle!" manası kastedilmektedir.¹⁹⁹

Ayrıca bu konu kapsamında Kur'an bizlere Hiz. Süleyman'ın (a.s.) şu duasını zikretmektedir: "*Ey rabbim! Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!*"²⁰⁰ Bu dua, Allah (c.c.) bizlere nimetlerini serip dünyamızda bizlere genişlik verdiğinde O'na şükretmemiz gerektiğini öğretmektedir. Hatta bundan da önce kendisine şükretmeyi bizlere telkin etmesini ve bu hususta ve salih amel işleme hususunda bizlere yardım etmesini talep etmemiz gerektiğini öğretmektedir. Çünkü Allah (c.c.) harekete geçiren ve durdurandır. Yani O'nun yardımını olmasa O'na şükretmeye ve ibadet etmeye güç yetiremeyiz.

Yukarıda zikredilen üç duanın büyük ölçüde uhrevi faydayla ilgili olduğu fark edilmektedir. Dünyevi ve yakın fayda ile ilgili olarak da peygamberlerin birtakım duaları bulunmaktadır:

Örneğin Hiz. İbrahim'in (a.s.) Mekke ve halkı için güvenlik, rızık ve bolluk dilediği şu duası bu kabildendir: "*Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve âhiret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır.*"²⁰¹ Hiz. İbrahim (a.s.) bu duayı Mekke halkı için ikamet şartlarının sağlanması, dolayısıyla da başka bir belde yaşamak zorunda kalmamaları amacıyla etmiştir. Zira İbrahim (a.s.), Kâbe'nin inşa edilme amacı olan tevhidin ve Hanif dininin kemâl hasletlerinin ikame edilmesi için Mekke halkının dua etmesini ummuştur. İşte bu, Eflatun'un on küsur asır sonra ortaya çıkarılmasını gerekli gördüğü ideal devletin oluşumunun ilk tezahürüdür.²⁰²

¹⁹⁸ A'raf 7/156.

¹⁹⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XIII, s. 152.

²⁰⁰ Neml 27/19.

²⁰¹ Bakara 2/126.

²⁰² İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr (Tahrîrü'l-Ma'na's-Sedid ve Tenvîrü'l-Akli'l-Cedid min Tefsiri'l-Kitabi'l-Cedid)*, Darü't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984, I, s. 716.

Bu dua kulların dünyevi işlerinin düzeltilmesi için edilmiş olsa da Râzî'nin (ö. 606/1210) dediği gibi dünyevi işler dinde daha takvalı olmak için istendiğinde bu, en büyük dini esaslardan biri olur. Yani yaşanılan belde güvenilir hale geldiğinde ve bereketlendiğinde oranın halkı kendini Allah'a itaat etmeye adar. Şayet beldedeki durum bunun tersine olursa halkın durumu da aynı şekilde bunun tersine olur.²⁰³

Öte yandan peygamberlerin Kur'an-ı Kerim'deki duaları salih evlat ve zürriyet istemeleri şeklindedir. Bunun nedeni ise ilmi onlara miras bırakmak ve onları dine hizmet etmek üzere yetiştirmek istemeleridir. Zekeriya (a.s.) Allah'a bu şekilde dua eden peygamberlerdendir. Nitekim kısık bir sesle rabbine şöyle seslenerek evlat istemiştir: *"Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısrıdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver."*²⁰⁴ Yani "Amcamın çocuklarının dini ihmal etmelerinden, terk etmelerinden ve reddetmelerinden endişe ediyorum." manası kastedilmektedir. Dolayısıyla Zekeriya (a.s.) rabbinden, dinin zayı olmaması için peygamberliğini ve ilmini miras bırakabileceği bir evlat istemiştir. Sanki Hz. Zekeriya'yı (a.s.) bu duayı etmeye sevk eden şey, kavminin din değiştirdiğini ve peygamberlere saldırıp onları öldürdüğünü görmesidir.²⁰⁵

Hz. İbrahim'in (a.s.) de buna benzer bir şekilde rabbinden evlat istediği bir duası vardır: *"Ey Rabb'im, bana hayırlısından bir evlat bağışla!"*²⁰⁶ Bu dua "Davetime ve itaate yardım edecek ve gurbette bana arkadaşlık edecek salih bir evlat ver!" anlamına gelmektedir. Çünkü ayette geçen hibe (هبة) lafzında evlat manası ağır basmaktadır.²⁰⁷ Devamında Allah (c.c.), *"Biz de ona, yumuşak huylu bir çocuğunun olacağını müjdeledik."*²⁰⁸ buyurmuştur. Ayette geçen غلام (çocuk)

²⁰³ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, IV, s. 48.

²⁰⁴ Meryem 19/5.

²⁰⁵ Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *et-Tefsîrü'l-basît*, Tahkik: İmam Muhammed b. Suud Üniversitesinde 15 doktora tezinde tahkik edilmiş ardından üniversitenin bilim kurulu derlemesini ve tertibini yapmıştır, 1. Baskı, İmadetü'l-Bahsi'l-İlmi - İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, Riyad, 1430, XIV, s. 192.

²⁰⁶ Saffat 37/100.

²⁰⁷ Beyzavi, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, Tahkik: Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlı, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1418, V, s. 14.

²⁰⁸ Saffat 37/101.

ifadesinin çocuğun küçüklüğüne, **حليم** (yumuşak huylu) ifadesinin ise çocuğun büyüklüğüne işaret ettiği söylenmektedir. Ayrıca ayette çocuğun erkek olduğu ve Hz. İbrahim'in (a.s.), çocuk akıllı olarak niteleninceye kadar yaşayıp yaşlanacağı müjdesi verilmektedir".²⁰⁹

Yukarıda zikredilenlerden yola çıkarak, duanın peygamberlerin hayatında büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Eğer bu bir şeye işaret ediyorsa ancak ve ancak, kendisini ilgilendiren her konuda Allah'a (c.c.) dua etmeyi alışkanlık haline getiren kişilerin elde edeceği büyük faydaya işaret etmektedir. Nitekim peygamberler de böyle yapmış ve büyük faydaya erişmişlerdir. Ayrıca Allah (c.c.) onları bu eylemleri ve korku ile ümit içerisinde dua etmeleri sebebiyle şöyle söyleyerek övmüştür: "*Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler.*"²¹⁰ Yani "Onlar tevazu içerisinde boyun eğerek ibadet, dua ve yakarış hususunda kibirlenmemişlerdir".²¹¹

Semerkandî şöyle söylemiştir: "Zikri geçen peygamberler için Allah (c.c.) "Umarak ve korkarak bize dua ederler" buyurmaktadır. Yani "Allah katındaki sevabı yani cenneti ümit ederek ve Allah-u Teala'nın azabından korkarak dua ederler" anlamına gelmektedir. "Bize karşı derin saygı içindeydiler" ifadesi ise "bize karşı itaatkâr ve tevazu içerisindeydiler" manasına gelmektedir."²¹²

Biraz düşünüp tefekkür ettiğimizde makbul duanın şartlarını bu ayetlerden çıkarabiliriz. Bu şartlar, peygamberlerin dua etmeden önceki halleridir. Yani Allah'ın nitelendirdiğine göre hayırda yarışmaları ve iyi işlerden hiçbirini kaçırmamalarıdır. Dua esnasında ise ümit, korku, tevazu ve zillet içerisinde bulunmalarıdır.

İbn Âşûr (ö. 1973) "*Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler.*"²¹³ ayetinin akabinde

²⁰⁹ Hâzin, *Lübâbü't-te'vil*, IV, s. 22.

²¹⁰Enbiya 21/90.

²¹¹ Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye fî 'ilmi me'âni'l-Ḳur'ân ve tefsîrihî ve aḥkâmihî ve cümelin min fûnûni 'ulûmih*, 1. Baskı, Camiatü's-Şarika, Şarika, 1429, VII, s. 4810.

²¹² Semerkandî, *Bahrü'l-'ulûm*, II, s. 440.

²¹³ Enbiya 21/90.

şöyle söylemiştir: “Bu cümle, bir önceki cümlede zikredilen peygamberlerin övülmesinin, onlara yardım edilmesinin, dualarının kabul edilmesinin ve düşman tuzağından kurtarılmalarının nedenini açıklamak için gelmiştir.”²¹⁴

İşte kimin durumu böyle olursa duası hemen kabul edilir. Oysa ki duanın hemen kabul edilme durumu, özellikle peygamberlerin başlarına bir iş ya da sıkıntı geldiğinde ettikleri zorunlu dualarda söz konusu olurdu.

Bu husustaki en iyi örnek Hz. Eyyüb’ün (a.s.) kıssasıdır. Zira başına gelen tüm hastalık ve imtihanlardan sonra kurtuluşu, Allah’a (c.c.) ettiği şu içten dua ile gerçekleştirmiştir: “*Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün*”²¹⁵ Hz. Eyyüb (a.s.) الضر مستي yani “*Başıma bu dert geldi.*” ifadesi ile dua etmiştir. Eğer الضر kelimesi fetha ile okunursa “her şeydeki zarar”, damme ile okunursa “bedendeki hastalık ya da zayıflık şeklindeki zarar” anlamına gelir. Ayrıca “*Sen merhametlilerin en üstünüsün!*” diyerek latif ve güzel bir şekilde istemiştir. Nitekim bu ifadeyle kendisinin rahmete muhtaç olduğunu, rabbinin ise son derece merhametli olduğunu zikretmiş ancak talebini açık bir şekilde ifade etmemiştir. Yani sanki şöyle söylemek istemiştir: “Rabbim! Sen rahmet etmeye layıksın. Kulun Eyyüb ise rahmet edilmeye layık. Ona rahmet et ve ona dokunan zararı gider.”²¹⁶

Bu duanın tabii neticesi ise şöyle olmuştur: “*Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.*”²¹⁷

Bununla birlikte peygamberler için davet sorumluluğundan ve Allah’ın onlara yüklemiş olduğu yüce görevin meşakkatinden daha zor bir şey yoktur. Zira onlar bu daveti en mükemmel şekilde tebliğ etmeye çalışırken bazı insanların çıkıp onlara karşı koymaları, bu daveti reddetmeleri ve insanların en şerefli ve en

²¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XVII, s. 136.

²¹⁵ Enbiya 21/83.

²¹⁶ Neseî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vil (Tefsirü'n-Neseî)*, Tahkik: Yusuf Ali Bedivi, Danışma ve Takdim: Muhyiddin Deyb Mestu, Darü'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998, II, s. 416.

²¹⁷ Enbiya 21/84.

dürüstleri olmalarına rağmen onları yalanlamaları, tahammül edilmesi kolay bir iş değildir. Ardından iş büyür ve kendilerine, ailelerine ve mallarına zarar verilmeye kadar gider. Hatta alıştıkları, büyüdüğü ve sevdikleri vatanlarından çıkartılırlar. Tüm bunların ardından beklenen sonuçlarla karşılaşamayabilir ve kavimlerinden yanıt alamayabilirler. Bazen bu kavimler, içlerinden Allah'a (c.c.) iman etmiş olanları çıkarmayacaklarını peygamberlere bildirirler. Bundan daha da kötüsü var ki o da uğursuzlukları sebebiyle peygamberlerin yeryüzünde bulunmalarının onlar için bir zarar teşkil ediyor olmasıdır. Ayrıca onların varlığı diğer insanları saptırmalarından dolayı muhtemel bir zarar olarak görülmektedir. Dolayısıyla peygamberler için, Allah'ın (c.c.) onlara zor zamanlarda sığınmalarını öğretip teşvik ettiği etkin silah kullanmaktan başka bir çare kalmamıştır. İşte bu silah duadır. Yani her makama uygun bir söz vardır. Sonuç itibarıyla peygamberler, insanlara gönderilmiş rahmettir. Ancak önlerinde başka bir vesile kalmadığı zaman dua kaçınılmaz olur. İşte bu durumda dua kavimlerinin lehine değil aleyhine olur. Nitekim bu durum peygamberlerin duasında hasıl olmuştur. Zira Kur'an bizlere, peygamberlerin kavimlerine beddua ettiğinden, Allah'ın da bu dualara icabet edip bu kavimleri helak ettiğinden ve elçilerine yardım ettiğinden bahsetmektedir. İşte bu konu, bu araştırmamızın ana fikridir ve bir sonraki fasılda Allah-u Teala'nın yardımıyla ele alınacaktır.

B. KUR'AN-I KERİM'DE PEYGAMBER BEDDUALARI

Peygamberleri kavimlerine beddua etmek zorunda bırakan etkeni anlayabilmek adına belki de bu peygamberlerin beddua etmeden önce karşılaştıkları bazı manzaraları hızlıca gözden geçirmemiz gerekmektedir. Çünkü bir şeyi anlamak ve onun hakkında doğru bir hüküm vermek o şeyi tasavvur etmenin bir kısmıdır. Kur'an-ı Kerim'de kavimlerine beddua eden peygamberler şunlardır: Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Lût, Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. Davud, Hz. İsa, Hz. Muhammed (Allah hepsine en güzel şekilde salat ve selam eylesin) Bu peygamberleri bu tertibe göre zikredeceğiz:

1. Hz. Nûh'un (a.s.) Kavmine Bedduası

Hz. Nûh'un (a.s.) kavmiyle olan kıssası Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde ayrıntılı bir şekilde zikredilmiştir. Hatta bu kıssa için bağımsız bir sure ayrılmıştır. Bu sure Nûh suresidir. Kim bu sureyi başından itibaren etraflıca mülâhaza ederse Hz.

Nûh'un (a.s.) davet metodunun aşamalarının tam bir suretini görür. Bilinmelidir ki bu sure kıssanın her yönünü ihtiva etmemektedir. "Ancak Nûh'un (a.s.) kavmini davet etme hususundaki ısrarını, gece gündüz, gizli ve açık bir şekilde onları davet etme hususunda bir eksiklik göstermediğini ve her davet edişinde kavminin ondan uzaklaştığını ele almaktadır."²¹⁸ Daha sonra kavmine ettiği bedduadan bahsetmek için bu kısmı önceden ele almak istiyoruz.

"Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye Nûh'u kendi kavmine gönderdik. Nûh şöyle dedi: Ey kavmim! Şüphemiz olmasın ki, ben sizi, «Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki, Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vâdeye kadar tehir etsin (muahaze etmeden yaşatsın)» diyerek apaçık uyarın bir kimseyim. Bilinmeli ki Allah'ın tayin ettiği vâde gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"²¹⁹

Begavî'nin tefsirinde geçtiği üzere bu pasajın manası şöyledir: "Gerçekten biz Nûh'u, iman etmezlerse kavminin başına gelecek azaba karşı uyarması için gönderdik. " Şöyle dedi: "Ey kavmim! Şüphesiz ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım". "Sizi uyarıyor ve Allah'ın mesajını bildiğiniz bir dille sizlere açıklıyorum. " Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin; Ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın. " "Yani iman edinceye kadar işlemiş olduğunuz günahlarınızı bağışlasın. Bu onların günahlarının bir kısmıdır. " "Ve size belirli bir vadeye kadar süre tanısin. " "Yani ömrünüzün sonuna kadar size afiyet versin ve sizi cezalandırmasın. " "Şüphesiz Allah'ın belirlediği vade geldiğinde artık ertelenmez. Keşke bilseydiniz!" "Yani ölmeden önce iman edin ki azaptan emin olasınız. Çünkü ölüm vakti geldiğinde ertelenmez ve iman da edemezsiniz. "²²⁰

Nûh (a.s.) kavmini uyardı, ikaz etti ve onları yalnızca Allah'a ibadet edip yasakladıklarını terk ederek O'ndan korkmaya ve O'na ve resulüne iman etmeye davet etti. Ardından da teşvik etmek için, eğer davet edildikleri şeyleri yaparlarsa günahlarının affedileceğini ve cezadan kurtulacaklarını açıkladı. Ayrıca ecel

²¹⁸ Şa'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, VII, s. 4190.

²¹⁹ Nûh 71/1-4.

²²⁰ Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, V, s. 156.

yaklaşmadan önce kendilerini hazırlamaları gerektiğini aksi takdirde o anda tövbe etmenin kendilerine fayda vermeyeceğinden söz etmiştir.

Aynı şekilde Kur'an'ın başka bir yerinde kavmini açıkça Allah'ı birlemeye davet ettiği zikredilir: *“Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum”*²²¹ Onlara kendileri için korkup endişelendiğini göstermiş ve kendisinin yalnızca *“Size öğüt veriyorum.”*²²² diyen bir nasihatçi olduğunu beyan etmiştir. Nasihat, kurtuluş olan bir şeye davet etmek, fesat olan bir şeyden alıkoymaktır.²²³ Ayrıca onlara verilmemiş bir ilmin kendisine verildiğini şöyle açıklamıştır: *“Ben sizin bilmediğinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum.”*²²⁴ Akıllı bir kişinin, bilmediği bir hususu bilen kişiye arz etmesi gerekir. *“Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum.”*²²⁵ Yani size nasihat verdiğim ya da Allah'ın azabından sakınmanızı ve size emrettiği ve yasakladığı hususlarda ona itaat etmenizi emrettiğim için sizden herhangi bir ücret ya da karşılık talep etmiyorum. *“Çünkü benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin rabbine aittir.”*²²⁶ Yani size ya da diğer yaratıklara ait değildir.²²⁷ Dolayısıyla hiçbir şekilde onu, dünya ehlinin yaptığı üzere davet karşılığında ücret istemek gibi dünyevi bir menfaati talep etmekle itham edemezler.

Hız. Nûh'un (a.s.) zikretmiş olduğu tüm bu hususlar, kavminin ona iman etmesini gerektirmektedir. Çünkü Nûh (a.s.) iyiliği nasihat etmekte, onların bilmediğini bilmekte ve bu nasihat karşılığında onlardan herhangi bir ücret talep etmemektedir. Buna rağmen netice şöyle olmuştur:

“Nûh şöyle söyledi: “Rabbim! Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım; fakat benim yaptığım çağrı onları daha da uzaklaştırdı. Kendilerini

---

²²¹ A'raf 7/59.

²²² A'raf 7/62.

²²³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, IV, s. 470.

²²⁴ A'raf 7/62.

²²⁵ Şuarâ 26/109.

²²⁶ Şuarâ 26/109.

²²⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XIX, s. 370.

bağışlaman için ben onları ne zaman çağırıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. ”²²⁸

Bu ayetin tefsiri hakkında İbn Kesîr (ö. 774/1373) şöyle söylemiştir: “Allah-u Teala kulu ve resulü olan Hz. Nûh’un (a.s.), kavminden gördüğü tutumdan ötürü rabbine şikâyetle bulunduğunu, dokuz yüz elli senelik uzun bir süreçte onlara sabredemediğini, kavmine beyanda bulunup açıklama yaptığını ve onları en doğru yola davet ettiğini bildirmektedir. Nitekim şöyle söylemiştir: “Rabbim! Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım” Yani senin emrine boyun eğip itaat ederek gece olsun gündüz olsun onları davet etmekten kaçınmadım. “Fakat benim yaptığım çağrı onları daha da uzaklaştırdı” Yani hakka yaklaşımları için onları her davet ettiğimde bundan kaçıp yüz çevirdiler. “Kendilerini bağışlaman için ben onları ne zaman çağırıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar” Yani onları davet ettiğim şeyi duymamak için kulaklarını tıkadılar. “Elbiselerini başlarına bürüdüler” Bu ifade hakkında İbn Cüreyc, İbn Abbâs’tan (ö. 68/687-88) rivayetle şöyle söylemiştir: “Yani Hz. Nûh’un onları tanımaması için kılık değiştirdiler. ” Said b. Cübeyr ve es-Süddi ise “O’nun dediklerini duymamak için başlarını kapattılar” demiştir. “Ayak dirediler. ” Yani büyük küfürleri ve şirkleri üzerine devam ettiler. “Kibirlendikçe kibirlendiler. ” Yani hakka uyup itaat etmeyi kibirlerine yediremediler.”²²⁹

A’râf suresinde kavmi Hz. Nûh’u (a.s.) sapıklıkla nitelendirmiştir: “*Biz seni gerçekten apaçık bir sapkınlık içinde görüyoruz!*”²³⁰ Yani onun haktan sapmış durumda olduğunu ve hakka yönelmekten vazgeçmesinin, düşünen bir kimse için gayet açık olduğunu kastetmişlerdir”.²³¹

Öte yandan bununla yetinmemişler ve onu delilikle nitelendirip öldürmek ve taşlamakla tehdit etmişlerdir: “*Delinin biri, dediler ve o görevinden alıkondu.*”²³²

²²⁸ Nûh 71/5-7.

²²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’âni'l-‘azîm*, VIII, s. 232.

²³⁰ A’raf 7/60.

²³¹ Taberî, *Câmi’u'l-beyân*, XII, s. 499.

²³² Kamer 54/9.

Yani onu delilik ithamıyla korkuttular”.²³³ Taberî ise şöyle söyleyerek başka bir söz nakletmiştir: “Kavminin Hz. Nûh’u (a.s.) zecr etmesi yani engellemesi, küfrederek, taşlayarak ve kötü söz söyleyerek ona göz dağı vermesidir”.²³⁴

Hz. Nûh (a.s.) tüm bunlara rağmen onları ikna etmekten ümit kesmemiş ve her türlü nasihat yöntemini denemiştir. Nitekim şöyle söylemiştir: “*Yine de ben onları açıkça çağırmaya devam ettim. Onlara açık da söyledim, yerine göre gizli de söyledim.*”²³⁵ Zemahşerî şöyle söylemektedir: “Nûh (a.s.), iyiliği emredip kötülükten alıkoyan birinin yaptığı gibi başlangıçta gizlice tebliğ yaptı. İşler ciddileşince ise açıkça sesini yükselterek tebliğ yaptı. Önce gizlice öğüt vermeye başladı. Onlar kabul etmeyince ikincisinde açıkça yapmaya başladı. Bundan da etkilenmediklerinde ise üçüncü olarak hem açıktan hem de gizlice öğüt vermeye başladı. Ayette geçen *ثم* (sonra) ifadesi bu üç durumun birbirinden uzaklığına işaret etmektedir. Zira açıktan söylemek gizlice söylemekten daha serttir. Bu ikisini bir anda yapmak ise yalnızca birini yapmaktan daha serttir.”²³⁶

Hz. Nûh (a.s.) davet girişimlerine devam etmiş ve onlara günahlarından tövbe ve istiğfar etmelerini teklif etmiştir. Onları dünyevi menfaatler ile teşvik etmeye çalışmış ve Allah’ın (c.c.) onlara verdiği nimetleri hatırlatmıştır. Nitekim Allah-u Teala onları aşama aşama yaratmış ve gökleri, yeri, güneşi ve ayı kullarının emrine vermiştir.

Nûh suresinin 10. Ayetinden 20. ayetine kadar bu konudan bahsedilmiştir: “*Dedim ki: Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır.*”²³⁷ “*Ki onda açılan geniş geniş yollarda gidesiniz.*”²³⁸

Ebüsuûd, tefsirinde şöyle söylemiştir: “Sanki onlar şöyle söyleyerek mazeret göstermiştir: “Eğer biz hak üzereyse onu nasıl terk ederiz? Yok eğer biz batıl

²³³ Mücâhid b. Cebr, Ebü’l-Haccâc el-Mekkî el-Mahzûmî, *Tefsîru Mücâhid*, Tahkik: Dr. Muhammed Abdüsselam Ebü’n-Neyl, 1. Baskı, Darü’l-Fikri’l-İslami’l-Hadise, Medinet Nasr, 1410, s. 634.

²³⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, s. 577.

²³⁵ Nûh 71/8-9.

²³⁶ Zemahşerî: *el-Keşşâf*, IV, s. 616.

²³⁷ Nûh 71/10.

²³⁸ Nûh 71/20.

üzereyse uzun bir süre kendimizi batıla adadıktan sonra tövbemiz nasıl kabul olur?" Bunun üzerine onlara önceki günahlarını silecek ve onlara fayda sağlayacak olan şeyi emretti. Bunun için onlara, gönüllerinde daha oturaklı olacak ve kendilerine daha sevimli gelecek olan dünyevi faydaları vadetti. Ancak tekrar davet etmesine rağmen onu yalanladıklarından dolayı Allah'ın onları bölgeye hapsediği ve kırk yıl boyunca kadınlarının rahimlerini kısırlaştırdığı söylenir. Yetmiş yıl olduğu da söylenmektedir. Bunun üzerine eğer iman ederlerse Allah'ın (c.c.) onları yeniden bollukla rızıklandıracağını ve üzerlerindeki sıkıntıyı gidereceğini vadedmiştir.²³⁹

Fakat bu girişimler de Hz. Nûh'un (a.s.) kavmine fayda vermedi. "*Nûh, Rabbim! Doğrusu bunlar beni dinlemediler, dedi.*"²⁴⁰ Yani "Onlara doğru yolu göstermek adına çokça öğüt ve nasihat vermeme rağmen emrettiğim şeyler hususunda bana isyan ettiler."²⁴¹ Bu sefer de "davetime icabet etmediler ve *malı ve çocuğu kendi zıyanını arttırmaktan başka bir şeye yaramayan kimseye uydular*, yani "Sefiller ve fakirler, mallarının ve evlatlarının çokluğu dünyada ancak sapkınlıklarını, ahirette ise ancak cezalarını arttıran komutanlara ve başkanlara uydular. " *Onlar çok büyük tuzaklar kurdular.* Başkanlarının onları Nûh'a (a.s.) iman etmekten alıkoyduğu ve onları onu öldürmek için kışkırttıkları söylenmektedir. Onlara, *sakın ilâhlarınızı bırakmayın, dediler.* Yani onlara ibadet etmeyi terk etmeyin. *Hele Ved'den, Suvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin.* Bunlar onların ilahlarının isimleridir.²⁴²

"Gerçekten de birçoklarını sapturdular; (Rabbim!) sen de artık bu zalimlerin şaşkınlıklarını arttır!"²⁴³ "Bu ifade, Allah'ın (c.c.) Hz. Nûh'a (a.s.) onların iman etmeyeceğini bildirmesinin ardından onlara edilmiş bedduadır."²⁴⁴ es-Sa'lebî (ö. 427/1035) şöyle söylemiştir: "Hiçbir peygamber din hususunda Nûh (a.s.) kadar çabalamamış ve kavminin eziyetine Nûh (a.s.) kadar sabretmemiştir. Çünkü o gece

²³⁹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, IX, s. 38.

²⁴⁰ Nûh 71/21.

²⁴¹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, IX, s. 40.

²⁴² Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, V, s. 157.

²⁴³ Nûh 71/24.

²⁴⁴ Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, V, s. 158.

gündüz, açıkça ve gizlice kavmini davet ediyordu. Ona küfür ediyorlar ve onu bayılıncaya kadar dövüyorlardı. Ayıldığında tekrar davet edip çabalıyordu. İçlerinden biri çıkıp çocuğunu elini tutarak ona, “Ey oğlum! Bu adama dikkat et çünkü o sihirbaz ve yalancıdır” diyordu.”²⁴⁵

Bunca sabır ve davet hususunda tüm yolların uygulanmasından sonra kesin bir çözüm kaçınılmaz hale gelmiştir ki o da bedduadır. Allahu Teala Hz. Nûh’a (a.s.) onların iman etmeyeceğini haber vermiştir. Dolayısıyla Hz. Nûh’a (a.s.) şöyle beddua etmekten başka bir çare bırakmamışlardır: “*Rabbim! Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma!*”²⁴⁶, “Yani ديار ifadesi ile “Kimseyi bırakma!” denmiştir. Arapça’da ما بالمنازل ديار yani “Evlerde hiç kimse yok.” denmektedir. Bu kelime ev, yurt anlamına gelen دار kelimesinden türetilmiştir. Yani o evlerde oturan kimse yok anlamına gelmektedir. “*Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar.*” Bu duada Nûh (a.s.) beraberindeki müminlere rahmet ve merhamet edilmesini istemiştir. Çünkü Hz. Nûh (a.s.), küfür üzere devam eden kişilerin yaşatılmaya devam edilmesi durumunda müminleri saptırabileceklerinden ve onları kendilerine benzeteceklerinden dolayı endişelenmiştir. Görüldüğü üzere Hz. Nûh’un (a.s.) sapkınlığa düşmemeleri için müslümanlara gösterdiği şefkat, onu kafirlerin helak olması için beddua etmeye sevk etmiştir. “*Günahkâr nankör nesillerden başkasını da doğurmazlar.*” Doğurdukları çocukların ergenlik dönemleri bela ve imtihandır. Çünkü o dönemde günah işlerler. Yoksa doğduklarında günahkâr ve kafir olarak doğmazlar. Zira o vakitte kendi eylemleri yoktur. Ardından Nûh (a.s.) şöyle dua etmiştir: “*Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla.*” Bu ayetteki ev dinden kinayedir. Yani dinime gireni bağışla anlamı kastedilmiştir. “*Zalimlerin ise ancak helâkini arttır!*”²⁴⁷ Yani pişmanlıklarını, zilletlerini ve küçüklüklerini arttır denmiştir. Ayrıca التبار kelimesinin helak manasına geldiği söylenmektedir.²⁴⁸

²⁴⁵ Sa‘lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa‘lebî en-Nîsâbûrî, *el-Keşf ve’l-beyân ‘an tefsîri’l-Ķur‘ân (Tefsîrû’s-Sa‘lebî)*, Darü’t-Tefsîr, Cidde, 2015, XI, s. 83.

²⁴⁶ Nûh 71/26.

²⁴⁷ Nûh 71/28.

²⁴⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, X, s. 237.

Mâtürîdî (r.a.) şöyle söylemiştir: “Müminleri ahiret hususunda en çok umutlandırarak olan şey, peygamber ve meleklerin dünyada onlar için dua etmiş olmasıdır. Çünkü onlar ancak kendilerine izin verildikten sonra dua ederler. Ayrıca Allah-u Teala'nın onların dua etmesine izin verdikten sonra dualarına icabet etmemesi mümkün değildir.”²⁴⁹

Gerçekten de Hz. Nûh'un (a.s.) duasına hemen icabet edilmiştir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle söylemiştir: “*Nûh'u da hatırla; daha önce o dua etmişti, biz de duasını kabul edip kendisini ve yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.*”²⁵⁰ Gemi ve tufan kıssası ise Hûd suresinde zikredilmiştir.²⁵¹

Ayrıca Kur'an-ı Kerim Hz. Nûh'un (a.s.) kavmine bedduasını birden fazla kiple zikretmiştir. "Nitekim bilinmelidir ki bir sözü çeşitli sanat ve üsluplarla söylemek fesahattendir".²⁵² Bu kiplerden bazıları şunlardır:

Hûd suresindeki dua kipi: Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Zalimlerin topunun canı cehenneme, denildi.*”²⁵³ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* isimli tefsirinde şöyle söylemiştir: “*Zalimlerin topunun canı cehenneme, denildi.*” ayetinde iki anlam vardır. Birincisine göre bu ifade Allah'a (c.c.) aittir ve lanet edip kovma kabilinden söylemiştir. İkincisine göre ise bu ifade Hz. Nûh'a (a.s.) ve kavmine aittir. Çünkü bu korkunç olaydan güvende olanların çoğunluğu zalimlerle bir arada olmaları sebebiyle, helak olup da onlardan kurtulduklarında buna benzer bir söz söylemişlerdir. Ayrıca bu söz, onlara beddua etmeye benzemektedir. Dolayısıyla bunun beşer sözü olduğunu söylemek daha uygundur.²⁵⁴

Mü'minûn suresindeki dua kipi: “*Nûh, Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et, dedi.*”²⁵⁵

²⁴⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, X, s. 237.

²⁵⁰ Enbiya 21/76.

²⁵¹ Bkz. Hûd 11/25-49.

²⁵² Zerkeşî, *el-Burhân*, III, s. 26.

²⁵³ Hûd 11/44.

²⁵⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XVII, s. 354.

²⁵⁵ Mü'minûn 40/26.

Râzî, bu ayetle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et, dedi. ” ayetinde de vecihler vardır:

Birincisi: Hz. Nûh’a (a.s.) yardım edilmesi onların helakidir. Yani sanki “Allah’ım! Beni yalanlamalarına karşılık onları helak et!” demiş gibidir.

İkincisi: “Beni yalanlamalarına bedel olarak bana yardım et” demiştir. Yani burada “Beni yalanlamalarından duyduğum kederi, onlara karşı galip gelmenin sevinciyle değiştir” manası vardır.

Üçüncüsü: “Onlara vadetmiş olduğun azabı gerçekleştirerek bana yardım et. ” manası vardır. Nitekim onlara “Doğrusu ben, üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum”²⁵⁶ dediği zaman bu azabı yalanlamışlardı. ²⁵⁷

Şuarâ suresindeki dua kipi: “Nûh, Rabbim! Kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar, dedi. ”²⁵⁸ “Yani benimle onlar arasında hüküm ver demiştir. Ancak bunu beddua etmekle emrolunduğu zaman söylemiştir. Bunun üzerine Allah (c.c.) onun duasını kabul etmiş ve onları helak etmiştir. ”²⁵⁹

Kamer suresindeki dua kipi: “Bunun üzerine Nûh, ‘Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!’ diye rabbine yalvardı. ”²⁶⁰ “Yani benim için onlardan intikam al demiştir. ” ²⁶¹

Hz. Nûh’un (a.s.) kavmine bedduasına dair geçenlerin tamamı bu şekildedir. Konu gelecek kısımlarda farklı açılardan ele alınacaktır.

2. Hz. Hûd’un (a.s.) Kavmine Bedduası

Hz. Nûh’un (a.s.) davet hayatından bahsederken sözü uzun tuttuk. Çünkü o kavmine ilk beddua eden peygamberdir. “Ayrıca o şeriat sahibi peygamberlerin ilkidir.

²⁵⁶ A’raf 7/59.

²⁵⁷ Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, XXIII, s. 272.

²⁵⁸ Şuarâ 26/117-118.

²⁵⁹ İbn Ebû Zemenîn, *Tefsîrû’l-Kur’ân*, III, s. 281.

²⁶⁰ Kamer 54/10.

²⁶¹ İbn Ebû Zemenîn, *Tefsîrû’l-Kur’ân*, IV, s. 317.

”²⁶² Aynı şekilde peygamberler arasında kavminin içinde en fazla kalan ve buna rağmen onlara uymayan peygamberdir. Dolayısıyla Hz. Nûh’un (a.s.) kıssasından ve bedduasının sebebinden -ileride açıklayacağımız üzere- çokça bahsettik. Diğer peygamberlerin hayatları ile Hz. Nûh’un (a.s.) davet hayatı, onların da kavimlerine bedduayı hayatlarının sonunda etmelerine kadar benzerlik göstermektedir. Hz. Nûh’tan (a.s.) sonra ise sıra Hz. Hûd’a (a.s.) gelmiştir. Kur’an-ı Kerim bizlere pek çok yerde onun kıssasından bahsetmektedir. Ayrıca onun isminde bir sure bulunmaktadır. A’raf suresinde geçen kıssalar ne kadar da güzel anlatılmıştır. Zira bu sure, her bir peygamberin kıssasını özet bir şekilde veciz bir üslupla açıklamaktadır. Bu surede Hz. Nûh’un (a.s.) kıssasının ardından Hz. Hûd’un (a.s.) kıssası şu şekilde gelmiştir: “*Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. O dedi ki: Ey kavimim! Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?*”²⁶³

Hz. Nûh’un (a.s.) davetine başladığı gibi Hz. Hûd (a.s.) da kavmini önce yalnızca Allah’a kulluk etmeye ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet etmiştir. Onlara Allah’tan sakınmayı, ondan korkmayı, ona ve gönderdiği elçisine itaat etmeyi emretmiştir. Hz. Hûd’un (a.s.) kıssasından bahseden ayetleri ele aldığımızda, Hz. Hûd’un (a.s.) kavmine nasihat verirken Hz. Nûh’un (a.s.) değindiği noktaların aynısına değindiğini görmekteyiz. Nitekim: “*Kavminden ileri gelen kâfirler, "Biz seni kesinlikle bir akılsızlık içinde görüyoruz ve gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz" dediler.*”²⁶⁴ “Yani dinimizi ve ilahlarımıza ibadet etmeyi terk ederek senin haktan ve doğrudan sapmış bir durumda olduğunu görüyoruz. Ayrıca “Ben âlemlerin rabbinin elçisiyim” dediğinde de “*gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz, dediler.*”²⁶⁵

“*Ey kavimim! Ben akılsız değilim, ama âlemlerin rabbinin gönderdiği bir elçiyim, size rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben size iyi niyetle öğüt veren güvenilir biriyim, dedi.*”²⁶⁶ ayetinde “Ben size nasihat veriyorum” yani benim işim

²⁶² Sa‘lebî, *el-Keşf ve l-beyân*, XXIII, s. 337.

²⁶³ A’raf 7/65.

²⁶⁴ A’raf 7/66.

²⁶⁵ Taberî, *Câmi‘u l-beyân*, XXII, s. 503-504.

²⁶⁶ A’raf 7/67-68.

Allah'tan başka ilahlara ve ortaklara kulluk etmeyerek ve sizi Allah katından getirmiş olduğum şey hususunda beni tasdik etmeye davet ederek sizlere nasihatte bulunmaktır. Artık nasihatimi kabul edin. Çünkü ben, Allah'ın bana vahyetmesi ve risalet sorumluluğunu vermesi üzerine güvenilir biriyim. Yani bu hususta yalan söylemem, fazladan bir şeyler katmam ve hiçbir şeyi değiştirmem. Ancak ve ancak emrolduğum şeyleri tebliğ ederim".²⁶⁷

Görüldüğü üzere onlara, kendinin güvenilir ve dürüst bir elçi olduğunu ve bunun elçilerin durumu olduğunu bildirmiştir. Ardından peygamberlerin beşer olduğuna şaşırmalarına şöyle söyleyerek cevap vermiştir: "*Sizi uyarmak için, içinizden bir adam vasıtasıyla rabbinizden size bir zikir gelmesine şaştınız mı?*" "Yani Allah'ın günlerini ve onunla buluşacağınızı haber vermek için Allah'ın size kendinizden bir elçi göndermiş olmasına şaşırmayın. Bilakis bundan dolayı ona şükredin."²⁶⁸ "*Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi.*" Böylece dikkate almalarını, korkmalarını ve vaziyetlerini değiştirmelerini umarak onlara kendilerinden önceki Nûh kavminin başına gelenleri hatırlattı.

Ardından bunun onları şükretmeye teşvik etmesini umarak Allah'ın (c.c.) yalnızca onlara verdiği nimetleri şöyle söyleyerek zikretmiştir: "*Yaratılıştta sizi onlardan güçlü kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.*"²⁶⁹ "Yani kemik ve boy açısından bedenlerinizi, Nûh kavminin bedenlerine nispetle büyük yaptı. Ayrıca gücünüzü onların güçlerinden üstün kıldı. İşte bu onun size bir nimetidir. Artık onun üzerinizdeki nimetlerini ve fazlını hatırlayın. Zira o bu nimetlerle sizi beden ve güç bakımından onlardan üstün kılmıştır. Dolayısıyla yalnızca ona ibadet ederek ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayıp putları terk ederek bu nimetlerine şükredin. Umulur ki kurtuluşa erersiniz."²⁷⁰ Ayrıca Şuarâ suresinde şöyle söylemiştir: "*Bildiğiniz şeyleri size veren, size sürüler, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden Allah'a*

²⁶⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, s. 504.

²⁶⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, III, s. 434.

²⁶⁹ A'raf 7/66.

²⁷⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, s. 505.

karşı gelmekten sakının. Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum. ”²⁷¹

Hûd suresinde ise şöyle geçmektedir: “*Ey kavmim! Bunun karşılığında ben sizden bir ücret istemiyorum; benim hizmetimin karşılığı ancak beni yaratana aittir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz? Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O’na tövbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın; sakın günahkârlar olup Allah’tan yüz çevirmeyin!*”²⁷² Böyle söyleyerek davetinden dolayı onlardan dünyevi bir ücret istemediğini beyan etmiş ve tövbe ve istiğfar etmelerini emretmiştir. Ayrıca bunun neticesinde Allah’ın onlara bolca yağmur gönderip kuvvetlerini arttıracığını söyleyerek onlara teşvikte bulunmuştur.

Hız. Nûh’un (a.s.) yaptığı gibi tüm öğüt verme yöntemlerini uygulamıştır. Ancak tüm bunlar fayda sağlamamıştır; “*Dediler ki: Ey Hûd! Bize açık bir mucize getirmedi; biz senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz; biz sana iman edecek değiliz.* ”²⁷³ Böylece atalarına olan taassuplarını ve onların Allah (c.c.) dışındaki ilahlarına tapıp onlardan vazgeçmeme hususundaki bağlılıklarını açık bir şekilde ilan etmişlerdir.

Bu kadarıyla da sınırlı kalmayıp onu şöyle söyleyerek delilik ile itham etmişlerdir: “*Tanrılarımızdan biri senin aklını almış, demekten başka söyleyeceğimiz söz yok!*”²⁷⁴ “Bu ayetin manası şöyledir: Hız. Hûd’a (a.s.) şöyle söylediler: Bize karşı çıkma sebebin hakkında ilahlarımızdan birinin seni delirttiğini ve aklını başından aldığı söylemekten başka bir şey söyleyeceğimiz yok. Onların açığa çıkardığın kusurları ve ayıpları senin aklını değiştirmiş.”²⁷⁵

O vakit o da onlarla birlikte seviyeyi yükseltti ve taptıkları şeyleri açıkça inkâr edip ne onların ne de uydurulmuş ilahlarının kendisine hiçbir zarar veremeyeceğini söyleyerek meydan okumuştur. İşini yalnızca tüm varlıkların sahibi

²⁷¹ Şuarâ 26/132-135.

²⁷² Hûd 11/51-52.

²⁷³ Hûd 11/53.

²⁷⁴ Hûd 11/54.

²⁷⁵ Vâhidî, *et-Tefsîrî’l-basît*, XI, s. 446.

olan ve tüm yaratıklara hükmeden Allah'a (c.c.) havale etmiştir; "*Hûd dedi ki: Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak koştuklarınızdan uzağım. Haydi hepiniz bana tuzak kurun, bana aman vermeyin! Ben, benim de rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü her canlının kontrolü O'nun elindedir. Şüphesiz rabbimin yolu dosdoğru yoldur.*"²⁷⁶

Ebüs-suûd şöyle söylemiştir: "İşte bu en büyük mucizelerdendir. Çünkü Hûd (a.s.) sert, katı ve saldırgan küstahlardan oluşan büyük bir kalabalığın arasında yalnız bir adamdı ve onlara bu şekilde nutuk çekerek kendilerini ve ilahlarını tahkir etti. . . Bunun üzerine iddia ettikleri hiçbir girişimde bulunamadılar. Böylece bu husustaki acizlikleri açık bir şekilde ortaya çıkmış oldu. Hûd (a.s.) sağlam ve yüksek bir desteğe sığınıp sert bir ipe tutunmuşken bunu nasıl yapabilirlerdi ki? Zira O, şöyle söylemiştir: Ben, benim de rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a dayandım."²⁷⁷

A'râf suresinde şöyle geçmektedir: "*Dediler ki: Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) getir bize!*"²⁷⁸ "Bu onların yalanlamadaki, peygamberliğini aşağılamadaki ve cezayı hemen istemedeki kararlılıklarıdır."²⁷⁹

Burada peygamber tarafından onların bu büyük inadına uygun bir cevap verilmesi gerekmektedir. Çünkü onların bu inadı varken peygamberin iyi olana davet etmesi fayda vermemektedir. Gerçekten de uygun cevap Hz. Hûd'dan (a.s.) şu şekilde gelmiştir: "*Üzerinize rabbinizden bir azap ve bir gazap inmiştir.*" "İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre ayetteki (رجس) kelimesi öfke, gazap ve azap anlamına gelmektedir.²⁸⁰ Râgıb el-İsfahânî ise kelimenin açıklamasında pislik ve azap manaları zikretmiştir".²⁸¹ "Yani böyle söylemenizden dolayı rabbiniz tarafından üzerinize bir azap ve gazabın inmesi vacip olmuştur. "*Sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle*

²⁷⁶ Hûd 11/54-56.

²⁷⁷ Ebüs-suûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, IV, s. 218-219.

²⁷⁸ A'râf 7/70.

²⁷⁹ Bkz. İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz*, II, s. 419.

²⁸⁰ Bkz. İbn Abbâs, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî, *Tenvîrü'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*, derleyen: Fîrûzâbâdî, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412, s. 130; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XII, s. 522.

²⁸¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 342.

tartışıyor musunuz?” “Yani sizin ve atalarınızın ilah olarak isimlendirdiği ve ne fayda ne de zarar verebilen bu putlar hakkında benimle tartışıyor musunuz? Oysaki Allah (c.c.) sizlere bunlara ibadet etmenize dair hiçbir delil ve hüccet indirmemiştir. Bundan dolayı şöyle söylemiştir: “Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Bekleyin öyleyse! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!” İşte bu, elçi tarafından kavmine verilmiş bir gözdağı ve tehdittir. Ardından Allah (c.c.) şöyle söylemiştir: Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalan sayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.”²⁸²

Ancak ilahlarına tapınmayı bırakma hususunda ayak dirediler, ona iman etmeyeceklerini açık bir şekilde bildirdiler ve azabı hemen getirmesini istediler. Adeta onların hidayetlerinden ümidini kesti ve şöyle dua etti: *“Rabbim bana yardım et!”* Yani *“Rabbim onlara karşı bana yardım et ve onlardan benim için intikam al. “Beni yalancılıkla suçlamalarına karşı”* yani beni yalanlamaları ve bu konuda ısrar etmeleri sebebiyle.²⁸³ Bunun üzerine Allah (c.c.) onun duasına icabet ederek ve kabul edeceğini vadederek *“Pek yakında dedi.”* Yani çok yakın bir zamanda dedi. Car ve mecrur arasında gelen **ما** harfi meziddir ve azlık manasına vurgu yapmak için gelmiştir. *“Onlar mutlaka pişman olacaklar”* Yani yalanlamalarından dolayı azabı gördükleri zaman pişman olacaklar.²⁸⁴

İşte böylece ilahi yardım hızlı bir şekilde gelmiş ve Allah-u Teala elçisinin duasına icabet ederek Allah'ın dinine yardım edene yardım etmiştir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *“Sonunda dünya hayatında onlara alçaltıcı cezayı tattırmak için o kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azabı ise daha da alçaltıcı olacak, onlara yardım da edilmeyecektir.”²⁸⁵* İbn Kesîr şöyle söylemiştir: *“Bu ayette zikredilen rüzgar, çok şiddetli bir rüzgardı. Çünkü onların cezaları kibirlendikleri kuvvetlerinin cinsinden olmalıydı. Ayrıca bu rüzgar gerçekten çok soğuktu. “Kara günlerde” yani ardarda “yedi gece, sekiz gün”²⁸⁶* Şu ayette olduğu gibi:

²⁸² A'râf 7/71. İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, III, s. 435.

²⁸³ Mü'minûn 23/39.

²⁸⁴ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, VI, s. 134.

²⁸⁵ Fussilet 41/16.

²⁸⁶ Hakka 69/7.

“Bitmek bilmeyen o kara günde”²⁸⁷ Yani bu azaba üzerlerindeki kara bir günde başlanmıştır. Bu kara gün yedi gece, sekiz gün devam etmiştir. Nihayetinde Allah (c.c.) onları arkalarından helak etti. Böylece dünyanın rezilliği ile ahiret azabı birleşmiş oldu. ”²⁸⁸

3. Hz. Lût’un (a.s.) Kavmine Bedduası

Hz. Lût’un (a.s.) kıssası Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde zikredilmiştir. Örneğin Şuarâ suresinde onun davet hayatının ve kavmine karşı izlediği nasihat yöntemlerinin vafedildiğini görmekteyiz. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Lût kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladı. Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin rabbine aittir.*” ²⁸⁹

Lût (a.s.) kendinden önceki peygamberlerin yolunu tutarak kavmine Allah’tan (c.c.) sakınıp ona ve resulüne itaat etmeyi emretmiştir. Nitekim bu resul Allah’a davet etmekle sorumlu tutulmuştur. Asla kendisine uyulması karşılığında onlardan hiçbir ücret talep etmez. Kendilerinden önce hiç kimsenin yapmadığı bu iğrenç eşcinsellik işini yapmaları sebebiyle kavmini azarlamıştır. Nitekim A’raf suresinde şöyle geçmektedir: “*Kavmine dedi ki: Sizden önce insanlardan hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz, kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz haddi aşan bir topluluksunuz.*”²⁹⁰

Beyzavi (ö. 685/1286) şöyle söylemiştir: “Ayette geçen “*Fuhşu mu yapıyorsunuz?*” ifadesi son derece çirkin olan bu işi kınamak ve azarlamak içindir. “*Sizden önce insanlardan hiçbirinin yapmadığı*” Yani sizden önce kesinlikle kimse bunu yapmamıştır. “*Çünkü siz, kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yanaşıyorsunuz.*” ifadesi “*Fuhşu mu yapıyorsunuz?*” ifadesini beyan etmektedir. Zira bu inkâr etme ve kınama hususunda çok ciddi bir iştir. Nafi ve Hafs **إنكم** (gerçekten

²⁸⁷ Kamer 54/19.

²⁸⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, VII, s. 169.

²⁸⁹ Şuarâ 26/160-164.

²⁹⁰ A'raf 7/80-81.

siz) ifadesini yeni başlayan haber cümlesi olarak okumuştur. Ayette geçen (شهوة) ifadesi ise mefulün leh ya da hal konumunda mastardır. Bu ayetteki kayıtlandırma (hasr) ile onları hayvani sıfatlarla nitelendirmiştir. Ayrıca akıllı bir kimsenin, arzuları gerçekleştirmenin değil çocuk istemenin ve nesli korumanın peşinde olması gerektiği vurgulanmaktadır. “Doğrusu siz haddi aşan bir topluluksunuz.” Bu ifadeyle kınama, yerini onların durumlarını bildirmeye bırakmıştır. Zira onların bu durumu, buna benzer günahlar işlemelerine neden olmuştur. İşte bu onların her şeyde israf alışkanlığına sahip olmaları durumudur.”²⁹¹

“Kavminin cevabı, "Onları (Lût ve arkadaşlarını) memleketinizden çıkarın! Çünkü onlar fazla temizlik taslayan insanlar!" demelerinden başka bir şey olmadı.”²⁹² Ayetin manası şöyledir: “Hz. Lût (a.s.) çirkin işlerinden ve Allah’ın haram kıldığı pis bir şeyi yapmalarından dolayı kavmini azarladığında ona cevapları ancak birbirleri arasında şöyle söylemek olmuştur: “Lût’u ve ailesini yurdumuzdan çıkarın” Bundan dolayı daha önce “Lût (a.s.)” kendi başına zikredilmesine rağmen **أخرجوهم** (onları çıkarın) ifadesinin çoğul geldiği söylenmiştir. Ayrıca şu mana ile çoğul gelmesi de muhtemeldir: “Lût’u ve beldenizden ona iman edenleri çıkarın.” Görüldüğü üzere ona tabi olanlardan bahsedilen konuşmanın başında “Lût’tan (a.s.)” bahsedilmekle yetinilmiştir. “Çünkü onlar fazla temizlik taslayan insanlar!” Yani Lût ve ona tabi olanlar bizim erkeklere arkadan yaklaşma işimizden uzak duruyorlar.”²⁹³

O esnada onların yaptıklarından beri olduğunu ilan etmiştir: “Lût, "Doğrusu ben bu yaptığınızdan dolayı sizden nefret ediyorum" dedi.”²⁹⁴ Yani “Ben sizin bu erkeklere arkadan yaklaşma işinizden iğreniyorum. Yani buğz ediyor ve bunu yapmayı inkâr ediyorum.”²⁹⁵

²⁹¹ Beyzavi, *Envârü 't-tenzîl*, III, s. 22.

²⁹² A'raf 7/82.

²⁹³ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, XXII, s. 549.

²⁹⁴ Şuarâ 26/168.

²⁹⁵ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, XIX, s. 389.

Hız. Lût'a (a.s.) vermiş oldukları bu cevap davetin ve nasihatın onlara fayda vermediğini göstermektedir. Ayrıca şöyle söyleyerek cevap vermişlerdir: “*Hadi, doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah'ın azabını getir de görelim!*”²⁹⁶

Vâhidî şöyle söylemiştir: “Lût (a.s.) yaptıkları bu çirkinlikten dolayı kavmini azarlayınca alay ederek ona şöyle söylemişlerdir: “*Hadi, doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah'ın azabını getir de görelim!*” Yani azabın başımıza gelmesi hususunda doğru söylüyorsan. Zira Lût (a.s.) şayet iman etmezlerse onları azapla tehdit etmiştir. O anda “*Lût, bana yardım et rabbim, diye dua etti.*” Mukâtil şöyle söylemiştir: “Yani azap hususunda onlara verdiğim sözü gerçekleştirerek bana yardım et. Bunun üzerine Allah (c.c.) onları azap etmiştir.” “*Ahlâkı bozan topluluğa karşı*” Yani erkeklere arkadan yaklaşarak isyan edenlere karşı. Kelbî ve Mukâtil böyle söylemiştir. Ayrıca Kelbî, Allah'ın (c.c.) onun duasına icabet ettiğini ve on iki melekle birlikte Cebrail'i gönderdiğini söylemiştir.”²⁹⁷

Tüm bu sıkıntıların ardından onlara beddua etmesi kaçınılmaz olmuştu. Bunun üzerine Allah'tan (c.c.) yardım istedi. Nitekim Allah (c.c.) salih kullarından hiçbirini başarısızlığa uğratmaz. Dolayısıyla onun duasını kabul etmiş ve kavmini helak etmiştir. Allah (c.c.) bu hususta şöyle buyurmuştur: “*Emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine sağanak halinde, rabbın katında işaretlenmiş taşlar yağdırdık. Böyle cezalar zalimlerin başından hiç eksik olmaz.*”²⁹⁸

“Tefsir ehli, “oranın altını üstüne getirdik” ayeti hakkında şöyle söylemiştir: Cebrail, Lût kavmini kanadının altına alıp havaya kaldırdıktan ve çevirip altını üstüne getirdikten sonra kavim yere düşmüştür. Öte yandan bazı tevliciler “*üzerlerine sağanak halinde, rabbın katında işaretlenmiş taşlar yağdırdık*” ayeti hakkında şöyle söylemiştir: Önce üzerlerine taş yağdırılmış ardından Cebrail kavmi çevirmiştir. Bazıları ise şöyle söylemiştir: Önce Cebrail (a.s.) kavmi çevirip düzlemiş ardından da taşlar yağdırılmıştır. Yani isimlerinin yazılı olduğu taşlar yağdığı sırada onlar beldelerinde değillerdi. Buldukları yerde taşlar gelip onları öldürdü. En

²⁹⁶ Ankebut 29/29.

²⁹⁷ Vâhidî, *et-Tefsîrü'l-basît*, XVII, s. 520-521.

²⁹⁸ Hûd 11/82, 83.

doğrusunu Allah bilir. Ayette geçen (من سجيل) ifadesi hakkında bazıları bunun, yağdırılacak taşların çıkartıldığı yerin adı olduğunu söylerken bazıları ise bunun, pişirilmiş tuğla gibi bir çamur olduğunu söylemiştir.”²⁹⁹

4. Hz. Şuayb’ın Kavmine Bedduası

Kur’an-ı Kerim bizlere davet yolunda Şuayb (a.s.) ile kavmi arasında geçen uzun diyalogdan bahsetmektedir. Diğer peygamberlerin adeti olduğu üzere onun daveti de Allah’ı birlemeye ve yalnızca ona ibadet etmeye çağırarak başlamıştır: “*Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur.*”³⁰⁰ Ardından onları çeşitli öğüt ve nasihat yöntemleriyle Allah’tan (c.c.) sakınmaya ve resulüne itaat etmeye davet etmeye başladı. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı. Şuayb onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bakınız ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin rabbine aittir.*”³⁰¹

Bunun ardından günah işleyip Allah’a (c.c.) karşı geleceklere işleri yapmalarını yasaklamıştır. Sa’lebî şöyle söylemiştir: “Kavmine güzel bir şekilde müracaat etmesinden dolayı ona peygamberlerin hatibi denirdi. Kavmi ise küfür ehliydi. Ölçüyü ve tartıyı eksik tutarlardı. Bu yüzden onlara şöyle söylemiştir: “*Ey kavmim! Rabbim olan Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil gelmiştir.*” Bu delil Şuayb’ın (a.s.) gelişidir. “Ölçüyü ve teraziyi tam tutun. İnsanların mallarının değerini düşürmeyin. ” İnsanların haklarına zulmetmeyin ve eksiltmeyin. “Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapamayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır. ” Size söylediğim şeyleri tasdik edin. “Her yolun başında (pusu kurup) oturmayın. ” Yani her yolun üzerine oyurmayın. “Tehdit ederek” Yani göz dağı vererek. “Allah yolundan alıkoyarak” Yani Allah’ın dininden alıkoyarak. “Eğri göstermek maksadıyla” ” Yani saptırmak ve nifak çıkarmak maksadıyla. Onlar yolların üzerlerinde otururlardı ve

²⁹⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, VI, s. 163-164.

³⁰⁰ A’raf 7/85.

³⁰¹ Şu’ara 26/176-180.

iman etmek için Şuayb'ın (a.s.) yanına gidenlere O'nun yalancı olduğunu ve O'nun kendilerini dinlerinden saptırmasına müsaade etmemelerini söylüyorlardı. Ayrıca müminleri ölüm ile tehdit ederek korkutuyorlardı.”³⁰²

Allah'ın (c.c.) onlara verdiği nimetlerin bir kısmını hatırlatarak onları gafletlerinden uyandırmaya çalışmıştır: “*Düşünün ki, siz az sayıdaydınız, sonra O sizi çoğalttı.*”³⁰³ Taberî şöyle söylemiştir: “Şuayb (a.s.) onlara Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimeti zikretmiştir. Nitekim onlar sayı bakımından az iken Allah onların cemaatini çoğaltmıştır. Ayrıca onları rezillik ve bayağılıktan kurtarmıştır. Şuayb (a.s.) onlara şöyle söylemiştir: “Artık size bu nimetleri veren Allah'a şükredin, yalnızca ona ibadet edin, itaat ederek azabından sakının ve isyanı terk ederek öfkесinden sakının.” “Bozguncuların sonunun nasıl olduğunu da düşünün!” Yani rablerine karşı gelip peygamberlerine isyan ettikleri zaman sizden önceki kavimlerin başına gelmiş olan ibretlere, felaketlere ve Allah'a isyan etmelerinin doğurduğu sonuçlara bakın. Onlardan kimisini tufanda boğarak kimisini taşıyarak kimisini de korkunç bir sesle helak etmedi mi?”³⁰⁴

Hız. Şuayb (a.s.) bu kadarıyla da yetinmeyip kavmiyle diyalog kurmaya devam etmiş ve onların haram yemesine ve hile yapmasına engel olmaya çalışmıştır. Nitekim Hûd suresinde şöyle söylemiştir: “*Eğer müminseniz Allah'ın bıraktığı (meşrû) kazanç sizin için daha hayırlıdır.*”³⁰⁵ “Yani haramları alıp vermektен uzaklaştıktan sonra Allah'ın sizin için bırakacağı helal şeyler, aldatarak ve eksilterek toplayacağınız mallardan “*daha hayırlıdır.*” Eğer bunda hayır olduğunu iddia edecek olursanız bilin ki bu saçılmış toz hatta salt şerdir.”³⁰⁶ Bunun üzerine kavminin alaycı cevabı ise şöyle olmuştur: “*Kavmi ise, "Ey Şuayb! Atalarımızın taptığı şeylerden yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana ibadetin (dinin) mi emrediyor? Oysa sen uyumlu ve akıllı birisin!" dediler.*”³⁰⁷

³⁰² Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân*, XII, s. 440-442.

³⁰³ A'raf 7/86.

³⁰⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XII, s. 560.

³⁰⁵ Hûd 11/86.

³⁰⁶ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, IV, s. 232.

³⁰⁷ Hûd 11/87.

Neseî (ö. 710/1310) şöyle söylemiştir: “Şuayb (a.s.) çokça namaz kılar. Kavmi bunu yaparak ne fayda gördüğünü sorduğunda namazın iyiliği emredip kötülükten alıkoyduğunu söylemiştir. Bunun üzerine dalga geçerek şöyle söylemişlerdir: “Bizim atalarımızın tapmış olduğu şeylere tapmamızı ya da ister kısararak ister hakkını vererek mallarımızda gönlümüzce tasarrufta bulunmamızı bırakmayı emretmeni senin şu namazın mı sana söylüyor?” Namazlardan emredici olarak bahsedilmesi metafordur. Ayrıca Allah’ın (c.c.) namazdan alıkoyucu olarak bahsetmesi de metafordur. “Oysa sen uyumlu ve akıllı birisin!” Yani sen sefih ve sapkın birisin. Bu alaycı bir isimlendirmedir. Ya da bu ifade ile şu mana kastedilmiştir: Sen bizim nezdimizde uyumlu ve akıllı birisin, halinin gerektirdiği şeyleri bize yapamazsın.”³⁰⁸

Daha sonra onlara kendisinin, bir şeyi emredip de ardından sözlerinde ve eylemlerinde tutarsız davranışlarda bulunan şarlatanlardan olmadığını, kendisinin ancak ve ancak onlar için faydalı ve yararlı olacak şeyleri getirmiş olan bir düzeltici olduğunu bildirmiş ve onlara şöyle söylemiştir: “Size yasakladığımı kendim yapmak niyetinde değilim. ” Yani “Sizlere yasaklamış olduğum arzulara tek başıma sahip olmak için sizden önce onlara koşacak değilim. “Ben sadece ıslah etmek istiyorum. ” Yani ancak öğüt vererek, nasihat ederek, iyiliği emrederek ve kötülükten alıkoyarak sizleri ıslah etmek istiyorum. “Gücümün yettiğince” Yani gücüm yettiği müddetçe bunun için çabalayacağım.”³⁰⁹

Ayrıca onlara şöyle söylemiştir: “Ey kavmim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi sürüklemesin. . . ” Yani “Bana karşı kininiz, düşmanlığınız ve benim dinimden yüz çevirmeniz sizi içinde bulunduğunuz Allah’ı inkâr etme, puta tapma, ölçü ile tartıda insanlara haksızlık etme ve tövbe ile yakarışı terk etme hususunda ayak diremeye sevk etmesin. Yoksa “Nûh kavminin başına gelen” boğulma ya da “Hûd kavminin başına gelen” azap veya “Salih kavminin başına gelen” sarsıntı yahut da “Lût kavminin başına gelen” yerle bir³¹⁰ olma durumu sizin de başınıza gelir. “Lût kavmi

³⁰⁸ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, II, s. 78-79.

³⁰⁹ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, II, s. 79.

³¹⁰ Metnin aslında geçen *الْتَفَكَتِ الْأَرْضُ بِأَهْلِهَا* ifadesi ”yerle bir olma“ manasına gelmektedir. Bkz. Neşvân el-Himyerî, *Şemsü'l-'ulûm*, I, s. 290.

zaten sizden uzak değildir.”³¹¹ Yani onların helak olması henüz yenidir. Bundan ibret alıp ders çıkarmaz mısınız? Bu kavimlerden ibret alın. Dikkat edin de benimle olan husumetiniz sebebiyle onların başına gelen şey sizin de başınıza gelmesin.”³¹²

Ardından onlara dönüp istiğfar etmeye teşvik etmiş ve Allah’ın (c.c.) rahmetini, onun affının ne kadar geniş olduğunu ve tövbe için henüz vaktin geç olmadığını hatırlatmıştır: “*Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O’na tövbe edin. Muhakkak ki rabbimin merhameti ve sevgisi boldur, dedi.*”³¹³

“Yani Allah (c.c.) tövbe edip kendisine yalvarana karşı merhametlidir. Tövbe etmesinin ardından ona azap etmez. (Veduddur) Yani kendisine tövbe edip yakaran kimseyi sever.”³¹⁴

Akıllı ve insaf sahibi kişilerden en düşük seviyede olanı bile etkileyecek olan bu uzun diyalogun ardından cevapları şöyle oldu: “*Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz.*” Yani “Söylediklerini doğru bir şekilde anlamıyoruz. Peygamberlerin hatibi olmasına rağmen nasıl olur da kelamı anlaşılmasın? “*Ayrıca aramızda seni zayıf görüyoruz.*” Aramızda senin kuvvetin ve izzetin yoktur. Şayet sana kötü bir şey yapmak istersek bizi engellemeye de güç yetiremezsin. “*Eğer kabilen olmasaydı, seni mutlaka taşıyarak öldürürdük.*” Eğer aşiretin olmasaydı seni taşıyarak öldürürdük. Bu da ölümlerin en kötüsüdür. Çünkü onun kabilesi onların milletindendi. Böylece onlara karşı meyil ve cömertlik göstermişlerdir. “*Bizim karşımızda sen güçlü biri değilsin.*” Yani senin bize gücün yetmez ve bize karşı cömertlik gösteremezsin. Ancak biz seni öldürerek sana cömertlik gösterir ve seni taşıyarak yüceltiriz. Bize ancak senin kabilenin gücü yeter. Çünkü onlar bizim dinimizdendi.”³¹⁵

Sonra onu ölümle tehdit ettiler, yalanladılar ve inatları üzere ayak direyip azabı getirmesini istediler. Şuarâ suresinde şöyle söylemişlerdir: “*Sen de sadece bizim*

---

³¹¹ Hûd 11/89.

³¹² Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, XV, s. 455.

³¹³ Hûd 11/90.

³¹⁴ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, XV, s. 456.

³¹⁵ Neseî, *Medârikü’t-tenzîl*, II, s. 80.

gibi bir beşersin. Biz senin kuşkusuz yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz. Eğer doğru sözlü isen, haydi üstümüze gökten azap yağdır. ³¹⁶ Yani “Ayette geçen كسفا kelimesi, parça manasına gelen كسفة kelimesinin çoğuludur. Onların bu isteklerinin nedeni ancak ve ancak inkârda ve yalanlamada ısrar etmeleri idi. Şayet içlerinde iman etmeye en ufak bir meyil olsaydı akıllarına böyle bir şey gelmezdi ve bunu istemezlerdi.”³¹⁷

Yani bu onların iman etmeleri ve hakka tabi olmaları hususunda hiçbir ümit olmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Şuayb’ın (a.s.) önünde beddua ederek işi Allah’a (c.c.) havale etmekten başka bir seçenek kalmamıştır. İbn Kesîr şöyle söylemiştir: “Şuayb (a.s.) kavminin kendisine icabet etmesinden ümidini kestiğinde şöyle söylemiştir: “*Ey kavmim! Elinizden gelen ne varsa yapın!*” Yani kendi yönteminiz üzere çalışın. İşte bu şiddetli bir tehdit ve gözdağıdır. “*Çünkü ben de yapacağım.*” Yani kendi yöntemim ve yolum üzere çalışacağım. “*Rezil edecek bir cezaya kimin çarptırılacağını ileride göreceksiniz.*” Yani ahiret yurdunda. “*Kimin yalancı olduğunu göreceksiniz.*” Yani ben mi yalancıyım siz mi yalancısınız göreceksiniz. “*Öyleyse gözetleye durun.*” Yani bekleyin. *Zira ben de sizinle birlikte gözetlemekteyim.*”³¹⁸

“Sonra Hz. Şuayb (a.s.) kavmine beddua ederek rabbine sığındı. Çünkü onların kurtuluşundan, Allah’a (c.c.) itaat etmelerinden ve kendisinin peygamberliğini kabul etmelerinden tamamen ümidini kesmişti. Belayı acele isteyerek başlarına azap ve helak gelecek olan fasıklardan dolayı kendisi ve ona iman ederek tabi olanlar için endişe duyuyordu. Bundan dolayı şöyle söyledi: “*Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızı adaletle ayır.*” Yani bizimle onlar arasında adaletli hükmünle hükmet. Zira senin hükmünde haksızlık ve zulüm yoktur. “*Sen açanların en hayırlısısın.*”³¹⁹ Yani hüküm verenlerin en hayırlısısın.”³²⁰

³¹⁶ Şuarâ 26/186-187.

³¹⁷ Zemahşerî: *el-Keşşâf*, III, s. 333.

³¹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, IV, s. 347.

³¹⁹ A'raf 7/89.

³²⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XII, s. 563.

Bunun üzerine ilahi cevap gelmiştir ve Allah (c.c.) onun duasını kabul ederek kavmini helak etmiştir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Nihayet o şiddetli deprem onları yakalayiverdi de yurtlarında yere serilip kaldılar.*”³²¹ Ayette geçen *الرجفة* ifadesi: “Bu ifade çılgılık anlamına gelmektedir. Bazıları ise deprem manasına geldiğini söylemiştir. Ayrıca şöyle de söylenmektedir: Onların başına şiddetli bir sıcaklık geldi. Ardından bir bulut yükseldi ve altında serinlemek için ona doğru gittiler. O bulutun altına geldiklerinde üzerlerine azap yağdı ve yer sallanıp helak oldular. Başka bir ayette ise gölge günün azabı olarak zikredilmiştir. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.”³²² “(*Yere serilip kaldılar.*) ifadesinin ise sessizce sönerek ölmüşlerdir manasına geldiği söylenmiştir.”³²³

Nitekim Allah (c.c.) Şuayb’ı (a.s.) ve onunla birlikte iman edenleri şöyle kurtarmıştır: “*Emrimiz gelince, Şuayb’ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; haksızlık edenleri de korkunç bir gürültü yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.*”³²⁴

5. Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’un Kavimlerine Bedduası

Hz. Mûsâ’nın (a.s.) kavmine bedduasını iki aşamaya ayırmamız mümkündür. Çünkü Mûsâ (a.s.) kavmine iki kez beddua etmiştir. Bunlardan birincisi Firavun ve cemaati içindi. İkincisi ise İsrailoğulları içindi. Burada her iki aşamayı da ayrı ayrı ele alacağız.

Daha önceki peygamberler kavimleriyle problemler yaşadığı gibi Hz. Mûsâ (a.s.) da kavmiyle katbekat daha büyük sıkıntılar yaşamıştır. Çünkü onun kavmi iki cihetten oluşmaktaydı. Bir tarafta Firavun ve ona tabi olanlar varken diğer tarafta ise onun (a.s.) kendi taraftarları ve destekçileri olarak kabul edilen İsrailoğulları vardı. Mûsâ’nın (a.s.) kıssası Kur’an-ı Kerim’in en uzun, en çok zikredilen ve en ayrıntılı kıssasıdır. Bu araştırmanın sınırları açısından kıssanın tamamını içermesi mümkün değildir. Biz sadece araştırmamızın bağlamıyla alakalı olan kısımlardan bahsedeceğiz.

³²¹ A’raf 7/91.

³²² Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, IV, s. 506.

³²³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, VI, s. 152.

³²⁴ Hûd 11/94.

Bu kısımlar ise Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kavmine yaptığı davetin aşamaları, onlara karşı gösterdiği sabır, onları davet etme hususundaki gayreti, onların kalplerini kazanmak ve onları hidayete ermiş kişilerin saflarına katmak için uyguladığı yöntem ve metotlardır. Ayrıca kavminin tepkisini ve işin sonunda ortaya çıkan şeyleri de zikredeceğiz.

Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s.) azgınlık ve zorbalık yapan, kibirlilik taslayan ve Allah'ın (c.c.) kullarını tutsak eden Firavun'a gönderilmiştir. Allah-u Teala bizlere bu durumdan şöyle bahsetmektedir: “*Kuşkusuz ülkesinde Firavun ululuk taslamış, (ayırımcılık yaparak) halkını da gruplara ayırmıştı.*”³²⁵: “Yani halkını gruplara, kısımlara ve türlere ayırmıştır. “*Gruplardan birini güçsüz düşürmek istiyordu.*” Onlar da Halilullah İbrahim'in (a.s.) oğlu İshak'ın (a.s.) oğlu Yakub'un (a.s.) sülalesinden olan İsrailoğullarıydı. Onlar o dönemde yeryüzünün en hayırlı kişileri idi. Ta ki Allah (c.c.) onlara bu zalim, despot ve kafir kralı musallat edinceye kadar. Nitekim bu kral onları köleleştiriyor ve en düşük ve en rezil iş ve mesleklerde kullanıyordu. Bununla birlikte “*Erkek çocuklarını kıyımdan geçirip kızlarını sağ bırakıyordu.*”³²⁶ Onu bu çirkin işi yapmaya sevk eden şey ise İsrailoğulları'nın onların arasındayken Hz. İbrahim (a.s.) hakkındaki rivayetleri okumalarıydı. Nitekim bu rivayetlere göre Hz. İbrahim'in zürriyetinden bir oğlan çocuğu çıkacak ve Mısır kralının helâki bu çocuğun elinden olacaktı.³²⁷

Firavunu davet etme hususundaki ilahi emir şöyle gelmiştir: “*Hani rabbın Mûsâ'ya, şöyle seslenmişti: O zalimler topluluğuna, Firavun'un kavmine git. Onlar (zulümden) hâlâ sakınmayacaklar mı?*”³²⁸

İbn Kesîr şöyle söylemiştir: “Bu ifadenin takdiri şöyledir: O ikisini Firavun'a gönderdik ve ona bunu söylemelerini, yalnızca Allah'a ibadet edip ona hiçbir şeyi ortak koşmamasını ve İsrailoğulları'ndan esir tuttıklarını serbest

³²⁵ Kasas 28/4.

³²⁶ Kasas 28/4.

³²⁷ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Darü Hicr li't-Tıba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İ'lam, Beyrut, 2003, II, s. 31.

³²⁸ Şuarâ 26/10-11.

bırakmasını ve onların dilediği gibi rablerine ibadet etmelerine, onu birlemelerine ve ona yalvarıp yakarmalarına müsaade etmesini tebliğ etmelerini söyledik. Bunun üzerine Firavun böbürlendi, karşı çıktı ve taşkınlık yaptı. Ardından Mûsâ'ya (a.s.) tahkir ederek ve küçümseyerek bakıp şöyle söyledi: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının nice yıllarını aramızda geçirmedin mi?"³²⁹ Ardından aralarında Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde zikredilen meşhur diyalog gerçekleşti:

Allah'ın emrettiği üzere Mûsâ (a.s.) kendisini alemlerin rabbinin elçisi olarak tanıttı. Firavun ise inkârcı bir tavırla şöyle söyledi: "*Alemlerin rabbi de kimdir?*"³³⁰

Mûsâ: "*Eğer gerçeğe inanmaya yatkınlığınız varsa bilin ki O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin rabbidir.*"³³¹

Firavun alay ederek: "*Ne dediğini duydunuz değil mi?*"³³²

Mûsâ: "*O, sizin de rabbiniz, geçmişteki atalarınızın da rabbidir.*"³³³

Firavun alay ederek: "*Size gönderilen bu elçiniz mutlaka aklını yitirmiş.*"³³⁴

Mûsâ: "*Şayet aklınızı kullanırsanız anlarsınız ki O, doğunun, batının ve bu ikisi arasında bulunanların rabbidir.*"³³⁵

İşte ibadet edilmeye lâıyk olan yaratıcının azametini bu şekilde layıkıyla beyan etmiştir. Tüm bu cevapların ardından inatçı ve kibirlerin adeti olduğu üzere Firavun şöyle söylemiştir: "*Benden başkasını tanrı edinirsen, yemin ederim ki seni zindanlarda süründürürüm!*"³³⁶

³²⁹ Suarâ 26/18. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, II, s. 61.

³³⁰ Suarâ 26/23.

³³¹ Suarâ 26/24.

³³² Suarâ 26/25.

³³³ Suarâ 26/26.

³³⁴ Suarâ 26/27.

³³⁵ Suarâ 26/28.

³³⁶ Suarâ 26/29.

Mûsâ (a.s.) şöyle cevap vermiştir: “*Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?*”³³⁷

Firavun: “*Doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu!*”³³⁸

Burada Allah’ın (c.c.) Hz. Mûsâ’ya (a.s.) vaademiş olduğu destek gelmiştir: “*Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ düpedüz bir yılan oluvermiş! Sonra elini çıkardı; o da bakanlara beyaz ışık saçan bir şey oluvermiş!*”³³⁹ İşte bunlar Hz. Mûsâ’nın (a.s.) iki büyük delili ve iki açık mucizesiydi.

Firavun ise “*adamlarına şöyle dedi: Doğrusu bu, çok bilgili bir sihirbaz! Yaptığı sihirle sizi yurduvuzdan çıkarmak istiyor. Buna karşı ne buyurursunuz?*”³⁴⁰ Bu şekilde Allah’ın elçisini sihirbazlıkla nitelendirmiş, ona iman etmemiş ve kendisine tabi olan dostlarıyla ona zulmetmek üzere istişare etmiştir: “*Dediler ki: "Onu ve kardeşini bir süre alıkoy ve sihirbaz toplamak üzere şehirlere (adamlar) gönder; Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler.*”³⁴¹

Firavun, Mûsâ’nın göstermiş olduğu mucizeleri boşa çıkarmaları ve bunun ancak bir sihir olduğunu ileri sürmek için tanıdığı usta sihirbazlarla Hz. Mûsâ’ya (a.s.) meydan okumak istemiştir. Sanki Hz. Mûsâ (a.s.) da bu savaşın hasıl olmasını temenni ediyordu. Çünkü haklı olan kişi daima kendini göstermeye çalışır. Bunun neticesinde üzerinde bulunduğu hak da kendini göstermiş olur. Kendisinden bu savaş için bir zaman belirlenmesi istendiğinde Hz. Mûsâ (a.s.) şöyle söylemiştir: “*Buluşma zamanınız şenlik günü ve ahalinin toplanacağı kuşluk vakti olsun.*”³⁴² “Böyle söylemesindeki en büyük amacı, Allah’ın ayetlerini, delillerini ve hüccetlerini açık bir şekilde insanların huzurunda ortaya çıkarmaktı. İşte bu sebepten ötürü “*şenlik günü*” demiştir. Bugün onları bir araya getiren bayramlarından biriydi. “*Ahalinin toplanacağı*

---

³³⁷ Şuarâ 26/30.

³³⁸ Şuarâ 26/31.

³³⁹ Şuarâ 26/32-33.

³⁴⁰ Şuarâ 26/34-35.

³⁴¹ Şuarâ 26/36-37.

³⁴² Taha 20/59.

kuşluk vakti” Yani gündüzün başında güneşin ışığının şiddetli olduğu sırada. Çünkü bu durumda hak daha belirgin ve aşikâr olur. ”³⁴³

Gerçekten de böyle oldu. Firavun, Hz. Mûsâ (a.s.) ve kardeşi Hz. Hârûn’a (a.s.) karşı koymaları için çok sayıda sihirbaz topladı. Sihir sanatında uzman olan sihirbazlar, sihirlerini boşa çıkararak yılan mucizesine görünce bunun sihir işi olmadığını farkına vardılar ve hemen orada hakikate boyun eğdiler, Allah’a (c.c.) secdeye kapandılar ve yüce yaratıcılarına iman ettiler. Firavun ise onları Hz. Mûsâ (a.s.) ile gizli anlaşma yapmakla itham ederek şöyle söylemiştir: “*Anlaşılan o, size sihri öğreten üstadınızmiş! Ama şimdi göreceksiniz! Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım!*”³⁴⁴ İman neşesi kalplerine karıştıktan ve kendilerini alemlerin de Firavun’un da rabbi olan rablerine teslim ettikten sonra sihirbazlar Firavun’un bu tehdidine kulak asmadılar.

Bu büyük hadiseden ve Hz. Mûsâ’nın (a.s.) eliyle birbirini takip eden mucizelerin ardından Firavun ve maiyeti yine tövbe etmediler ve hakka uyma hususunda kibirlenmede ayak dirediler. Ardından Firavun’u Hz. Mûsâ’ya (a.s.) eziyet etmeye teşvik ettiler, o da onların bu teklifine icabet etti. Nitekim onlar şöyle söylemişti: “*Seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi Mûsâ’ya ve kavmini serbest bırakacaksın? Firavun, "Biz onların oğullarını sürekli öldürüp kızlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.*”³⁴⁵ Hz. Mûsâ (a.s.) ise buna sabırla karşı koymuş ve kavmine sabrı emretmiştir: “*Mûsâ kavmine dedi ki: Allah’tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah’ındır. O, kullarından dilediğini oraya hâkim kılar; (güzel) sonuç, takvâ sahiplerindedir.*”³⁴⁶

Bunun mukabilinde Firavun’un azgınlığı ve yalanlaması artmıştır. Hatta zulmü ve zorbalığının yanı sıra tanrılık iddiasında bile bulunmuştur: “*Ey seçkinler! Sizin için benden başka tanrı tanımıyorum. Ey Hâmân! Haydi benim için tuğla fırını yak, bana bir kule yap. Belki oradan Mûsâ’nın tanrısını görürüm; ama kesinlikle onun*

³⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, II, s. 71.

³⁴⁴ Şuarâ 26/49.

³⁴⁵ A’raf 7/127.

³⁴⁶ A’raf 7/128.

bir yalancı olduğunu düşünüyorum. ”³⁴⁷ Bu şekilde veziri Haman’a bu büyük yapıyı inşa etmesini emretmiştir. “Bunu emretmesindeki amacı, insanların Hz. Mûsâ’ya (a.s.) iman etmesine engel olmak ve onu yalanlamaya teşvik etmektir.”³⁴⁸

Ancak deliller, iyiye çağırarak ve teşvik etmek Firavun’a ve cemaatine fayda vermemiştir. Dolayısıyla biraz korkutma ve baskı kaçınılmaz hale gelmiştir. Bunun üzerine Allah (c.c.) onları kıtlık ve kuraklık ile imtihan etmiştir: “*Andolsun ki biz de Firavun’a uyanları, ders alsınlar diye kuraklık yılları ve ürün kıtlığı ile cezalandırdık.*”³⁴⁹ Fakat netice şöyle olmuştur: “*Dediler ki: Bizi büyülemek için ne işaret getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz.*”³⁵⁰ Böylece yalanlamaya devam ettiler. Allah da onlara bundan daha şiddetli olan tufanı gönderdi. “İbn Abbâs’tan rivayet edildiğine göre bu tufan ekinleri ve meyveleri yok eden sağanak yağmurdur.” Ayrıca onların üzerlerine ekinlere büyük zarar verdikleri bilinen çekirgeler ve haşerat *القمل* gönderilmiştir. “İbn Abbâs’tan rivayet edildiğine göre *القمل* buğdaydan çıkan güvedir.” Aynı şekilde onların üzerine kurbağalar göndermiştir. “Bu kurbağalar yemeklerine ve kaplarına düşünceye kadar onlara karışmıştı. Öyle ki onlardan biri yemek ya da içmek için ağzını açacak olsa hemen ağzına bir kurbağa düşerdi. Sularının tümüne ise kan karışmıştı. O kadar ki Nil nehrinden su alamaz oldular. Ancak suyu taze kanlı bulurlarsa alıyorlardı. Aynı şekilde diğer nehir ve kuyulardan da belirli saatlerde kandan başka bir şey alamıyorlardı.”³⁵¹

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: “*Biz de açık seçik mucizeler olmak üzere onların üzerine tûfan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gönderdik.*” Ancak tüm bunlardan ibret almadılar ve “*Yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim olmakta direndiler.*”³⁵²

---

³⁴⁷ Kasas 28/38.

³⁴⁸ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, II, s. 90.

³⁴⁹ A’raf 7/130.

³⁵⁰ A’raf 7/132.

³⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, II, s. 95-97.

³⁵² A’raf 7/133.

Başlarına tüm bu sıkıntılar geldikten sonra “Allah’ın azabı ve öfkesi onların başına indi.”³⁵³ Ardından bu belayı kaldırması için Hz. Mûsâ’dan (a.s.) Allah’a (c.c.) dua etmesini istediler: “*Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için rabbine dua et! Eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrâiloğulları’nı seninle göndereceğiz*”³⁵⁴ Ancak bu sözlerini çiğneyip yerine getirmediler: “*Ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırdığımızda hemen sözlerinden dönerlerdi.*”³⁵⁵

İşte büyüleyici mucizeler ve kahredici alametler bu şekilde peş peşe gelmiştir. Öte yandan Allah (c.c.) onlara mucizeleri peş peşe gönderdiğini bizlere şöyle haber vermektedir: “*Oysa kendilerine gösterdiğimiz her mucize bir diğerinden daha büyüktü.*”³⁵⁶ Ancak bu Firavun ve cemaatinin sadece inkârını ve yeryüzündeki azgınlıklarını arttırdı. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Firavun bu konuşmalarla halkının aklını çeldi, hemen ona boyun eğdiler; onlar zaten yoldan çıkmış bir topluluk idi.*”³⁵⁷ “Yani Kavmini küçümseyip tahkir etti de ona itaat ettiler. Bazıları ise ayetin şu manaya geldiğini söylemiştir: Yani onları tahkir etti ve Hz. Mûsâ’ya (a.s.) tabi olanlara ve onun talebine karşı çıkmak için kışkırttı. Onlar da ona itaat ettiler. Yani yanlarından ayrılıp denize doğru gittiklerinde Hz. Mûsâ’nın isteği üzerine kendisiyle birlikte onların da gelmesini emretti. Bu hususta ona itaat ettiler ve Hz. Mûsâ’nın (a.s.) isteği üzerine Firavun ile birlikte gittiler.”³⁵⁸

İşin sonunda Hz. Mûsâ’nın (a.s.) onların hidayeti için çabalama hususunda ve belki içlerinden Allah’a (c.c.) iman eden birileri çıkar diye Firavun ve maiyetine deliller gösterme hususunda gösterdiği büyük kararlılığına rağmen “*kavminin küçük bir bölümünden başkası Mûsâ’ya iman etmedi.*” Mücâhid (ö. 103/721) şöyle söylemiştir: “Yani Hz. Mûsâ’nın kendilerine gönderildiği gençler. “Firavun ve cemaatinin” Yani Firavun ve kavmin ileri gelenleri. “Kötülük yapmaları korkusu ile”

³⁵³ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XIII, s. 70.

³⁵⁴ A’raf 7/134.

³⁵⁵ A’raf 7/135.

³⁵⁶ Zuhuf 43/48.

³⁵⁷ Zuhuf 43/54.

³⁵⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, IX, s. 174.

Firavun'un onları öldürme korkusu ile. "Çünkü Firavun, o yerde zorba bir kişi idi." Yani onlara zulmedip haklarına tecavüz eden bir kişiydi. "O gerçekten aşırı gidenlerdendi"³⁵⁹

Allahu Teala Firavun hakkında şöyle buyurmuştur: "*Andolsun ona bütün kanıtlarımızı gösterdik; fakat o yalan saydı ve kabule yanaşmadı.*"³⁶⁰ Yani ona hiçbir yöntem fayda vermedi ve gördüğü hiçbir mucizeden ibret almadı. Oysaki Allah (c.c.) ona elçiler ve mucizeler göndererek delil göstermişti de yalanlamak için tek bir bahanesi dahi kalmamıştı.

İşte o anda Hz. Mûsâ (a.s.) Firavun konusunda hüküm vermesi için yaratıcısına sığınmıştır. Bu dua sayesinde Firavun'un ve cemaatinin beli daha doğrulmamıştır: "*Mûsâ şöyle dedi: Sen Firavun'a ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin; insanları senin yolundan saptırsınlar diye mi yâ rab! Ey rabbimiz! Artık onların servetlerini silip yok et, kalplerine sıkıntı ver; elem veren cezayı görmedikçe iman etmesinler de görsünler!*"³⁶¹

Zemahşerî şöyle söylemiştir: "Hz. Mûsâ (a.s.) onlara Allah'ın ayetlerini ve açıklamalarını defalarca gösterdiğinde, uzun bir süre onlara öğüt ve nasihat vermeye devam ettiğinde, onları Allah'ın azabına ve intikamına karşı uyardığında, onları içerisinde buldukları küfür ve apaçık sapıklığın akıbetine karşı uyardığında, onlara mucize göstermenin ancak küfürlerini, onları uyarmanın ancak kibirlerini, onlara nasihat vermenin ise ancak ihtilaflarını arttırdığını gördüğünde içinde onlara karşı hiçbir umut kalmamıştır. Uzunca konuşmanın ancak ve ancak onların sapıklığından başka bir şey getirmediğini ve onların iman etmesinin mümkün olmadığını tecrübe ederek-ya da Allah'ın vahyetmesiyle- bilmiştir. Bundan dolayı onlara olan öfkesi artmış ve onların vaziyetlerinden aşırı derecede tiksiniş ve buğz etmiştir. Bundan başka bir şeyin olmayacağını bildiği için de onlara beddua etmiştir."³⁶²

---

³⁵⁹ Yunus 10/83. Bkz. İbn Ebi Zemenîn, *Tefsirü'l-Kur'an'i'l-Aziz*, II, s. 270.

³⁶⁰ Taha 20/56.

³⁶¹ Yunus 10/88.

³⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, s. 365.

Hız. Mûsâ (a.s.), duasında, Allah'tan (c.c.) Firavun ve cemaatinin dünyadan silmesini istemiştir. Adeta o, onlara beddua etmesinin sebebinin şöyle açıklamıştır: Çünkü onların küfür üzere ısrar etmelerinin sebebi dünyaya olan sevgileriydi. Nitekim Râzî şöyle söylemiştir: “Birine beddua edecek olan kişinin evvela beddua edeceği kişinin günahlara girişmesinin nedenini zikretmesi onun hakkıdır. Firavun ve cemaatinin günahları ise dünya sevgilerinden dolayı dini terk etmeleriydi.”³⁶³

Müfessirler Hız. Mûsâ'nın (a.s.) “*İnsanları senin yolundan saptırsınlar diye mi?*” sözünün manası hakkında çeşitli görüşlerle birbirlerinden ayrılmıştır. Nitekim Taberî şöyle söylemiştir: “Bana göre bu ifadedeki lam (لام) harfi neden (talil) bildirmektedir. Dolayısıyla ifadenin manası şu şekildedir: Rabbimiz! Sen, fitne çıkarsın ve kullarını yoldan saptırsın diye Firavun'a dünya hayatının süsünü ve malları bir ceza olarak verdin.”³⁶⁴

İbn Ebû Zemenîn şöyle söylemiştir: “Bu onlara beddua etmektir. Zira Mûsâ (a.s.) ‘Rabbim! Firavun kullarını senin yolundan saptırdı’ demiştir. Yani bu onların azabının geldiği vakittir.”³⁶⁵ Taberî'ye göre ayette geçen lam harfi akıbet ve sonuç anlamı taşımaktadır. Bu ifade konusunda Taberî şu rivayeti nakleder: “Allah'ın (c.c.) bir meleği vardır ki her gün şöyle seslenir: “Ölüm için doğun, yıkılması için inşa edin!” Yani onların işlerinin akıbeti sapıklığa doğru gittiği zaman adeta Allah (c.c.) onlara sapıtmaları için vermiştir.” Müfessir bu tevili en doğru görüş olarak nakleder.³⁶⁶

“*Artık onların servetlerini silip yok et!*” ifadesinin manası ise “Onların mallarını helak et.” anlamındadır. “*Kalplerine sıkıntı ver*” yani sapkınlık ver. “*İman etmesinler*” Yani mucizeleri gördükleri esnada Allah iman etmesinler. “*Ta ki elem veren cezayı görünceye kadar.*”³⁶⁷

Ferrâ' şöyle söylemiştir: “Mûsâ (a.s.) bedduasına şöyle diyerek başlamıştır: “*Artık onların servetlerini silip yok et!*” Yani onların mallarını değiştir. Nitekim

³⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XVII, s. 292.

³⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XV, s. 179.

³⁶⁵ İbn Ebi Zemenîn, *Tefsirü'l-Kur'an'i'l-Aziz*, II, s. 271.

³⁶⁶ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi*, VIII, s. 374.

³⁶⁷ Yunus 10/88. Bkz. Mücâhid b. Cebr, *Tefsiru Mücâhid*, s. 383.

mallarının taşa dönüştüğünden bahsedilmiştir. “*Kalplerine sıkıntı ver*” Yani kalplerini mühürle. “*İman etmesinler*” Bunların tamamı duadır. Adeta “Allah’ım! Acıklı azabı görünceye kadar iman etmesinler.” demiştir. ³⁶⁸

Allah’tan (c.c.) hemen şu cevap gelmiştir: “*İkinizin de duası kabul edildi; doğruluktan ayrılmayın ve sakın kendini bilmezlerin yoluna uymayın.*” ³⁶⁹ Bu ifade ile ilgili Taberî’nin açıklaması şöyledir: “Bu, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’un Firavun’a, kavminin ileri gelenlerine ve mallarına ettiği bedduanın kabul olduğuna dair Allah’tan (c.c.) gelen bir haberdir.” ³⁷⁰

Ferrâ’ şöyle söylemiştir: “Ayette geçen “*İkinizin de duası kabul edildi.*” ifadesinde dua ikisine de nispet edilmiştir. Ancak Hz. Mûsâ (a.s.) dua etmiş, Hz. Hârûn (a.s.) ise ona iman etmiştir. Bununla birlikte iman ederek güven vermek de dua etmek gibidir. “*Doğruluktan ayrılmayın.*” Yani icabetin açıklaması gelinceye dek bu vaziyetleri üzerinden ayrılmayıp sebat göstermeleri emredilmiştir. Ayrıca dua ile icabet arasında kırk sene olduğu söylenmektedir.” ³⁷¹

Allah’ın (c.c.) Firavun ve ordusunu boğarak helak ettiği büyük mucize ise, Hz. Mûsâ (a.s.) ve İsrailoğulları’nı öldürmek için peşlerine düştükten sonra olmuştur. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Arkadan Firavun ve adamları gün doğarken onlara yetiştiler. İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ’nın adamları, "İşte yakalandık!" Dediler. Mûsâ, "Hayır! Eminim ki rabbim benimledir, bana bir çıkış yolu gösterecektir" dedi. Bunun üzerine Mûsâ’ya, "Asân ile denize vur!" diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı, her parça koca bir dağ gibi oldu. Ötekilerini de oraya getirdik. Mûsâ ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardıktan sonra ötekilerini suda boğduk.*” ³⁷² Böylece Allah (c.c.) Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’a yardım etmiş, hak gelmiş ve batıl yok olmuştur. Zaten batıl yok olmaya mahkumdur.

³⁶⁸ Ferrâ’, *Me’âni’l-Kur’ân*, I, s. 477.

³⁶⁹ Yunus 10/88.

³⁷⁰ Bkz. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XV, s. 185.

³⁷¹ Ferrâ’, *Me’âni’l-Kur’ân*, I, s. 478.

³⁷² Şûrâ 42/60-65.

Firavun helak olduktan sonra Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn'un (a.s.) sıkıntıları henüz bitmemiştir. Zira İsrailoğulları ile yeni problemler başladığını görmekteyiz. Nitekim daha yeni bir mucizeden çıkmış ve büyük ayetleri görmüşken putlara tapan bir kavime uğradıklarında Hz. Mûsâ'dan (a.s.) kendileri için bu şekilde ibadet edecekleri putlar yapmasını istemişlerdir. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *"İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik; derken kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavimle karşılaştılar. Bunun üzerine, "Ey Mûsâ! Onlara ait tanrılar gibi, sen de bizim için bir tanrı yap" dediler. Mûsâ dedi ki: "Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz!"* ³⁷³ Gerçekten de İsrailoğulları'nın bu durumunu okuyan bir kimse onların bu cahilliği, sapkınlığı ve inadı karşısında şaşkınlıklar içerisinde kalır ve onlara tahammül edemez. Acaba Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn onların bu şok edici durumlarına nasıl sabretmişler? Oysa ki onlar gibi hakkı gözleri önünde görüp apaçık delillerle yakinen bilen kimselerden böyle bir şey beklenemez. Fakat Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.) sabretmişler ve Hz. Mûsâ (a.s.) onlara belki gafletlerinden uyanırlar diye Allah'ın onlara vermiş olduğu nimetleri hatırlatmıştır: *"Mûsâ, "Size Allah'tan başka bir tanrı arayayım öyle mi! Halbuki O sizi âlemlere üstün kılmıştı" dedi. Hani Firavun'un adamlarından sizi kurtarmıştık. Onlar sizlere işkencenin en kötüsünü yapıyorlardı; oğullarınızı öldürüyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda rabbinizden büyük bir imtihan vardır."* ³⁷⁴ Onlara yakışan ise, en önemlisi Firavun ve onun zalim hükmünden kurtarılmaları olan bu büyük nimetleri hatırlamaktır.

Ancak haktan yüz çevirme hususunda daha fazla diretmişler ve Hz. Mûsâ'nın Allah'tan (c.c.) Tevrat öğrenmeye gitmesinin ardından buzağıya tapmışlardır. "Alimler şöyle söylemiştir: Allah (c.c.) İsrailoğulları'nı denizden kurtarıp düşmanlarını boğduğunda onların yönelecekleri bir kitap ya da şeriat bulunmamaktaydı. Allah (c.c.) Hz. Mûsâ'ya (a.s.) Tevrat'ı indirmeyi vadetmiştir. Bunun üzerine Mûsâ kavmine şöyle söylemiştir: "Ben size, yapıp yapmamanız

---

³⁷³ A'râf 7/138.

³⁷⁴ A'râf 7/140-141.

gereken şeyleri açıklayan bir kitap getirmek üzere rabbimle görüşmeye gidiyorum. ” Böylece onlara kırk gün vadetmiş ve kardeşi Hârûn’u yerine vekil bırakmıştır. ”³⁷⁵

Hız. Mûsâ (a.s.) Tur dağına ulaşır Allah (c.c.) ile konuştuğunda Allah ona kavminin fitneye düştüğünü ve Samiri isimli bir kişinin onları saptırdığını ve buzağıya tapmakla kandırdığını haber vermiştir; “Denilir ki Hız. Mûsâ (a.s.) onlara otuz gün vadetmiş ardından bu süreye on gün ilave etmiştir. Onların fitnesi de işte bu on günde olmuştur. Çünkü otuz gün geçmesine rağmen Mûsâ dönmeyince onun öldüğünü zannedip buzağıyı görmüşler ve Samiri’nin sözünü dinlemişlerdir. ”³⁷⁶

“*Bunun üzerine Mûsâ öfkeli halde ve hayıflanarak kavmine döndü. Şöyle dedi: "Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamış mıydı? Peki size bu süre çok mu uzun geldi, yoksa rabbinizin gazabına uğramak istediniz de onun için mi bana verdiğiniz sözden döndünüz!"*”³⁷⁷ Şöyle söylemiştir: “Size verdiğim vaat ve Allah’ın size vermiş olduğu güzel nimetler ve destekler sizlere fazla mı geldi? Yoksa başınıza Allah’ın öfkesinin gelmesini mi istediniz? Ya da şöyle söylemiştir: Yoksa Allah’ın öfkesinin üzerinize vacip olmasını mı istediniz? Gerçi sizler buzağıya taparak, Allah’a küfrederek ve bana verdiğiniz sözü tutmayarak bunu zaten hak ediyorsunuz!”³⁷⁸

Onlara bu şekilde hitap edince “*Şöyle cevap verdiler: Sana verdiğimiz söze bilerek ve isteyerek aykırı davranmış değiliz. ”* ³⁷⁹ “Allah (c.c.) bizlere onların kendilerini hatalı olarak kabul ettiklerini haber vermektedir. Ardından şöyle söylemişlerdir: Biz kendimizi doğruya sevk etmeye güç yetiremedik ve işimize sahip çıkamadık. Ta ki bu fitneye düşünceye kadar. ”³⁸⁰

Ardından Allahu Teala şöyle söyleyerek onları affetmiştir: “*Bundan sonra, (akıllanıp) şükredersiniz diye sizi affettik. ”* ³⁸¹ İbn Ebû Zemenîn şöyle söylemiştir:

³⁷⁵ Bkz. Hâzin, *Lübâbü’-t-te’vîl*, I, s. 45.

³⁷⁶ Hâzin, *Lübâbü’-t-te’vîl*, I, s. 46.

³⁷⁷ Tâhâ 20/86.

³⁷⁸ Bkz. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XVIII, s. 350-351.

³⁷⁹ Tâhâ 20/87.

³⁸⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XVIII, s. 351.

³⁸¹ Bakara 2/52.

“Yani: Allah’ın onlar için belirlemiş olduğu tövbe, bazılarının kendilerini öldürmesidir. Katade şöyle söylemiştir: Allah onlara bıçaklarla intihar etmelerini emretmiş onlar da bunu yapmıştır. Allah onlar hakkındaki imtihanını tamamladığında bıçaklar ellerinden düştü. Sonuç olarak bu ölen kimseler için şehadet, yaşayanlar için ise tövbe olmuştur. “Umulur ki şükredersiniz” Yani bize şükretmeniz için. ”³⁸²

Bu buzağıya tapınma olayının ardından Hz. Mûsâ (a.s.) Allah’a dua edip tövbe etmeleri ve bu günahlarından dolayı Allah’tan (c.c.) özür dilemeleri için bazılarını seçmiştir. Taberî şöyle söylemiştir: “Buzağıya tapma hususunda sefihlerin yaptığı fiillerden dolayı tövbe etmek üzere Mûsâ (a.s.) kavminden yetmiş adamı, Allah’ın onlara vadetmiş olduğu vakitte O’nun huzuruna çıkmaları için seçmiştir. ”³⁸³

Kararlaştırılan vakte geldiklerinde işleri düzeltmek yerine daha da berbat etmişler ve Allah’ı (c.c.) ayan beyan görmek istemişlerdir: “*Ey Mûsâ! Allah’ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayız.* ” ³⁸⁴ Yani “Allah’ı apaçık bir şekilde görünceye dek senin peygamberliğini ve onun sana indirdiğini söylediği Tevrat’ı tasdik etmeyeceğiz. Şu mana da muhtemeldir: Onun bir tanrı olduğu hususunda sana asla iman etmeyeceğiz ve onu ayan beyan görünceye kadar ona kulluk etmeyeceğiz. ”³⁸⁵

O sırada Allah (c.c.) onların cinsine hitap ederek şöyle söylemiştir: “*Bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı.* ” ³⁸⁶ Yani “Başınıza ölüm gelmişti. ”³⁸⁷ “*Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz.* ” ³⁸⁸ Yani Allah-u Teala diyor ki: “Size verdiğim nimetlere şükredesiniz ve büyük günahlarınıza tövbe edesiniz diye sizi dirilterek ve ölüm cezanızı affederek bunu yaptık. Oysaki sizin için yıldırım cezasını helal kılmıştım ve bu yıldırım, rabbinizle sizin aranızda olan büyük günahlarınızdan ötürü sizi öldürmüştü. ”³⁸⁹

³⁸² İbn Ebi Zemenîn, *Tefsirü'l-Kur'an'i'l-Aziz*, I, s. 140.

³⁸³ Bkz. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XIII, s. 140.

³⁸⁴ Bakara 2/55.

³⁸⁵ Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, I, s. 465-466.

³⁸⁶ Bakara 2/55.

³⁸⁷ İbn Kuteybe, *Ğarîbü'l-Kur'ân*, s. 49.

³⁸⁸ Bakara 2/56.

³⁸⁹ Bkz. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, II, s. 85.

Mâtürîdî şöyle söylemiştir: “Ancak Allah’ı görmek istemelerinden dolayı yıldırım onları çarpmıştı. Zira onlar bunu imana gelmek için istememişlerdi. Sadece ve sadece tartışmaya girmek için istemişlerdi. Onların tartışmaya girmek için bunu istediklerinin delili olarak, bu hususta gelen ayetler insafli bir kişi için yeterli olacaktır. Yani bu sebepten dolayı onları yıldırım çarpmıştır. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.”³⁹⁰

Daha sonra Hz. Mûsâ (a.s.) onları, Allah’ın onun ve kavminin girmesini emrettiği kutsal topraklara götürmüştür. Oraya girmeyi ve savaşmayı emretmeden önce onlara konuşma yapmıştır. Bunu yapmasının sebebi kavmiyle olan önceki tecrübesinden hareketle, onun emrine itaat etmeyeceklerini bilmesiydi. Dolayısıyla kendisine itaat etmeleri için onlara yardım etmek istedi. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Allah’ın size lutfettiği nimeti hatırlayın. Zira O, içinizden peygamberler çıkardı, sizi hükümdarlar kıldı ve âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi."*”³⁹¹

Taberî şöyle söylemiştir: “Mûsâ, İsrailoğulları’ndan olan kavmine Allah’ın onlar nezdindeki günlerini ve önceki nimetlerini hatırlatmıştır. Bununla onları, Allah’ın zorbalarla savaşma hususundaki emrine itaat etmeye teşvik etmiştir. Nitekim onlara şöyle söylemiştir: Allah’ın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın. Hani içinizden size onun vahyini ve gaybın haberlerini getiren peygamberler çıkararak sizi üstün kılmıştı. Sizin o zamanınızda bu sizden başka kimseye verilmemişti.”³⁹² Ardından şöyle söylemiştir: “Onun (s.a.v.) kavmine verilen lütuf ve nimetler, onun zamanında âlemlerden hiçbirine verilmemişti.”³⁹³

Sonra şöyle söyleyerek onlara emir verdi: “*Ey kavmim! Allah’ın sizin için (vatan olarak) yazdığı kutsal topraklara girin, sakın geri dönmeyin, sonra kaybedenler siz olursunuz.*”³⁹⁴ “Yani gerisin geriye dönmeyin. “*Sakın geri dönmeyin*” Yani arkanıza dönmeyin. Fakat Allah’ın size emretmiş olduğu emre doğru gidin. Yani

³⁹⁰ Bkz. Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, I, s. 466.

³⁹¹ Mâide 5/20.

³⁹² Bkz. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, X, s. 160.

³⁹³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, X, s. 166.

³⁹⁴ Mâide 5/21.

Allah'ın size savaşmayı ve topraklarına saldırmayı emretmiş olduğu kavime girin. Çünkü Allah (c.c.) orayı sizin için bir mesken ve ikamet yeri kılmıştır. ”³⁹⁵

Bu sefer de verdikleri tepki aynı şekilde umut kırıcıydı: “*Dediler ki: "Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var, onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Ama oradan çıkarlarsa biz hemen gireriz. "*”³⁹⁶

Yani “Bu topraklarda öyle zorba bir kavim vardır ki bizim onlarla savaşmaya gücümüz ve kuvvetimiz yetmez. Onları *جبارين* yani zorba olarak isimlendirmişlerdir. Çünkü onlar, bize zikredilene göre aşırı güçlü ve yaratılış bakımından çok büyük oldukları için kendileri dışındaki tüm milletlere boyun eğdirmişlerdir. ”³⁹⁷

İçlerinden bazı salih kimseler onlara, Allah'a (c.c.) tevekkül ederek galip olabileceklerini nasihat ettiklerinde vaziyetleri üzere ısrar etmişler ve büyük bir söz söylemişlerdir. “Denilir ki Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.) bu sözü büyük görerek, Allah'ın öfkesinden korkarak ve bu korkunç sözü söylemelerinden dolayı onlara acıyarak secde etmiştir. ”³⁹⁸ “*İsrâiloğulları, "Ey Mûsâ! Onlar orada buldukları sürece biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız!" dediler. "*”³⁹⁹ Yani “İkiniz gidin onlarla savaşın derken bunu ancak Allah ve resulünü küçümseyerek, alay ederek ve onlara aldırış etmeyerek söylemişlerdir ve gerçekten onların gitmesini kastetmişlerdir. Ayrıca bu onların ne kadar cahil olduğunu ve kalplerinin kasvetini göstermektedir. ”⁴⁰⁰

İmam Mâtürîdî bu ayetin ardından şöyle söylemiştir: “Peygamberlerden birini Mûsâ'nın maruz bırakıldığı şeye maruz bırakan kimse kafir olur. Zira Hz. Mûsâ (a.s.) şayet girerlerse onlara fetih ve zafer vadetmiştir. Ancak onlar “Oraya asla girmeyeceğiz” demişlerdir. Dolayısıyla onlara vadetmiş olduğu fetih ve zafer

³⁹⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, X, s. 170.

³⁹⁶ Mâide 5/22.

³⁹⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, X, s. 171.

³⁹⁸ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, II, s. 127.

³⁹⁹ Mâide 5/24.

⁴⁰⁰ Bkz. Ebüssüüd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, III, s. 25.

hususunda Mûsâ'yı tasdik etmemiş oldular. Kim de bir şeyden haber veren bir peygamberi yalanlarsa hiç kuşkusuz kafir olur. ”⁴⁰¹

Görmüş oldukları ve şüpheye hiçbir şekilde mahal bırakmayan tüm bu mucizelerin ardından kimi zaman peygamberlerinden Allah'tan başka bir ilah edinmesini istemişler, kimi zaman buzağıya tapmışlar, kimi zaman da Allah'ı açıkça görmeden iman etmeyeceklerini söylemişlerdir. Peygamberleri onlara Allah'ın buyruğunu ve cihadı emrettiği zaman sen ve rabbin gidin ve savaşın demişlerdir. İşte bunlar İsrailoğulları'dır. “Başından beri peygamberlerine karşı tutum ve davranışları hep böyle olmuştur. Zaman geçse bile böyle kişilerin ahlakı güzelleşir mi? Bilakis Allah'ın vaadi gelip çatıncaya kadar daha da kötüleşir. Kendi elleriyle kazandıklarından dolayı Allah (c.c.) onları rezil edecektir. Onlar asla Allah'a zulmetmediler. Bilakis ancak ve ancak kendilerine zulmettiler. ”⁴⁰²

İsrailoğulları savaşmaktan geri durunca Hz. Mûsâ (a.s.) onlara öfkeleni ve onlara beddua ederek şöyle söyledi: “*Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum.*” Yani onlardan kimse bana itaat etmiyor ve Allah'ın buyruğuna uymuyor. Senin davetine ancak ben ve kardeşim uyuyoruz. “*Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet.*”⁴⁰³ İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre: “Yani benimle onlar arasında hükmünü ver.”⁴⁰⁴ “Ayette geçen “Yoldan çıkmışlar (fasıklar)” ifadesi ile Allah'a ve resulüne iman etmeyi terk edip küfrü seçenler manası kastedilmiştir.”⁴⁰⁵

İşte iş çığırından çıktıktan sonra Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kavmine bedduası böyle olmuştur. Ardından arşın rabbi olan güç ve kuvvet sahibi Allah'tan (c.c.) yardım istemiştir. Bunun üzerine duasına icabet ederek “Allah (c.c.) Mûsâ'ya (a.s.) şöyle söylemiştir: Hani sen onları fasıklar olarak isimlendirmiştin ya “Öyleyse onlar yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşmak üzere oradan (kutsal topraklar) kırk yıl mahrum

⁴⁰¹ Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, III, s. 493.

⁴⁰² Fevzi Muhammed Ebû Zeyd, *Benu İsrail ve Va'dü'l-Ahire*, Metabiu'n-Nubar bi'l-Ubur, Kahire, 2011, s. 16.

⁴⁰³ Mâide 5/25.

⁴⁰⁴ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, III, s. 79.

⁴⁰⁵ Bkz. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, X, s. 189.

birakılmışlardır. Artık sen yoldan çıkmış toplum için üzülme!”⁴⁰⁶ Bunun üzerine kırk sene şaşkın şaşkın dolaştılar. Kelbî şöyle söylemiştir: “Oraya asla girmeyeceğiz dediklerinde Allah (c.c.), öyleyse orası sonsuza dek size haramdır demiştir. Bunun üzerine onlar kırk seni boyunca yeryüzünde başı boş dolaştılar. Dedi ki: Mûsâ’nın beraberinde olanlardan kimse oraya girememiştir ve hepsi çölde helak olmuştur.”⁴⁰⁷

6. Hz. Muhammed’in Bedduası

Değerli peygamberimizin (s.a.v.) davet aşamalarından ve davetini tebliğ etme hususundaki sabrından konuşmak, bu araştırmamızda değinilmesi zor bir konudur. Bu konu üzerine uzun bilimsel çalışmalar bağımsız olarak yapılmalıdır. Ne var ki tamamı anlaşılmasa da büyük kısmı terk edilmez. Dolayısıyla davetini tebliğ etme hususundaki sabrına dair birtakım sahneler sunmamız gerekmektedir.

Eğer onun sabrının ve hak dinine hizmet etmek için harcamış olduğu çabanın boyutunu açıklamak istersek öncelikle Kur’an’ı okumamız gerekmektedir. Bu sayede Allah’ın (c.c.) Kur’an’ın on yedi ayetinde “sabret” lafzıyla elçisine (s.a.v.) sabrı emrettiğinin farkına varırız.⁴⁰⁸ Bilindiği üzere rahatlık zamanlarında sabır olmaz. Sabır ancak sıkıntılı zamanlardan sonra olur. Allah’ın (c.c.) elçisine (s.a.v.) sabrı emrettiği lafızların çok olması, onun sıkıntısını çektiği işlerin büyüklüğüne delalet etmektedir. Yüce Allah’tan emir lafzıyla gelen tüm bu lafızların ardından nebinin (s.a.v.) Allah’ın bu emrine icabet etmemesi düşünülebilir mi? Asla ve kata düşünülemez. Çünkü o, sabredenlerin en hayırlısı ve rehberidir.

Şa’râvî (r.a.) şöyle söylemiştir: “Sabır emrinin gelişi, çok sayıda engel bulunduğuna işaret etmektedir. Yani senin sabretmen, diğerlerine örnek teşkil etmen ve ‘şayet doğru yola uymakta bir hayır olmasaydı ben bunun için sabretmezdim’ diyerek güven vermen gerekmektedir.”⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Mâide 5/26.

⁴⁰⁷ İbn Ebi Zemenîn, *Tefsirü'l-Kur'an'i'l-Aziz*, II, s. 20-21.

⁴⁰⁸ Bkz. Yusuf 12/109; Hûd 11/49; Hûd 11/115; Nahl 16/127; Tâ-Hâ 20/130; Rûm 30/60; Sâd 38/17; Mü'min 40/55; Mü'min 40/77; Ahkaf 46/35; Kaf 50/39; Tûr 52/48; Kalem 68/48; Meâric 70/5; Müzzemmil 73/10; Müddessir 74/7; İnsan 76/24.

⁴⁰⁹ Bkz. Şa’râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, X, s. 6263.

Peygamber efendimize (s.a.v.) sabrın emredildiği ayetlerden bazıları şunlardır:

“Sana ne vahyedilirse ona uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O hüküm verenlerin en hayırlısıdır.” ⁴¹⁰

“Sabret, çünkü iyi son günahattan sakınanlarıdır.” ⁴¹¹

“Sen sabret; sabır göstermen de Allah’ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma.” ⁴¹²

“Sen şimdi sabret; Allah’ın vaadi mutlaka gerçekleşecek. Muhakkak ki biz, onlara vaktiyle bildirip uyarıda bulunduğumuz şeylerin bir kısmını (ölmeden) sana göstereceğiz, (bir kısmını da görmeden) seni vefat ettireceğiz; ama onlar da sonunda bize dönecekler!” ⁴¹³

“Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için de acele etme.” ⁴¹⁴

“Onların söylediklerine sabret ve uygun bir şekilde onlardan uzaklaş.” ⁴¹⁵

Bu ve diğer ayetlerde Allah (c.c.) elçisine (s.a.v.) sabretmeyi emrediyor ve sabrın sonuçlarından bazıları gösteriyordur. Nitekim sabrettikten sonra Allah’ın hükmünün gelmesi ve hakkın zuhur etmesi kaçınılmazdır. Sabrın sonunda ise daima sabrederek sakınanalar için zafer vardır. Allah-u Teala sabretmelerinden ötürü sabredenlere yardım eder. Sana eziyet eden bu kişiler için Allah’ın hükmü dünyada gelmeseyse bile hiç şüphe yok ki Allah’ın (c.c.) hükmü ahirette gerçekleşecektir ve onlar da cezalarını çekecektir. Senden önce de nebilere ve resullere eziyet edildi de onlar sabrettiler ve daima Allah onlara destek verdi. Şimdi senin de onların izlediği bu yolu izlemen gerekmektedir.

---

⁴¹⁰ Yunus 10/109.

⁴¹¹ Hûd 11/49.

⁴¹² Nahl 16/127.

⁴¹³ Mü'min 40/77.

⁴¹⁴ Ahkaf 46/35.

⁴¹⁵ Müzzemmil 73/10.

Peygamberimiz (s.a.v.), kendisinden önceki nebi ve resul kardeşlerinin yaptığı gibi kavmini davet etmiştir. Nitekim onlara yalnızca Allah’a kulluk etmelerini, putlara tapınmayı bırakmalarını ve ona kimseyi ortak koşmamalarını emretmiştir. Ayrıca resulüne (s.a.v.) itaat etmelerini emretmiş ve onlara karşı şefkat ve yumuşaklık yöntemini kullanmıştır. *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış.”*⁴¹⁶ Peygamberimizin (s.a.v.) onlardan biri olmasına, çocukluğundan beri onun temiz yaşantısını bilip de onu en güzel vasıflarla nitelendirmelerine ve onu asla yalan söylediği görülmemiş dürüst ve güvenilir olarak adlandırmalarına rağmen onu yalanlamışlar, davetini reddetmişler ve cahiliye asabiyeti onların gözlerini kör etmiştir.

Sonra onun bizzat kendisine, ırzına, ashabına ve çok sevdiği kişilere elleriyle ve dilleriyle eziyet etmişlerdir. Ardından şöyle diyerek onu delilikle suçlamışlardır: *“Ey kendisine vahiy gelen adam! Sen kesinlikle delirmiş birisin!”*⁴¹⁷ Ayrıca onu yalanlamışlar ve şöyle söyleyerek sihir yöntemlerine başvurmakla itham etmişlerdir: *“Bu adam bir sihirbazdır, tam bir yalancıdır.”*⁴¹⁸ En ilginç olanı ise aynı anda nasıl oluyor da hem sihirbaz hem de deli olabiliyor? Deli aklını kaybetmiş kişidir. Sihirbaz ise zekanın üstün sınırını aşmış kişidir. Ona daha önce “es-Sadıkü'l-Emin” lakabını takmışken nasıl oluyor da şimdi yalancı diyebiliyorlar? Bu, küfür ve sapıklık ehlinin peygamberlerin davetini reddetme hususundaki adeti olduğu üzere ancak hak karşısındaki inatlarının büyüklüğüne delalet etmektedir.

Adeta ne konuştuklarını bilmezmiş gibi hitaplarda bulunuyorlardı. Onlara göre bir delil olmasa bile mühim olan yalanlamaktı. Kimi zaman Resulullah’ın (s.a.v.) şair kimi zaman da kahin olduğunu söylüyorlardı. Kur’an-ı Kerim ise onlara şöyle cevap vermiştir: *“Kur’an elbette değerli bir elçinin sözüdür. O bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! O bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin rabbi tarafından indirilmiştir.”*⁴¹⁹

---

⁴¹⁶ Nahl 16/125.

⁴¹⁷ Hicr 15/6.

⁴¹⁸ Sâd 38/4.

⁴¹⁹ Hâkka 69/40- 43.

Ona asla meydan okuyamayacaklarına ve hiçbir insanın onun bir benzerini getiremeyeceğini kabul etmelerine rağmen Resulullah'ın (s.a.v.) getirdiği mucizevi Kur'an hakkında yalan söyleyerek şöyle söylediler: *"Bu Kur'an, onun uydurduğu, birilerinin de bu konuda kendisine yardım ettiği bir düzmeden ibarettir. "* ⁴²⁰ Ardından her münasebet ve her mecliste Resulullah (s.a.v.) ile alay etmeye başladılar. Allah (c.c.) bunun hakkında şöyle buyurmuştur: *"Onlar ne zaman seni görseler, "Bu mu Allah'ın resul olarak gönderdiği adam!" diyerek mutlaka seninle alay ederler. "* ⁴²¹ Hz. Peygamberi aciz bırakma amacıyla tuhaf şeyler isteyerek kendilerinden öncekilerin adetlerine tabi olmuşlardır. Nitekim İsrâ suresinde şöyle geçmektedir: *"Dediler ki: "Sen bizim için yerden bir kaynak fişkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; içlerinden de çağıl çağıl nehirler akıtmalısın. Yahut -iddia ettiğin gibi- göğü üzerimize parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri şöyle karşımıza getirmelisin. Veya altundan bir evin olmalı; ya da göğe çıkmalısın. Bize okuyacağımız bir kitap indirmedeğin sürece oraya çıktığına da asla inanmayacağız. " De ki: "Rabbimi tenzih ederim! Ben sadece bir beşer-peygamberim. "* ⁴²²

Urve b. Zübeyr hadisinde şöyle geçmektedir: "İbn Amr b. el-As'a müşriklerin Resulullah'a (s.a.v.) yaptıkları en şiddetli şeyi sorduğumda şöyle dedi: Resulullah (s.a.v.) Hicr-i Kâ'be'de namaz kılarken Ukbe b. Ebû Muayt çıka geldi ve elbisesini Resulullah'ın boynuna koyarak ona şiddetli bir şekilde boğdu. O esnada Ebû Bekir çıkageldi ve omuzundan tutarak onu Resulullah'tan (s.a.v.) uzaklaştırdı. Şöyle söyledi: *"Rabbim Allah'tır dediği için bir adamı öldürecek misiniz?"* ⁴²³

Resulullah (s.a.v.) tüm bunlara rağmen sabredip kendini savunmuyor, davetine şefkat ve merhametle devam ediyordu ve bunun için fırsat kolluyordu. Bir müşrik topluluğu görür görmez hemen onların yanına gidiyor ve belki aralarından

---

⁴²⁰ Furkan 25/4.

⁴²¹ Furkan 25/4.

⁴²² İsrâ 17/90- 93.

⁴²³ Mü'min 40/28. Bkz Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî *el-Câmi'u's-sahîh*, Tahkik: Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır, Daru Tavki'n-Necat, Beyrut, 1422, *Menâkıbi'l-ensâr*, 53/3856.

Allah'a kulluk edecek biri çıkar diye onları davet etmeye çalışıyordu. Fakat onlar buna kötülükle karşılık veriyorlar ve Resulullah'a (s.a.v.) ve Müslümanlardan zayıf olan kimselere eziyet ediyorlardı.

İşte bu şekilde ümmetine duyduğu ve şefkat ve merhamet onun (s.a.v.) üzerinde galip gelmiştir. Nitekim onların hidayeti için dua etmiş ve belirli hikmetlerden ötürü bazı durumlar dışında kimseye beddua etmemiştir. Bu durumlar çoğunlukla Resulullah'ın (s.a.v.) müşrikler karşısındaki gazvelerinde olmuştur. Kur'an-ı Kerimin bir ayetinde Resulullah'ın (s.a.v.) kavmine beddua etti geçmiştir. Bu ayet Enbiya suresinin son ayetidir: *"Peygamber şöyle dedi: "Rabbim! Adaletinle hükmünü ver. Rabbimiz rahmândır. Asılsız iddialarınıza karşı yardımına sığınılacak da yalnız O'dur. "* ⁴²⁴

Yahyâ b. Sellâm (ö. 200/815) tefsirinde Said'den şöyle rivayet etmiştir: Katade'den rivayet olunduğuna göre o şöyle söylemiştir: *"Peygamberler şöyle dua ederdi: "Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. "* ⁴²⁵ Allah (c.c.) elçisine şöyle dua etmesini söylemiştir: *"Rabbim! Adaletinle hükmünü ver. "* ⁴²⁶ Yani adaletle yargıla. ⁴²⁷

Taberî'nin rivayet ettiğine göre İbn Abbâs şöyle söylemiştir: *"Hak ile ancak Allah hükmeder. Resulullah (s.a.v.) kavminin aleyhinde istekte bulunarak bunu dünyada acele ile istemiştir. "* ⁴²⁸

"Rabbimiz rahmândır. Asılsız iddialarınıza karşı yardımına sığınılacak da yalnız O'dur. " ⁴²⁹ ayeti hakkında Katade şöyle söylemiştir: *"Yani yalanlarınıza karşı. Burada müşrikler kastedilmiştir. "* ⁴³⁰ Zemahşerî ise şöyle söylemiştir: *"Onlar durumu olduğundan farklı şekilde anlatıyorlardı ve güç ile zaferin kendilerinin olması için can*

⁴²⁴ Enbiyâ 21/112.

⁴²⁵ A'râf 7/89.

⁴²⁶ Enbiyâ 21/112.

⁴²⁷ Yahyâ b. Sellâm, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe et-Teymî, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm*, Tahkik: Dr. Hind Şelbi, 1. Baskı, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1425, I, s. 352.

⁴²⁸ Bkz. Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, XVIII, s. 554.

⁴²⁹ Enbiyâ 21/112.

⁴³⁰ Bkz. Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm*, I, s. 352.

atıyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c.) onların zanlarını yalanladı ve ümitlerini boşa çıkardı. Resulüne (s.a.v.) ve iman edenlere ise yardım etti. ”⁴³¹

---

⁴³¹ Bkz. Zemaşerî, *el-Keşşâf*, III, s. 140.

Râzî, tefsirinde bu dua ve bu duanın geldiği yer hakkında önemli bir nükteyi şöyle zikretmiştir: “el-Kadı şöyle söylemiştir: Allah (c.c.) bu sureyi şu sözlerle sonlandırmıştır: “*De ki: Rabbim! Adaletinle hükmünü ver.* ” Zira Resulullah (s.a.v.) beyan etme hususunda, onlar ise ona eziyet etme ve yalanlama hususunda son noktaya ulaşmıştı. Dolayısıyla Allah’ın (c.c.) son olarak bunu emretmesi, Resulullah (s.a.v.) için bir teselli olmasının yanı sıra maksadın onların menfaati olduğunu beyan etmek içindir. Yani küfürde ayak dirediklerinde aranızda adaletle hükmetmesi için artık senin rabbine yönelmen gerekir. İster cihat ya da başka bir şeyle cezaları hızlandırılınsın ister de ertelensin onların durumları elbette yakında gerçekleşecektir. Rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) savaşlarında bu duayı ederdi. Bu da Allah’ın (c.c.) onlarla cihat etmeyi hızlandıracak şekilde ona böyle söylemeyi emrettiğini göstermektedir.”⁴³²

Müfessirlerin çoğu ⁴³³ Resulullah’ın (s.a.v.) bu duayı düşmanlarıyla olan gazvelerinde ve savaşlarında ettiği kanaatindedir. Abdürrezzâk (ö. 211/826) ve Taberî tefsirlerinde bu görüşü Katade’den rivayetle şöyle nakletmişlerdir: “Nebi (s.a.v.) bir savaşa katıldığında “*Rabbim! Adaletinle hükmünü ver.* ” ⁴³⁴ diye dua ederdi.”⁴³⁵

Peki Allah (c.c.) elçisinin bu duasına cevap vermiş midir vermemiş midir? Müfessirlerin çoğu ⁴³⁶ Bedir gazvesinde ettiği duanın kabul edildiğini zikretmiştir. Bazı müfessirler ise hem Bedir gazvesinde hem de diğer gazvelerde kabul edildiğini zikretmiştir. El-Vâhidî, el-Kelbi'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: “Bedir gününde, Uhud gününde, Ahzab gününde, Hayber gününde ve Hendek gününde müşriklerin ölümüne hükmedilmiştir.”⁴³⁷

⁴³² Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXII, s. 196.

⁴³³ Msl.bkz. Abdürrezzâk es-San‘ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî, *Tefsîru Abdürrezzâk*, Tahkik: Dr. Mahmud Muhammed Abduh, 1. Baskı, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, II, s. 395; Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, XVIII, s. 554; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, III, s. 477; Vâhidî, *et-Tefsîrü'l-basît*, XV, s. 234; Kurtubî, el-Câmi, XI, s. 351; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur‘âni'l-‘azîm*, V, s. 388;

⁴³⁴ Enbiyâ 21/112.

⁴³⁵ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *Tefsîru Abdürrezzâk*, II, s. 395; Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, XVIII, s. 554.

⁴³⁶ Bkz. Vâhidî, *et-Tefsîrü'l-basît*, XV, s. 234; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, s. 140; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXII, s. 195- 196; Hâzin, *Lübâbü't-te‘vîl*, III, s. 246; Ebu’s-Suud, *İrşâdü'l-‘akli’s-selîm*, VI, s. 90.

⁴³⁷ Bkz. Vâhidî, *et-Tefsîrü'l-basît*, XV, s. 233.

İbn Mesud'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadiste buna benzer sözlerin yanı sıra kafirlerin Peygamber efendimize yaptıkları eziyete ve onun da onlara beddua edişine örnek vardır. Nitekim Abdullah İbn Mesud'dan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber Kâbe'de namaz kılıyordu. Ebû Cehl ve arkadaşları Kâbe'nin yakınında oturuyorlardı. Kendi aralarında "Hanginiz falan oğullarının deve kestikleri yerden bir işkembe getirip secdeye vardığı zaman Muhammed'in sırtına koyacak?" dediler. Bu konuşma üzerine içlerinden en bedbaht olan birisi kalkarak işkembeyi getirdi. Hz. Peygamber secdeye yattığında o işkembeyi sırtına, iki kürek kemiği ara-sına koydu. (İbn Mesud dedi ki): "Ben bunu gördüğüm halde bir şey yapamıyordum. Ah ne olurdu o zaman bunu önleyecek gücüm olsaydı!" Onlar (katıla katıla) gülmeye başladılar ve her biri suçu bir diğerine attı. Resulullah secde ediyor, başını kaldırmıyordu. Nihayet Fâtıma Resulullah'ın yanına geldi ve işkembeyi onun sırtından attı. Hz. Peygamber başını kaldırdıktan sonra üç kere "Allah'ım Kureyş'i sana havale ediyorum" dedi. Hz. Peygamberin beddua etmesi onlara ağır geldi. Çünkü onlar, bu beldede yapılan duanın kabul edileceğine inanırlardı. Daha sonra Hz. Peygamber birer birer isim sayarak şöyle dedi: "Allah'ım! Ebû Cehl'i sana havale ediyorum. Utbe b. Rebîa'yı sana havale ediyorum. Şeybe b. Rebîa'yı sana havale ediyorum. el-Velîd b. Utbe'yi sana havale ediyorum. Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum. Ukbe b. Ebî Muayt'ı sana havale ediyorum". İbn Mesud diyor ki: Yedinci bir kişinin daha adını söyledi, ancak ben onun adını hatırlamıyorum. Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki Resulullah'ın ismini saydığı kişilerin Bedir çukuruna atılmış olduklarını gözlerimle gördüm."⁴³⁸

⁴³⁸ Bkz. Buhârî, *el-Vudû'*, 04/240; Müslim, *el-Cihâd ve'Siyer*, 32/1794. (Lafız Buhârî'ye aittir).

Dr. Mustafa Dib el-Beğa'nın hadis üzerine yaptığı açıklamaya göre: Hadiste geçen ((بلسلى) hayvan yavrusunun içinde bulunduğu deridir. İnsana nisbetle meşime gibidir. (جزور) ise eril olsun dişi olsun kesilmiş deve anlamındadır. (فانبعث) ise hızlıca koşmak anlamındadır. (اشقى القوم) ifadesi ise onların en pisi anlamına gelir ki bu da Ukbe b. Ebû Muayt'tır. (لا أغني) yani onların fiillerinden dolayı. (منعة) ifadesi ise güç anlamına gelmektedir. Yani işkembeyi sırtından atmak için onun yanına gitmeme izin vermezler. (يحيل) Yani her biri suçu alay ederek bir başkasına atıyordu. Bir başka rivayette ise (يميل) ifadesi geçmiştir ki bu ne kadar da çok güldüklerini ifade eder. (عليك بغريش) Yani onların kafirlerini bunu yapanları helak et. (صرعي) ifadesi ise ölümler anlamına gelir ve صريع kelimesinin çoğuludur. (القليب) ise eski kuyu anlamına gelmektedir.

Resulullah'ın (s.a.v.) kavmine beddua ettiği hakkında geçen örneklerden biri de Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) rivayet ettiği şu hadistir: “Ebû Seleme'den nakledildiğine göre Ebû Hüreyre onlara Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir ay boyunca sabah namazlarında rükudan kalktıktan sonra kunut yaparak şöyle dua ettiğini söylemiştir: “Allahım! Velîd b. Velîd, Seleme b. Hişâm, Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Mekke'deki diğer güçsüzleri kâfirlerin elinden kurtar. Allahım! Mudar kabilesini helak et ve Yusuf'un kıtlık yılları gibi onlara kıtlık yılları ver. ” Ebû Hüreyre şöyle söylemiştir: Daha sonraları Resulullah'ın (s.a.v.) bu duayı terk ettiğini gördüm ve Resulullah'a (s.a.v.) onlara dua etmeyi bıraktığını söyledim. O da şöyle söyledi: Sen onları görmüyor musun? Onlar geldiler.”⁴³⁹

İbn-i Mülakkın'ın (r.a.) (ö. 804/1401) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu hadisleriyle ilgili şöyle güzel bir yorumu bulunmaktadır: “Peygamber efendimiz (s.a.v.) insanların İslam'a girmesini isterdi. Dolayısıyla İslam'a icabet etmelerini ümit ettiği sürece onlara beddua etmede acele etmezdi. Bilakis tövbe etmesini umduğu kişinin lehine dua ederdi. Tövbe etmesini ummadığı ve zararından ve gücünden korktuğu kişi için beddua ederdi. Örneğin Mudar kabilesine Yusuf'un kıtlık yılları gibi kıtlık yılları verilmesi için dua etmesi gibi. Ayrıca eziyetlerinin ve düşmanlıklarının çokluğundan dolayı Kureyş'in cesurlarına da beddua etmiştir. Bunlar hakkındaki duası kabul edilmiş ve Bedir günü öldürülmüşlerdir. Diğer taraftan hidayete ermesi için dua ettiği kişilerin çoğu da müslüman olmuştur.”⁴⁴⁰

Gördüğümüz üzere Peygamberimiz Mustafa'nın (s.a.v.) kavmine ettiği beddualar vardır. Ancak bu beddualar edildiği vaktin durumuna uygundur ve bir olaydan diğerine göre farklılık gösteren çeşitli hikmetleri vardır. Bununla birlikte Resulullah (s.a.v.) üzerinde baskın olan genel özellik kendisinden önceki peygamberlerde olduğu gibi rahmet ve sabırdır. Bu dualar onun davetini tebliğ etme

⁴³⁹ Bkz. Buhârî, *el-Cihâd ve'Siyer*, 56/2932 ; Müslim, *el-Mesâcid ve Mevâdiu's-salât*, 05/675. (Lafız Müslim'e aittir.)

Muhammed Fuad Abdülbaki'nin bu hadis üzerine yaptığı şerhe göre “Sen onları görmüyor musun? Onlar geldiler.” ifadesinin manası onlar öldüler şeklindedir.

⁴⁴⁰ İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî, *Şevâhidü't-tavâzih fi şerhi'l-Câmi'i ş-şahîh*, Tahkik: Darü'l-Felah li'l-Bahsi'l-İlmi ve Tahkiki't-Turas, 1. Baskı, Darü'n-Nevadir, Dimâşk, 1429, XVIII, s. 30.

hususundaki azim ve kararlılığına herhangi bir engel teşkil etmez. Bilakis musibetin büyüklüğü ne olursa olsun Resulullah (s.a.v.) şu sözünü tekrar ederdi: “Allah Mûsâ’ya rahmet etsin. Ona bundan daha fazlasıyla eziyet ettiler de o yine de sabretti.”⁴⁴¹

---

⁴⁴¹ Bkz. Buhârî, *el-Humus*, 57/3150; Müslim, *ez-Zekât*, 12/1062. (Lafız Buhârî’ye aittir.)

C. PEYGAMBER BEDDUALARI İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

1. Bir Peygamberin Kavmine Beddua Etmesi Peygamberlerin Metotları Olan Rahmet ve Hidayet ile Çelişir mi?

Peygamberler (a.s.) insanlar için bir rahmet ve hidayet rehberidir. Hiç kimse insanların hidayeti hususunda onlar kadar istekli değildir. Daha önce zikredilen kıssalarında gördüğümüz üzere onlar kavimlerinin hidayete ermelerini umarak denemedikleri hiçbir yol ve yöntem bırakmamışlardır.

Şa‘râvî (r.a.) bu hususta peygamberlerin gerçekten de kavimlerindeki inatçıların kalplerini kazanabilmek için tüm yolları denediklerini açıklayan güzel bir söz zikretmektedir. Hatta onların kalplerini yumuşatacak en ufak bir şey bile görseler onun hemen yaparlardı. Örneğin onların seviyesine inmek gibi. Nitekim Şa‘râvî şöyle söyler: “Nûh (a.s.) kavmine ne kadar da uzun süre sabretmiştir. Onlarla konuşurken ne büyük edep göstermiştir. Kavmi onu iftira ve yalanla itham ederken onlara şöyle söylemiştir: *“Eğer onu uydurduysam sorumluluğu bana aittir. Fakat benim sizin işlediğiniz günahattan sorumluluğum yoktur.”* ⁴⁴² Böyle söyleyerek belki kalpleri meyleder diye kendini onlarla eşitlemek için suçu kendine nispet etmiştir. Ancak onların iman etmeyeceği ve onlardan ve arkalarından gelecek nesillerden bir fayda gelmeyeceği Allah’ın ilmi dahilinde olunca ve Nûh (a.s.) bu uzun ömrünü onları davet ederek geçirdikten sonra Allah (c.c.) ona kavmine beddua etmesini söylemiştir. Zira onların hidayeti için artık hiçbir ümit kalmamıştı. O da şöyle dedi: *“Rabbim! Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler.”* ⁴⁴³

Muhammed (s.a.v.) Mekke kafirleri ile aralarında geçen diyalogda şöyle söylemektedir: *“De ki: Bizim işlediğimiz suçlardan dolayı siz sorumlu olmayacağınız gibi sizin yapıp ettiklerinizden ötürü de biz hesaba çekilmeyiz.”* ⁴⁴⁴ Subhanallah bu nasıl bir tevazudur? Kavmi meylettirme hususunda ne kadar büyük bir edeptir?

⁴⁴² Hûd 11/35.

⁴⁴³ Nûh 71/26-27.

⁴⁴⁴ Sebe' 34/25.

Allah'ın elçisi olmasına rağmen suçu kendine nispet ediyor. Onlar hakkında konuşurken “*yapıp ettikleriniz*” diyerek onların suçlarını, eziyetlerini ve küfürlerini amel olarak isimlendiriyor. Şayet kardeşi Nûh'un dediği gibi söyleseydi bu onun (s.a.v.) tevazuu olurdu.”⁴⁴⁵

Peygamberlerin (a.s.) maruz kaldığı tüm sıkıntılara ve yalanlamalara rağmen şefkat, merhamet ve kavimlerinin gelecekleri için duydukları kaygı her daim onlar üzerinde zuhur etmiştir. Dolayısıyla kavimleri ile aralarında geçen diyaloglarda “Ben sizden endişeleniyorum” ifadesini sürekli tekrar ettiklerini görmekteyiz.

Nitekim Nûh (a.s.) da kavmine böyle söylemiştir: “*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.*”⁴⁴⁶ Başka bir yerde de şöyle geçmiştir: “*Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azabından korkuyorum.*”⁴⁴⁷

Aynı şekilde Hûd (a.s.) kavmine şöyle söylemiştir: “*Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum.*”⁴⁴⁸

Keza İbrahim (a.s.) hak dine tabi olmayan babasına şöyle söylemiştir: “*Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın yandaşı olmandan korkuyorum.*”⁴⁴⁹

Ayrıca İbrahim (a.s.) belki azapları kaldırılır diye Lût kavmi hakkında meleklerle tartışmıştır. Bu hususta Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*İbrâhim'in korkusu geçip müjdeyi de alınca Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı. İbrâhim cidden ağır başlı, hassas ruhlu, kendini Allah'a vermiş biriydi.*”⁴⁵⁰

İbn Acîbe (ö. 1224/1809) şöyle söylemiştir: “İbrahim'in (a.s.) böyle vasıflandırılmasından kasıt, onu meleklerle tartışmaya iten nedeni açıklamaktır. Bu da

⁴⁴⁵ Bkz. Şa'râvî, *Tefsirü's- Şa'râvî*, XVIII, s. 10925-10926.

⁴⁴⁶ A'râf 7/59.

⁴⁴⁷ Hûd 11/26.

⁴⁴⁸ Şuarâ 26/135.

⁴⁴⁹ Meryem 19/45.

⁴⁵⁰ Hûd 11/74-75.

onun yumuşak kalpli ve aşırı merhametli olmasıdır. ” Ardından bu ayetin devamında şöyle söylemiştir: “Sonuç olarak İbrahim’i (a.s.) bunu yapmaya şefkati ve merhameti itmiştir. Böylece seçilmiş ve Halilullah oluşundan kaynaklanan şey ortaya çıkmış oldu. Zira şefkat ve merhamet salihlerin, ariflerin ve mukarrebun’un işidir. Ancak mevlalarını isteyerek Allah’ı bilen arifler Allah’ın muradı icap etmediği sürece onun kullarına şefkat gösterirler. Bununla birlikte Allah (c.c.) kullarına karşı diğerlerinden daha merhametlidir. Bundan dolayı hükmü icap ettiğinde Halili İbrahim’e (a.s.) şöyle söylemiştir: *“İbrâhim, bundan vazgeç; çünkü rabbinin emri gelmiştir. Onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir.* ” ⁴⁵¹

Şuayb’a (a.s.) gelince o da kavmine şöyle söylemiştir: *“Ben sizi maddî bakımdan iyi bir durumda görüyorum; ama doğrusu hakkınızda kuşatıcı bir azap günüünden de korkuyorum.* ” ⁴⁵²

Aynı şekilde peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de böyle söylemiştir: *“Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O’na tövbe edin. Allah da sizi belirlenmiş bir süreye kadar dünya nimetlerinden güzelce yararlandırırsın, fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek o dehşetli günün azabından korkarım.* ” ⁴⁵³

Ebüs-suûd şöyle söylemiştir: “Şefkat ve merhamet gereğince “sizin için endişe duyuyorum” veya “dehşetli bir günün azabından” endişe duyuyorum. ”⁴⁵⁴

İşte bu şekilde peygamberler, iman etmemiş olsalar bile azaptan ve kaçınılmaz sondan dolayı kavimleri için endişe duymuşlar ve onları doğru yola döndürmek için çeşitli yöntemler denemişlerdir. Hatta bazen de davet yolunda kendilerini tüketmişlerdir. Bu hususta Allah (c.c.) peygamberimize şöyle söyleyerek

---

⁴⁵¹ Hûd 11/79. İbn Acîbe, Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî, *el-Bahrü’l-medîd fî tefsîri’l-‘Kur’âni’l-mecîd (Tefsîrû İbn Acibe)*, Tahkik: Ahmed b. Abdullah Kureyşî Ruslan, Metabiü’l-Hey’eti’l-Mısriyyeti’l-Ammeti li’l-Kitab, Kahire, 1419, II, s. 544.

⁴⁵² Hûd 11/84.

⁴⁵³ Hûd 11/3.

⁴⁵⁴ Bkz. Ebüs-suûd, *İrşâdü’l-‘akli’s-selîm*, IV, s. 184.

sitem etmiştir: “*Durum böyleyken bu son kitaba inanmazlarsa arkalarından üzümlere neredeyse kendini helâk edeceksin!*”⁴⁵⁵

Taberî şöyle söylemiştir: “Onları Allah’a iman etmeye ve putlardan ve ilahlardan uzak durmaya çağırdığında kavminin ondan uzaklaşmasından dolayı duyduğu üzüntü hususunda Allah’tan (c.c.) gelen bir sitemdir. Resulullah (s.a.v.) onlara karşı gerçekten merhametliydi. ” Ayeti zikrettikten sonra İbn İshak’tan şöyle nakilde bulunmuştur: “Onlardan beklediği şeyler geçip gitmiş olmasına rağmen kavmine karşı duyduğu üzüntüden dolayı Allah (c.c.) ona sitem etmiştir. Yani “yapma” demiştir.”⁴⁵⁶

Resulullah’ın (s.a.v.) bu kadar çabalamasının sebebi ümmetine karşı duyduğu şefkat ve merhamettir. Nitekim Allah (c.c.) onun hakkında şöyle buyurmuştur: “*Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*”⁴⁵⁷

Hak Teala onun bu hırsına şahit olmuş ve onu en güzel şekilde şöyle isimlendirmiştir: “*Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.*”⁴⁵⁸

Ebû Mansur el-Mâtürîdî şöyle söylemiştir: “Bu güzel davranışta bulunması ve merhameti sebebiyle Allah (c.c.) onu (s.a.v.) böyle isimlendirmiştir. Yani bu ismi kendi eylemiyle hak etmiştir.”⁴⁵⁹

Onlar değerli peygamberlerdir ki işleri ve durumları işte böyledir. Öyleyse neden kavimlerine beddua ediyorlar? Bu durum onların merhametli olması ve kavimlerinin hidayeti için çabalamalarıyla çelişmez mi?

Bu soruyu çeşitli açılardan cevaplandırabiliriz:

---

⁴⁵⁵ Kehf 18/6.

⁴⁵⁶ Bkz. Taberî, *Camiü'l-Beyâ*, XVII, s. 598.

⁴⁵⁷ Enbiyâ 21/107.

⁴⁵⁸ Tevbe 9/128.

⁴⁵⁹ Bkz. Mâtürîdî, *Te`vilâtü Ehli`s-sünne*, V, s. 518.

Birinci bakış açısı: Peygamberlerin yaşayıp gördükleri durumlar onları dua etmeye mecbur bırakmıştır. Bununla birlikte kavimlerinin durumlarından ümitlerini kesinceye kadar beddua etmemişlerdir. Allah (c.c.) bu topluluğun onlara icabet etmeyeceğini ve hidayetlerinin de umulmadığını bildirdiği zaman peygamberlere beddua etme izni gelir ve Allah (c.c.) onların beddua etmelerini söyler, onlar da dua ederler. Zira bu topluluğun hidayete ermemiş vaziyette kalmalarından dolayı ortaya çıkacak şeyler ölmelerinden çok daha zararlıdır. Nitekim onlar hem kendilerine hem de başkalarına zarar verirler. Daha önce ele aldığımız peygamberlerin davet hayatlarının ayrıntıları, çektiği sıkıntılar ve karşılaştıkları meşakkatler belki de kendilerine hiçbir nasihatın fayda vermediği bu kavimlerin hidayetinden ümit kesmek için tek başına delil olabilir.

Bu bakış açısını Nûh'un (a.s.) kıssasına örnek olarak alabiliriz:

Râzî (r.a.) "*Nûh'u da hatırla; daha önce o dua etmişti, biz de duasını kabul edip kendisini ve yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.*"⁴⁶⁰ ayeti hakkında şöyle söylemiştir: "Muhakkikler bu ayetteki nidanın Allah'ın emriyle olduğu hususunda icma etmişlerdir."

Ardından bu icmayı iki husus ile açıklamıştır. Birinci husus: "Şayet bu nida Allah'ın emriyle olmasaydı kurtuluşa icabet edilmeyeceğine inanılmazdı. Böylece bu, peygamberlerin durumlarının eksikliğinin bir nedeni haline gelirdi." Râzî bununla şunu varsaymaktadır: Şayet bir peygamber Allah'ın (c.c.) emri olmadan kavmine beddua eder ve bu duayı doğrulayıp kabul ederse bu duanın gerçekleşmemesi ve doğru yerde söylenmemiş olması muhtemel olur. Dolayısıyla Allah (c.c.) bu duaya icabet etmez. Böylece bu, bir peygamberin duasının karşılıksız bırakılması olur ve bundan dolayı peygamberlerin durumlarına kusur arız olur.

İkinci husus hakkında şöyle söyler: "Buna benzer isteklerde bulunmaya cüret etmek, şayet Allah'ın emriyle olmazsa, zarar verme hususunda mübalağa olur.

---

⁴⁶⁰ Nûh 71/76.

”⁴⁶¹ Burada kastedilen şudur: Dua yalnızca helak etme amacıyla edildiğinde hikmet ortadan kalkmış olur.

Kur’an-ı Kerim Allah’ın (c.c.) Nûh’a (a.s.) kavminin sonunu haber verişini şöyle açıklamıştır: “*Nûh’a vahyolundu ki: “Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O hâlde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme.*”⁴⁶²

İmam Mâtürîdî bu ayetin ardından şöyle söylemiştir: “Aslolan şudur: Peygamberler (a.s.) insanları İslam’a davet etmek üzere gönderilmiştir. Onlar dua ederken insanların İslam’a girmelerini umardı. Küfür üzere devam ettiklerinde onlar için endişe duyarlardı. Hz. Nûh’a (a.s.) “*Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek.*”⁴⁶³ denildiği zaman iman etmekten kaçınan kişilerin İslam’a girmelerinden ümit kesmiştir. Böylece duanın manası İslam’a yükselmiştir. Bunun ardından kavminin helak olması için peygamberin beddua etmesine izin verilebilir. O da o anda beddua eder.”⁴⁶⁴

Bu küfür üzere kaldıkları taktirde helak edilmelerinin hikmeti ise ahirette sorumlu tutulacakları bedbahtlık ve kötü amellerinin daha da artmaması için onlara rahmet etmektir. Cennete derecelerinin olması gibi cehennem de katmanları vardır. Ayrıca onların helak edilmesinde diğer insanlar için de rahmet vardır. Nitekim onların bu kötü halleri hidayete ermiş olan kişilere yayılabilir ve onların yüzünden yoldan çıkabilirler. Ayrıca nesillerinden onlar gibi küfre ve sapkınlığa tabi olmuş kişilerin çıkmaması için helak edilmelerinde rahmet vardır. İşte bu durumda onların edilmesi hem kendileri hem de başkaları için rahmettir. Böylece onlar, doğru yola uymalarını nasihat etmedikleri zürriyetlerinin yapıp ettiklerinden dolayı sorgulanmaya maruz kalmazlar.

Nûh (a.s.) beddua etmesinin nedenini şöyle açıklamıştır: “*Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da*

⁴⁶¹ Bkz. Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, XXII, s. 162.

⁴⁶² Hûd 11/36.

⁴⁶³ Hûd 11/36.

⁴⁶⁴ Bkz. Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, X, s. 236.

yetiştirmezler.⁴⁶⁵ Bu bağlamda İbn Humeyr es-Sebtî, (ö. 614) *Tenzihü'l-Enbiya* isimli eserinde şöyle söylemektedir: “Nûh’un (a.s.) duası rahmettir. Nitekim şöyle söyleyerek dua ettiğinde bunu açıklamıştır: “*Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar*” Yani olur da onların yoluna geri dönerler diye kavminden iman etmiş olanları çokça eziyet ederek saptırırlar. Bu ayette geçen “*kullarını*” ifadesinin manası, haberde vârid olduğu gibi, şayet idrak edebilseler babalarının küfrünü inkâr edecek fitrat üzere doğan çocuklardır.”⁴⁶⁶

İkinci bakış açısı: Peygamberlerin kavimlerine beddua etmelerinde ve Allah’ın onların dualarına icabet etmesinde, Allah’ın dostları olan peygamberlere ve müminlere vaat edilen zaferin gerçekleşmesi söz konusudur. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “*İnananlara yardım etmek de bize düşer.*”⁴⁶⁷ Yani “kavimleri peygamberleri yalanladıklarında helak olmaları için peygamberlerin onlara ettiği bedduayı kabul etmek bize düşer. Zira Allah Onlara beddua etmelerini buyurmuştu ardından da duaları kabul edilmiş ve Allah (c.c.) onları helak etmiştir.”⁴⁶⁸

Allah (c.c.) şöyle söyleyerek elçilerine dünya ve ahirette yardımcı vadetmiştir: “*Elbette biz, hem dünya hayatında hem de şahitlerin hazır bulunacağı günde elçilerimize ve inanmış kişilere yardım ederiz.*”⁴⁶⁹ Taberî, es-Sidi’nin bu ayet hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir: “Peygamberler ve müminler kendilerine yardım edilmiş olmalarına rağmen öldürülüyorlardı. Bu şu demektir: Peygamberlere ve müminlere bunu yapan ümmet, Allah (c.c.) bir kavim gönderinceye dek gitmeyecektir. İşte Allah (c.c.) peygamberleri öldüren bu kişilere karşı bu kavime yardım edecektir.”⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁵ Nûh 71/27.

⁴⁶⁶ İbn Humeyr es-Sebtî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed es-Sebtî el-Emevi, *Tenzihü'l-Enbiya amma Nesebe ileyhim Hüsaletü'l-Eğbiya*, Tahkik: Muhammed Rıdvan ed-Daye, 1. Baskı, Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut, 1411, s. 83.

⁴⁶⁷ Rûm 30/47.

⁴⁶⁸ Bkz. Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm*, II, s. 655.

⁴⁶⁹ Mü'min 40/51.

⁴⁷⁰ Bkz. Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, XXI, s. 401.

“Bize karşı öfkelenirici davranışlarını sürdürünce onlara hak ettikleri cezayı verdik ve hepsini suya gömdük.”⁴⁷¹ ayetinin tefsirinin çeşitli vecihlerinden birinde Mâtürîdî şöyle söylemiştir: “{Bize karşı öfkelenirici davranışlarını sürdürünce} yani dostlarımızı sinirlendirdiklerinde {onlara hak ettikleri cezayı verdik} yani bu dostlarımızın bedduasını onlara musallat ettik. Ya da dostlarımızı kızdırmaları sebebiyle onlardan intikam aldık. Bu şu ayet gibidir: {Allah’ı aldatırlar} yani Allah’ın dostlarını aldatırlar.”⁴⁷²

Buna binaen bu kavimlerin Allah’ın dostlarını yani peygamberleri yalanlamaları ve onlara eziyet etmeleri, bedduayı hak etmelerinin sebebidir. Zira Allah (c.c.) bu gibi durumlarda kesinlikle dostları için intikam alır ve onlara bedduayı musallat eder.

Allah’ın (c.c.) kullarına yardım vadetmesi, peygamberler ve onlara tabi olanların gönüllerine ümit ve güven vermesinin yanı sıra kuvvet hissi katar. Peygamberlere tabi olanların, kafirlerin helak edilmesi için peygamberin ettiği bedduanın derhal kabul olduğunu ve kâfirlerin sahip olduğu yerlere kendilerinin geçeceklerini görmeleri, onların din hususunda sebat göstermeleri hususunda çok etkili olmuştur. İşte bu Allah’ın (c.c.) kainattaki sünnetidir. Tıpkı düşmanlarını helak ettikten sonra İsrailoğulları’nı onların yerine getirmesi gibi. Nitekim Allah (c.c.) bu hususta şöyle buyurmuştur: “*Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de (İsrâiloğulları) içini bereketlerle doldurduğumuz ülkenin doğu taraflarına ve batı taraflarına (tamamına) mirasçı kıldık.*”⁴⁷³

İmam Kuşeyrî (r.a.) (ö. 465/1072) bu bağlamda şöyle söylemektedir: “Nûh (a.s.) en çok yaşayan ve en çok sıkıntı ile imtihan edilen peygamberdi. Daha sonra Allah (c.c.) Nûh’u (a.s.) kurtarıp kavmini helak ettikten sonra onu ve çocuklarını faydalandırdı. Nitekim yeryüzünde yaşayan herkes Nûh’un (a.s.) çocuklarındandır. Bunda din ehli açısından güç vardır. Zira onlar Allah’ın dini hususunda bir sıkıntıyla karşılaştıklarında kısa zamanda Allah (c.c.) onların düşmanlarını helak eder, onları

⁴⁷¹ Zuhruf 43/55.

⁴⁷² Bkz. Mâtürîdî, Te’vîlâtü Ehli’s-sünne, IX, s. 174.

⁴⁷³ A’râf 7/137.

düşmanlarının yurtlarına ve ülkelerine yerleştirir ve düşmanlarına ait olan şeyler onlara miras kalır. Mûsâ'nın (a.s.) Firavun ve kavmiyle olan kıssası böyledir. Allah'ın sünneti tüm dalalet ehli için geçerlidir. Nitekim düşmanlarını yok ettikten sonra dostlarına güç ve kuvvet verir. ⁴⁷⁴

Son olarak şuna işaret edelim: Peygamberlerin kavimlerine karşı yardım talep etmelerinde Allah'ın dini için de bir yardım vardır ki Allah bununla dostlarına yardım eder. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*O da Rabbine, “Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et” diye dua etti.*”⁴⁷⁵ “Ayette *فانتصر* değil *فانصرني* dedi. Yani sanki peygamberin başına gelen şeyin mecazen onu gönderenin başına gelmiş olduğuna dikkat çekilmiştir. Nitekim bir Hadis-i Kudsi'de şöyle geçmektedir: “Kim benim veli bir kuluma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim.” Yani manası şöyledir: “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyorlar.”⁴⁷⁶ Râgıb el-İsfahânî bu ayet hakkında şöyle söylemiştir: Hz. Nûh *انصر* değil de *انتصر* dedi. Çünkü bununla şunu vurgulamak istedi: “Ben senin emrini onlara götürdüğümünden dolayı benim başıma gelen sana da gelmiştir. Eğer bana yardım edersen kendine de yardım etmiş olursun.”⁴⁷⁷

Üçüncü bakış açısı: Bazı zamanlarda peygamberlerin kavimlerine bedduaları onlar için fayda getirebilir ve onların yararına olabilir. Bundan dolayı peygamberin kavmine beddua etmesi, onları hidayete teşvik etme ve imana sevk etme vesilesi gibidir. Bu durum bazı etkenler onların hidayet etmesine engel olduğunda söz konusu olur. Bunun üzerine peygamber onların hidayete ermeleri için bu etkenleri gidermesi adına Allah'a dua eder. Oysaki bazen bu etkenler farklı açılardan onlar için faydalı olabilir. Çünkü peygamberin onlara beddua ettiği zannedilir. Ancak aslında,

---

⁴⁷⁴ Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât (Tefsirü'l-Kuşeyrî)*, Tahkik: İbrahim el-Besyuni, 3. Baskı, el-Hey'tü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, Kahire, 2000, III, s. 497.

⁴⁷⁵ Kamer 54/10.

⁴⁷⁶ Fâtır 35/10; Bkz. Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz*, IV, s. 84.

⁴⁷⁷ Bkz. İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 809.

onlar açısından en önemli fayda olan hidayetin gerçekleşmesi adına bu engellerin kaldırılması için dua etmiştir. ⁴⁷⁸

İbn Âşûr, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) duasını bu zikrettiğimiz bakış açısıyla şöyle söyleyerek tefsir etmiştir: "Nimet, cahilleri ve kötülere azgınlığa çektiğinde Mûsâ (a.s.) Firavun'a, onu dinden yüz çevirmekten vazgeçirmeye teşvik edecek olan nimeti teklif etti. Dolayısıyla Hz. Mûsâ (a.s.) ıslah olmalarını ve iman etmelerini istediği için onlara baskı yapma vesileleriyle beddua etmiştir. Fakat Allah (c.c.) onların kalplerinden Mûsâ'nın bilmediğini bilmiştir ve köklerini kazıyarak onları helak etmiştir." ⁴⁷⁹

Bu dua yenilenebilir sürekli bir fayda olabilir. Peygamber efendimiz'in (s.a.v.) ümmetinden birine ettiği bedduayı o kişi için bir faydaya dönüştürmesi için rabbinden talepte bulunması bu duruma benzemektedir. Ayrıca bu durum Buhârî ve Müslim'in Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettiği şu hadise benzemektedir: "Allah'ım! Eğer ben bir mümine lanet okursam bu sözümü o kişi için kıyamet günü sana yakınlaştıran bir vesile kıl." ⁴⁸⁰

Müslim'in bir rivayetinde şöyle geçmektedir: "*Ey Ümmü Süleym! Benim rabbime şartım olduğunu bilmiyor mu-sun? Ben Aziz ve Celil olan Allah'a şart koştuğumda şöyle dedim: Ben ancak bir beşerim. Beşerin razı olduğu gibi razı olur, beşerin kızdığı gibi kızarım. Ümmetinden herhangi birinin aleyhinde hak etmediği halde ona beddua edersem sen benim bedduamı kıyamet gününde o kişi için bir yakınlık vesilesi ve günahlardan ve kötülüklerden arınma sebebi kıl.*" ⁴⁸¹

Diğer rivayetlerde ise "o kişi için arınma sebebi ve mükafat kıl" ⁴⁸² ve "O kişi için arınma sebebi ve rahmet kıl" ⁴⁸³ şeklinde geçmiştir.

Çeşitli rivayetlere göre Hz. Peygamberin (s.a.v.) birine beddua etmesi kıyamet günü bir yakınlık, temizlik, arınma ve rahmet vesilesi olabilir. İmam Nevevî

⁴⁷⁸ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XVII, s. 292; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XI, s. 268.

⁴⁷⁹ Bkz. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XI, s. 268.

⁴⁸⁰ Bkz. Buhârî, *Daavat*, 80/6361; Müslim, *İyilik, sile ve âdâb*, 45/2601. (Lafız Buhârî'ye aittir).

⁴⁸¹ Bkz. Müslim, *İyilik, sile ve âdâb*, 45/2603.

⁴⁸² Müslim, *İyilik, sile ve âdâb*, 45/2600.

⁴⁸³ Müslim, *İyilik, sile ve âdâb*, 45/2601.

(ö. 676/1277) şöyle söylemiştir: “Bu hadisler peygamber efendimizin (s.a.v.) ümmetine olan şefkatini, onların faydalarına özen gösterdiğini, onlara ihtimam gösterdiğini ve onların faydasına olacak her şeyi istediğini açıklamaktadır.”⁴⁸⁴

Ebû Hafs en-Neseî (ö. 537/1142) *Talibetü't-talebe* isimli eserinde şu hadisi nakletmiştir: “*Kim Ramazan ayına erişir de günahları affolunmazsa Allah'ın rahmetinden uzak olsun!*”⁴⁸⁵ Ayrıca şöyle söyledi: “Resulullah (s.a.v.) alemlere rahmet olarak gönderilmiş olmasına rağmen bu üç tip insana nasıl beddua etti diye sorarlarsa deyin ki o (s.a.v.) her vakit ümmetinden asi olanların lehine dua etmiş ve büyük günah işleyen kişileri şefaatiyle müjdelemiştir!”

Bu problemi zikretmiş ardından da Ebû Hanife'den de nakledilen bazı cevaplar vermiştir: “Ebû Hanife'ye Resulullah'ın (s.a.v.) rahmet peygamberi olmasına rağmen bu hadiste zikredilen üç tip insana neden beddua ettiği sorulduğunda şöyle söylemiştir: Resulullah (s.a.v.) onlara beddua etmemiştir. Niçin buna beddua diyorsunuz? Bunun üzerine şöyle dediler: Ama Resulullah (s.a.v.) “Allah onları uzak kılsın” demiştir. Bunun üzerine şöyle söylemiştir: Peki Allah (c.c.) onları hangi şeyden uzak kılsın? Dediler ki: Allah onları rahmet ve keremden uzak kılsın anlamındadır. Dedi ki: “Peki buna delil nedir?” Dediler ki: Sen söyle o halde manası nedir bunun? Dedi ki: Bunun manasını Allah (c.c.) daha iyi bilir. Kim Ramazan ayına erişir de günahları bağışlanmazsa ya da kim anne babasının yaşlılığına erişir de bağışlanmazsa yahut da kimin yanında adım anıldığında bana salat etmezse tehdidi hak etmiş olur. Yani bu ifade Allah (c.c.) onları bu tehditte uzaklaştırsın anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu onlar için bir beddua değil, hayır duasıdır. İşte bu, imamların imamının

⁴⁸⁴ Neveî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Neveî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. Baskı, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1392, XVI, s. 151.

⁴⁸⁵ Bu hadisi İbn Hibban Sahih'inde 409 numarasıyla tahric etmiştir: Malik b. el-Hasen b. Malik b. el-Hüveyris'in babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre Resulullah (sav) minbere çıktı. Sonra bir basamak çıktı ve amin dedi. Ardından bir basamak daha çıkıp yine amin dedi. Sonra üçüncü basamağı çıktı ve amin dedikten sonra şöyle söyledi: Cebraîl bana geldi ve şöyle dedi: “Ey Muhammed kim Ramazan'a erişir de günahları affolunmazsa Allah'ın rahmetinden uzak olsun!” Ben de amin dedim. Ardından “kim anne babasının ikisinin ya da birinin yaşlılık dönemine erişir de ateşe girerse Allah'ın rahmetinden uzak olsun!” dedi ben de amin dedim. Son olarak da “kimin yanında senin adın anılır da sana salat etmezse Allah'ın rahmetinden uzak olsun! Amin de!” dedi ben de yine amin dedim.

farkına vardığı yüce bir faydadır. Ümmetin alimleri de buna dikkat çekmiştir. Tevfik Allah'tandır. ⁴⁸⁶

Yukarıda zikredilen üç bakış açısının yardımıyla peygamberlerin kavimlerine ettikleri bedduaların mahiyetini, peygamberlere (a.s.) dokunan herhangi bir kusur olmaksızın basiretli bir şekilde kavrayabiliriz. Özellikle konulara İmam-ı Azam Ebû Hanife gibi derin düşünen kişilerin yöntemiyle baktığımızda herhangi bir sorun kalmayacaktır ve konular sabah gibi parlak olacaktır.

Son olarak önemli bir husus üzerinde yoğunlaşmamız gerekmektedir: Peygamberler çoğunlukla kavimlerinin aleyhine değil lehine dua etmiştir. İşte peygamberleri daima bu vasıflarıyla anmamız gerekmektedir. Nitekim kendisinin ve müminlerin en sıkıntılı zamanlarında bile peygamber efendimizin (s.a.v.) şiarı şöyle olmuştur: “Allah'ım! Kavmimi hidayete erdir. Çünkü onlar bilmiyorlar.”

Şu'abü'l-İman isimli eserde şöyle geçmiştir: “Abdullah b. Ubeyd'den rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: *Resulullah'ın (s.a.v.) Rebaiyye dışı kırıldığında ve alnı yarılıp da mübarek yüzüne kanlar akmaya başladığında, onlara beddua etmesi istenmiştir. Ancak o (s.a.v.) şöyle söylemiştir: Şüphesiz ki Allah (c.c.) beni kan döküp lanet okumam için göndermedi. Fakat beni davetçi ve rahmet olarak gönderdi. Allah'ım! Kavmimi hidayete erdir. Çünkü onlar bilmiyorlar.* ⁴⁸⁷

Şayet bu hadis-i şerif evrensel bir düstur edinilseydi bununla birlikte kulların durumları düzelirdi. Çünkü bu hadiste adeta rahmetin her türü tek vücutta toplanmış ve Resulullah'da (s.a.v.) tecelli etmiştir.

2. Risaletlerini Tebliğ Etme Hususunda Peygamberlerin İntikam ve Sıkılma Gibi Vasıflardan Tenzih Edilmesi

Bazen akıllara şu iki soru gelebilir:

⁴⁸⁶ Neseî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseî es-Semerkindî, *Talibetü't-talebe fi'l-istilâhâti'l-fikhiyye*, el-Matbaatü'l-Amira, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, 1311, s. 22-23.

⁴⁸⁷ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, Tahkik: Dr. Abdülali Abdülhamid Hamid ve Muhtar Ahmed en-Nedvi, 1. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşr ve't-Tevzi, Riyad, 1423, 1375.

Birinci soru: Peygamberler bu bedduaları edinceye kadar kavimlerini davet etmekten sıkılıp sabırlarını kaybettiler mi?

İkinci soru: Kendilerinin ve onlara tabi olanların başlarına gelenlerden dolayı peygamberlerin intikam almak istediklerini söylemek caiz midir?

İlk soruya cevap olarak şöyle söyleyebiliriz: Daha önce peygamberlerin davet hayatına dair ele aldığımız bu soru için yeterli bir cevap niteliğindedir. Nitekim açık ve ayrıntılı bir şekilde onların kavimlerine karşı nasıl sabrettiklerini, uzun diyaloglarda bulunup söz alışverişi yaptıklarını gördük. Bununla birlikte maruz kaldıkları tüm zor şartlara rağmen onları davet etmekten sıkılıp usanmadılar. Sıkılmak, sabretmenin zıddıdır. Hiçbir peygamber kavminden ve onları davet etmekten sıkıldığından dolayı onlara beddua etmemiştir. Bilakis peygamberler hayatlarının son anına kadar daima kavimlerinin lehine dua ederler.

Bu husustaki en iyi delil, Allah'ın (c.c.) onların sabrettiğine dair şöyle söyleyerek şahitlik etmesidir: *“Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için de acele etme.”*⁴⁸⁸ Böylece Allah (c.c.) onların sabrettiklerini haber vermiştir.

Allah (c.c.) Hz. Nûh'un (a.s.) kıssasını zikrettikten sonra peygamberimize (s.a.v.) şöyle hitap etmiştir: *“İşte bu anlatılanlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin! Sabret, çünkü iyi son günahattan sakınanlarıdır.”*⁴⁸⁹

Tefsirciler “sabret” ifadesinin manas hakkında şöyle söylemiştir: “Yani Nûh'un (a.s.) sabrettiği gibi sabret. İşte bu Nûh'un (a.s.) sabrettiğinin delilidir.”

İkinci soruya cevaben şöyle söyleyebiliriz: Peygamberlerin (a.s.) beddualarında intikam istemek gibi nefsi bir istek söz konusu olmamıştır. Yukarıda onların kavimlerine karşı duydukları merhamet ve şefkat hakkında bahsettiğimiz şeyler bunu doğrulamaktadır. Böyle vasıflara ve yöntemlere sahip olan birisi sırf

---

⁴⁸⁸ Ahkaf 46/35.

⁴⁸⁹ Hûd 11/49.

intikam almak istediği için birisine beddua eder mi? Hayır! Bunun intikamda dışında yukarıda zikredilen sebeplerden bir sebebi vardır.

Buhârî ve Müslim bizlere peygamberlerin sabırlarını gösteren bir hadis-i şerif nakletmektedir ki bu hadis onların intikam aldığı iddiasını çürütmektedir. Abdullah b. Mesud'dan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: “*Peygamber (s.a.v.) kavminden dayak yiyip kan içinde kalan ve yüzündeki kanı silen bir peygamberden bahsederken onun “Allah’ım! Kavmimi hidayete erdir. Çünkü onlar bilmiyorlar” dediğini gördüm.*”⁴⁹⁰

Akıllı bir kimse bu hadisi okuduğunda, kavmini davet ederken acınacak hale düşen ve Allah’ın nezdinde onlar için ileri sürebileceği bir mazeret arayan bu peygamberin onlara intikam almak için beddua ettiğini düşünebilir mi? Şayet bu olsa bile böyle bir durumda onlara beddua etmesi daha evla olacaktır.

İmam Nevevî (r.a.) bu hadis hakkında şöyle söylemiştir: “Bu hadiste peygamberlerin kavimlerine karşı sabır, müsamaha, af ve şefkatlerinin yanı sıra onların hidayeti ve bağışlanması için dua ettikleri ve kavimlerinin günah işlemeleri hususunda onların bilmeyen kişiler olduğunu mazeret olarak göstermeleri görülmektedir. Hadiste işaret edilen bu peygamber öncekilerdendir. Ayrıca bizim peygamberimiz (s.a.v.) de Uhud günü böyle bir olay yaşamıştır.”⁴⁹¹

“*Nûh "Rabbim" dedi, "Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma!"*”⁴⁹² Hz. Nûh’un (a.s.) bu duasını düşündüğümüzde bu duayı yalnızca kafirlere has kıldığını ve “yeryüzünde kavminden kimseyi bırakma” demediğini görmekteyiz. Çünkü Nûh’un problemi yalnızca asla hidayete ermeyecek olan kafirlerle idi. Onun duası ise dini bir menfaatten başka bir şey değildir.

Hz. Mûsâ’nın (a.s.) duası da aynen bu şekildedir: “*Mûsâ, "Rabbimiz!" dedi, "Sen Firavun’a ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin; insanları*

⁴⁹⁰ Bkz. Buhârî, *İstitâbeti'l-Mürteddîn ve'l-Muânidîn ve Kitâlihîm*, 88/6929; Müslim, *Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer*, 32/1792. (Lafız Buhârî’ye aittir).

⁴⁹¹ Bkz. Nevevî, *el-Minhâc*, XII, s. 150.

⁴⁹² Nûh 71/26.

senin yolundan saptırsınlar diye mi yâ rab! Ey rabbimiz! Artık onların servetlerini silip yok et, kalplerine sıkıntı ver; elem veren cezayı görmedikçe iman etmesinler de görsünler!”⁴⁹³

İbn Âşûr şöyle söylemektedir: “Mûsâ (a.s.) duasını, Firavun ve cemaatinin durdurulması için Allah’tan talepte bulunmasının kendisi ya da kavmi adına Firavundan intikam almak için değil de ancak ve ancak dini menfaat sebebiyle olduğuna işaret edecek şekilde kolaylaştırmıştır. Bunun üzerine onları dize getirmesi ve rezil etmesi için Allah’tan (c.c.) Firavun ve cemaatinin nimetlerinin alınmasını ve başlarına azabın gelmesini istemiştir ki sapıklıklarından dönsünler ve imanı kabul etmeleri kolaylaşsın.”⁴⁹⁴

Aynı şekilde hadis-i şerifte vârid olduğu üzere peygamberimizin (s.a.v.) durumu da böyledir: Hz. Âişe (r.a.) annemizin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) iki şey arasında tercih yapacağında günah olmadığı sürece hep daha kolay olanı alırdı. Şayet o şey günahsa insanların o işten en uzak olanı o (s.a.v.) olurdu. Resulullah (s.a.v.) kendi nefsi için intikam almamıştır. Ancak Allah’ın yasaklarının çiğnenmesi durumunda Allah hakkı için intikam almıştır.”⁴⁹⁵

3. Ettiği Dua Nedeniyle Şefaathadisinde Hz. Nûh’un Mazereti Meselesi

Buhârî ve Müslim şefaathadisinde insanların Nûh’a gelip ondan dua istediklerinde Nûh’un (a.s.) onlara şöyle cevap verdiğini rivayet etmiştir: “*Bugün rabbim benzeri görülmedik bir şekilde öfkeli. Ne daha önce böyle öfkeli ne de daha sonra öfkeli olacak. Benim bir duam vardı onu da kavmimin aleyhine kullandım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Siz başkasına gidin.*”⁴⁹⁶

Bu hadisten anlaşılmaktadır ki Hz. Nûh (a.s.) dua edememesinin sebebini işlediği bir günaha ya da ihlale bağlamıştır. Bu günahı ise kavmine beddua etmesidir. Hatta bazıları burada “Nûh’un şefaathadinden mahrum oluşu” ifadesini

⁴⁹³ Yunus 10/88.

⁴⁹⁴ Bkz. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XI, s. 267-268.

⁴⁹⁵ Bkz. Buhârî, *Menâkıb*, 61/3560; Müslim, *Fedâil*, 43/2327, Lafız Buhârî’ye aittir.

⁴⁹⁶ Bkz. Buhârî, *et-Tefsîr*, 65/4712; Müslim, *İymân*, 1/194, Lafız Buhârî’ye aittir.

kullanmaktadır. Fakat bunların tamamı yukarıda bahsettiğimiz, Nûh'un Allah'ın emri ile beddua etmesiyle ve bunun da kavmi için bir rahmet olmasıyla çelişmektedir.

Ancak İmam İbn Hacer el-Askalânî (r.a.) (ö. 852/1449) *Fethu'l-bârî* isimli eserinde buna şöyle cevap vermiştir: “Nûh (a.s.) iki hususu mazeret olarak göstermiştir. Birincisi: Allah'ın (c.c.), hakkında bilgi sahibi olmadığı bir hususta istekte bulunmasını yasaklamasından dolayı bu durumdaki kişilere dua etmekten korkmuştur. İkincisi: Onun kabul edilecek tek bir dua hakkı vardı onu da dünyada kavmine beddua ederek kullanmıştı. Bundan dolayı isteyip de kabul edilmemesinden korktu.”⁴⁹⁷

Kurtubî, Hz. Nûh'un (a.s.) mazereti hususunda İbnü'l-Arabî'den başka bir görüş nakletmiştir: “Bu dua öfke ve kasvetten kaynaklanmıştır. Dua ise rıza ve şefkatten kaynaklanır. İşte bundan dolayı “Dün kafirlere beddua ettin bugün ise dua ediyorsun” diye kınanmaktan korkmuştur.”⁴⁹⁸

İşte bu üç görüşe göre Hz. Nûh'un (a.s.) duası İslami açıdan bir sorun taşımamış olur.

4. İslam'ın Hoşgörüsü ile Beddua Meselesi Arasında Çelişki Olmayışı

Bazen Müslüman olmayan kişilerin dillerinde dolaşan ve Müslümanlara eleştiri yöneltten bazı ifadeler duyarız. Örneğin: Siz size aykırı davranan kişilere beddua edip lanet okuyorsunuz. Biz ise tüm insanlığın hayrı ve saadeti için dua ediyoruz ve barışı tüm dünyaya yayıyoruz. Maalesef bu ifadeleri bazı Müslümanlar da bilmeyerek ve Batı kültüründen etkilenerek tekrar ediyor.

Biz de diyoruz ki bir tarafa bağlanmayı bırakın ve gelin İslam'ımıza yakından bakın. Göreceksiniz ki Kur'an'ımız bizlere şöyle hitap etmektedir: “*Allah kötü sözün açığa vurulmasını sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka.*”⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ İbn Hacer el-Askalani, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebü'l-Fazl el-Askalani eş-Şafii, *Fethü'l-Bari Şerhü Sahihi'l-Buhârî*, Tahkik: Muhibiddin el-Hatib, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 1379, XI, s. 434.

⁴⁹⁸ Bkz. Kurtubî, el-Câmi, XVIII, s. 313.

⁴⁹⁹ Nisâ 4/48.

İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre bu ayetin manası şöyledir: “Allah (c.c.) mazlum olmasının dışında bir kimsenin bir kimseye beddua etmesini sevmez. Çünkü mazlumun zulmedene beddua etmesine izin verilmiştir. “Ancak haksızlığa uğrayan başka” ayetinde olduğu gibi. Ancak kişi sabrederse elbette bu onun için daha hayırlıdır.”⁵⁰⁰

Rabbimiz (c.c.) bizlere daima kötülüğe iyilikle karşılık vermemizi şöyle söyleyerek emretmektedir: “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!*”⁵⁰¹

Peygamberimiz (s.a.v.) ise tüm insanlara merhamet eder ve tüm insanlığın hidayeti için dua ederdi ve şöyle derdi: “*Lanet okuyanlar kıyamet gününde ne şehit olabilirler ne de şefaatçi.*”⁵⁰²

Ebû Mûsâ'dan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: “*Yahudiler, kendilerine “Allah size rahmet eylesin” demeleri için peygamberimizin (s.a.v.) yanında hapsirirlardı. Peygamberimiz (s.a.v.) de “Allah size hidayet versin ve aklınızı düzeltsin” derdi.*”⁵⁰³

Böylelikle hak açıklığa kavuşmuştur. Nitekim şeriatımızda bir kimseye beddua etmenin belirli amaç ve durumları söz konusudur. Özellikle de zalimler, saldırganlar, yalancılar ve katiller gibi kişiler hakkında.

---

⁵⁰⁰ Bkz. Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, IV, s. 344.

⁵⁰¹ Fussilet 41/34.

⁵⁰² Bkz. Müslim, *İyilik, sile ve âdâb*, 45/2598, Ebû'd-Derda'ın Resulullah'ı (sav) böyle söylerken işittiği rivayet edilmiştir.

⁵⁰³ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, Tahkik: Semir b. Emin ez-Züheyri, 1. Baskı, Mektebetü'l-Mearif li'n-Neşr ve't-Tevzi, Riyad, 1419, s. 511; Tirmizî, *sünen*, 2739; Lafız Buhârî'ye aittir; Ayrıca. İkisinin dışında da tahric edenler olmuştur.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim alanında yaptığımız bu önemli araştırmadan, Allah'ın yarattığı en hayırlı varlıklar olan resul ve nebilerin kıssalarını okuduktan ve onların kavimleriyle olan yaşadıkların araştırdıktan sonra şöyle çıkarımlarda bulunabiliriz:

Değerli nebiler ve resuller insanlara karşı en merhametli ve en sabırlı kişilerdir. Ayrıca Allah'ım emirlerine de en çok uyanlar onlardır. Kavimlerinin hidayete ermeleri için ellerinden gelen tüm çabayı sarf etmişler ve onları Allah'a çağırma hususunda bir an olsun kusur etmemişlerdir. Mesajlarını tebliğ etmişler ve emaneti en mükemmel şekilde yerine getirmişlerdir. Ayrıca peygamberler çoğunlukla Allah'a kulluk etmek, bağışlanma dilemek ve kulların ve kavimlerin dini-dünyevi konulardaki kurtuluşları için talepte bulunmak amacıyla dua etmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı peygamberler kavimlerine beddua etmiş ve Allah da onların bu dualarını kabul edip düşmanlarını helak etmiştir. Bu hususlar da Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir.

Peygamberlerin kavimlerine beddua etmelerinin pek çok sebep ve hikmetleri bulunmaktadır. Bunlardan en önde gelenleri şunlardır:

Allah'ın kendisine bildirmesi sayesinde peygamber, adeta kavminin hidayetinden ümit kesiyordu ve küfürde diretmemeleri ve ahiretteki azaplarının daha da artması için kavmine beddua ediyordu. Örneğin kendisine daha önce iman edenlerden başkasının iman etmeyeceğine dair vahiy geldiğinde Hz. Nûh'un (a.s.) beddua etmesi gibi.

Kavminin yalanlama üzerine ısrar etmelerinden ve cezayı ve azabı hemen istemelerinden dolayı adeta onların bedbahtlığına kani olmuştu. Nitekim Hz. Hûd (a.s.) ve kavmi arasında yaşananlar buna örnektir.

Aynı şekilde Hz. Lût (a.s.) ve kavmi arasında yaşananlar da buna örnek teşkil etmektedir. Ankebut Suresi'nde kavminin bu konudaki ısrarı şöyle ifade edilir: *"Kavminin tek cevabı şu oldu: "Hadi, doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah'ın azabını getir de görelim!"*

Keza Hz. Şuayb'ın (a.s.) kavmi de şöyle söylemiştir: *“Sen de sadece bizim gibi bir beşersin. Biz senin kuşkusuz yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz. Eğer doğru sözlü isen, haydi üstümüze gökten azap yağdır.”*

Bu sözleri duyduktan sonra peygamberlerin, bedbahtlıklarının daha da artmaması ve yeryüzünü daha fazla ifsat etmemeleri için bu kavimlere beddua etmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir. İşte zikredilen üç peygamber de bunu yapmıştır.

Peygamber, onları Allah'a ve ahirete iman etmekten uzaklaştıran dünya şehvetlerinin içine dalmayı bırakmaları için kavminin mallarının helak olmasını isteyerek beddua ediyordu. Örneğin Firavun'un mülkünün yok olması için dua ettiğinde Hz. Mûsâ (a.s.) bunu yapmıştır: *“Mûsâ, "Rabbimiz!" dedi, "Sen Firavun'a ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin; insanları senin yolundan saptırsınlar diye mi yâ rab! Ey rabbimiz! Artık onların servetlerini silip yok et, kalplerine sıkıntı ver; elem veren cezayı görmedikçe iman etmesinler de görsünler!”*

Peygamberin bir kimseye beddua etmesi adeta o kişi için bir hayra dönüşür ve ona fayda verir ancak zarar vermez. Peygamber efendimizin (s.a.v.) ümmetinden birine ettiği bedduayı o kişi için bir faydaya dönüştürmesi için rabbinden talepte bulunması bu duruma benzemektedir. Ve bazen onların bedduası bir yönüyle kafirlerin ve inkarcıların hallerini Allaha havale etmek anlamı taşır.

Allah-u Teala salih dostlarına daima yardım etmiş, onların ricalarını boşa çıkarmayıp dualarına icabet etmiş ve helak ettikten sonra onları düşmanlarının yerine geçirmiştir ki yeryüzünde adaletle hükümsinler ve Allah'ın onlara yüklemiş olduğu doğru şeriati yaysınlar. Hak Teala adeta peygambere kavmine beddua etmesini söylemiştir ki bu dua Allah'ın dini ve Allah'ın kendilerine vadetmiş olduğu yardımı bekleyen müminler için bir zafer olsun ve onlara sabrı telkin etsin ki Allah'ın şu vaadine güven duysunlar: *“İnananlara yardım etmek de bize düşer.”*

Kıymetli peygamberlerin dualarında onların makam ve derecelerini eksiltecek herhangi bir durum söz konusu değildir. Nitekim risaleti tebliğ etme hususunda sıkılma, isteksizlik ya da yalanlayan ve karşı çıkan kişilerden intikam alma isteğinin, peygamberleri kavimlerine beddua etmeye sevk etmiş olabileceği asla söz konusu olamaz. Aksine onlar ancak ve ancak yukarıda bahsettiğimiz ve

araştırmamızda ayrıntılı bir şekilde açıkladığımız sebeplerden ötürü beddua etmişlerdir.

Resuller ve nebiler, hak dinini ortaya koymuş ve onu kendileri, merhametleri ve üstün ahlakları üzerinde tezahür edecek şekilde en güzel görüntüsüyle tasvir etmişlerdir. Ayrıca insanlığa sabır, merhamet, sevgi ve doğru ilke üzerinde kararlılık göstermek gibi pek çok dersler vermişlerdir. Keza onların izinden gidip asla sapmamaları, müsamaha ve sabırla ahlaklanarak şefkat ve incelikle insanların elinden tutup hidayet yoluna götürmeleri ve sıkıntılı zamanlarda bu yolun meşakkatine tahammül etmelerine yardım etmesi adına yaratıcılarına sığınmaları için kendilerine tabi olan kişilere doğru yolu resmetmişlerdir. Nitekim peygamberler bunu yapmışlar ve dünyanın güneşi ve kandili haline gelmişlerdir ki bu güneşin ışığı ile yol alan kimse asla yolunu kaybetmez. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın hidayete erdirdiği kişiler olarak tanıtılan ve insanlar için rehber oldukları vurgulanan peygamberlerin kavimleriyle ilişkileri ve onlara yönelik tavırlarının da sosyal hayatta bizler için örnek davranışlar olduğu muhakkaktır.

KAYNAKÇA

1. Abdürrezzâk es-San‘ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyârî, *Tefsîru Abdürrezzâk*, Tahkik: Dr. Mahmud Muhammed Abduh, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.
2. Abdüsselâm Hârûn, Abdüsselâm b. Muhammed b. Hârûn b. Abdirrâzık, *el-Esâlibü'l-inşâ'iyye fi'n-naḥvi'l-'Arabî*, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 2001.
3. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, Tahkik: Şuayb el-Arnâvut – Adil Mürşid ve diğerkleri, Denetim: Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1421.
4. Arûsî, Ebû Abdurrahman Ceylan b. Hadr el-Arûsî, *ed-Dua ve Menziletuhu mine'l-Akideti'l-İslamiyye*, Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyad, 1996.
5. Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *el-Furûku'l-luğaviyye*, Tahkik: İmam Beytullah Beyat, Müessesetü'n-Neşri'l-İslami, Kum, 1412.
6. Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, Tahkik: Abdürrezzâk el-Mehdi, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1420.
7. Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, Tahkik: Dr. Abdülali Abdülhamid Hamid ve Muhtar Ahmed en-Nedvi, 1. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşr ve't-Tevzi, Riyad, 1423.
8. Beyzavi, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Tahkik: Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlı, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1418.
9. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, Tahkik: Semir b. Emin ez-Züheyri, 1. Baskı, Mektebetü'l-Mearif li'n-Neşr ve't-Tevzi, Riyad, 1419.

10. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî *el-Câmi'u's-sahîh*, Tahkik: Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır, Daru Tavki'n-Necat, Beyrut, 1422.
11. Çağrıci, Mustafa, "Beddua", *DİA, TDV.*, İstanbul, 1992.
12. Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*, Tahkik: Ahmed Abdülğafur Attar, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987.
13. Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *et-Ta'rîfât*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
14. Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, tsz.
15. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî, *Mecâzü'l-Kur'ân li-Ebî 'Ubeyde*, Tahkik: Fuat Sezgin, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1381.
16. Ebüssuûd el-İmâdi, Muahmmmed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, tsz.
17. Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *ez-Zâhir fî me'ânî kelimâti'n-nâs*, Tahkik: Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1992.
18. Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît*, Tahkik: Sıdkı Muhammed Cemil, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1420.
19. Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü'l-luğa*, Tahkik: Muhammed Avad Merab, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 2001.
20. Fârâbî, *Dîvânü'l-edeb*, nşr. Ahmed Muhtâr Ömer, Müessesetü Dari's-şab, Kahire, 1424.
21. Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, Tahkik: Dr. Mehdi el-Mahzumi ve Dr. İbrahim es-Samirai, Darü ve Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, tsz.
22. Ferrâ', Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, Tahkik: Ahmet Yusuf en-Necati ve Muhammed Ali en-Neccar ve

- Abdülfettah İsmail eş-Şelbi, 1. Baskı, Daru'l-Mısriyye li't-telif ve't-terceme, Kahire, tsz.
23. Fevzi Muhammed Ebû Zeyd, *Benu İsrail ve va'dü'l-Ahire*, 1. Baskı, Denetleme: Darü'l-İman ve'l-Hayat, Metabiu'n-Nubar bi'l-Ubur, Kahire, 1432.
24. Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Tahkik: Mektebü Tahkiki't-Türas fi Müesseseti'r-Risale, Müessesetü'r-Risale li't-Tıba'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, 2005.
25. Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Cevâhirü'l-Kur'ân*, Tahkik: Dr. Imam Muhammed Reşit Rıza el-Kabbani, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1986.
26. Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî el-Büstî, *Kitâbü Şe'ni'd-du'â'*, Tahkik: Ahmed Yusuf ed-Dekkak, Darü's-Sekafeti'l-Arabiyy, Beyrut, 1412.
27. Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl (Tefsîrû'l-Hâzin)*, Tahkik: Muhammed Ali Şahin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415.
28. Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Herevî el-Bâşânî, *Kitâbü'l-Ğarîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*, Tahkik: Ahmed Ferid el-Mezidi, Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, Mekke-i Mükerrreme, 1999.
29. İbn Abbâs, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî, *Tenvîrû'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*, derleyen: Fîrûzâbâdî, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412.
30. İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Ğur'âni'l-mecîd (Tefsîrû İbn Acibe)*, Tahkik: Ahmed b. Abdullah Kureyşi Ruslan, Metabü'l-Hey'eti'l-Mısriyyeti'l-Ammeti li'l-Kitab, Kahire, 1419.
31. İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr (Tahrîrû'l-Ma'na's-Sedid ve Tenvîrû'l-Akli'l-Cedid min Tefsîri'l-Kitabi'l-Cedid)*, Darü't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984.

32. İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî, *el-Muharrerü 'l-vecîz fî tefsîri 'l-kitâbi 'l-'azîz*, Tahkik: Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.
33. İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheretü 'l-luğa*, Tahkik: Remzi Münir Ba'lebeki, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987.
34. İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürrî el-Kurtubî, *Tefsîrü 'l-Kur'ân*, Tahkik: Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe ve Muhammed b. Mustafa el-Kenz, el-Farukü'l-Hadise, Kahire, 2002.
35. İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, *Mu'cemü mekâyisi 'l-luğa*, Tahkik: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Darü'l-Fıkr, Dimaşk, 1979.
36. İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu 'l-bârî bi-şerhi Şahîhi 'l-Buĥârî*, Tahkik: Muhibiddin el-Hatib, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.
37. İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, Tahkik: Şuayb el-Arnâvut, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1408.
38. İbn Humeyr es-Sebtî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed es-Sebtî el-Emevi, *Tenzihü 'l-Enbiya amma Nesebe ileyhim Hüsaletü 'l-Eġbiya*, Tahkik: Muhammed Rıdvan ed-Daye, 1. Baskı, Darü'l-Fıkrî'l-Muasır, Beyrut, 1411.
39. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Bedâ'î 'u'l-fevâ'id*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, tsz.
40. İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Darü Hicr li't-Tıba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İ'lam, Beyrut, 2003.
41. İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü 'l-Kur'âni 'l-*

- 'azîm, Tahkik: Sami b. Muhammed Selame, Daru Taybe li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyad, 1420.
42. İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Ğarîbü'l-Kur'ân*, Tahkik: Ahmet Sakar, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1978.
43. İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vîlü müşkili'l-Kur'ân*, Tahkik: İbrâhim Şemseddin, 2. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428.
44. İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab*, 3. Baskı, Daru Sadır, Beyrut, 1414.
45. İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî, *el-Muhassas*, Tahkik: Halil İbrahim Ceffal, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1996.
46. İbn Teymiyye, Takiyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhalim b. Teymiyye el-Harrani, *Mecmû'u fetâvâ*, Tahkik: Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım, Mecme'u'l-Melik Fehd, Medine, 1416.
47. İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Tahkik: Muhammed Abdülkadir Ata, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
48. İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir fî 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir*, Tahkik: Muhammed Abdülkerim Kazım er-Râzî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1984.
49. İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, Tahkik: Abdürrezzâk el-Mehdi, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1422.
50. İbnü'l-Kûtıyye, Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Abdilazîz b. İbrâhîm el-Endelüsî el-İşbîlî el-Kurtubî, *el-Ef'âl*, Tahkik: Ali Fuda, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1993.
51. İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî, *Şevâhidü't-tavzîh fî şerhi'l-Câmi'i ş-şahîh*, Tahkik: Darü'l-Felah li'l-Bahsi'l-İlmi ve Tahkiki't-Türas, 1. Baskı, Darü'n-Nevadir, Dimaşk, 1429.
52. Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Meşâriku'l-envâr 'alâ sıhâhi'l-âşâr*, Darü't-Türas, Kahire, 1333.

53. Kefevi, Ebü'l-Bekâ, Eyyub b. Mûsâ el-Kefevi el-Hüseyni el-Kırımı, *el-Külliyât Mu'cem fi'l-Mustalahat ve'l-Furuki'l-Lugaviyye*, Tahkik: Adnan Derviş ve Muhammed el-Mısri, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1419.
54. Kurâ' en-Neml, Ali b. el-Hasan el-Hünai el-Ezdi, Ebü'l-Hasan, *el-Münecced fi'l-Luga*, Tahkik: Dr. Ahmet Muhtar Ömer ve Dr. Dahi Abdülbaki, Alemü'l-Kütüb, Kahire, 1988.
55. Kur'an-ı Kerim.
56. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Ḳur'ân (Tefsirü'l-Kurtubî)*, Tahkik: Ahmet el-Berduni ve İbrahim Atfîş, Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1964.
57. Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât (Tefsirü'l-Kuşeyrî)*, Tahkik: İbrahim el-Besyuni, 3. Baskı, el-Hey'tü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, Kahire, 2000.
58. Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne (Tefsirü'l-Mâtürîdî)*, Tahkik: Dr. Mecdi Baslum, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
59. Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn (Tefsirü'l-Mâverdî)*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
60. Medînî, Ebû Mûsâ Muhammed b. Ömer b. Ahmed el-Medînî, *el-Mecmû'u'l-muğîs fi ğarîbeyi'l-Ḳur'ân ve'l-hadîs*, Tahkik: Abdülkerim el-Ezbavi, Darü'l-Medeni li't-Tiba'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Cidde, 1986.
61. Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûġi'n-nihâye fi 'ilmi me'âni'l-Ḳur'ân ve tefsirihî ve aḥkâmihî ve cümelin min fûnûni 'ulûmih*, 1. Baskı, Camiatü's-Şarika, Şarika, 1429.
62. Mücâhid b. Cebr, Ebü'l-Haccâc el-Mekkî el-Mahzûmî, *Tefsîru Mücâhid*, Tahkik: Dr. Muhammed Abdüsselam Ebü'n-Neyl, 1. Baskı, Darü'l-Fikri'l-İslami'l-Hadise, Medinet Nasr, 1410.
63. Mücâşiî, Ebü'l-Hasen Alî b. Faddâl el-Mücâşiî el-Kayrevânî, *Nüketü me'âni'l-Ḳur'ân (en-Nüket fi'l-Ḳur'ân)*, Tahkik: Dr. Abdullah Abdülkadir et-Tavil, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007.

64. Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *efsîrû Mukâtil b. Süleymân*, Tahkik: Abdullah Mahmud Şehhate, Darü İhyai't-Türas, Beyrut, 1423.
65. Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir fi'l-Kur'an'i'l-Azim*, Tahkik: Hatim Salih ed-Damin, 2. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1432.
66. Müslim b. el-Haccâc, Ebü'l-Hüseyn b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh (Sahîh-i Müslim)*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1424.
67. Nehhâs, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Murâdî el-Mısrî, *Me'âni'l-Kur'ân*, Tahkik: Muhammed Ali es-Sabuni, 1. Baskı, Camiatü Ümmi'l-Kura, Mekke, 1409.
68. Neseî, Ebü Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseî es-Semerkandî, *Talibetü't-talebe fi'l-ıstılâhâti'l-fikhiyye*, el-Matbaatü'l-Amira, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, 1311.
69. Neseî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'ıku't-te'vîl (Tefsirü'n-Neseî)*, Tahkik: Yusuf Ali Bedivi, Danışma ve Takdim: Muhyiddin Deyb Mestu, Darü'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998.
70. Neşvân el-Himyerî, Ebü Saîd Neşvân b. Saîd (b. Neşvân) b. Sa'd b. Ebî Himyer b. Ubeydillâh el-Himyerî el-Yemenî, *Şemsü'l-'ulûm ve devâ'ü kelâmi'l-'Arab mine'l-külûm*, Tahkik: Hüseyin b. Abdullah el-Amri ve Mutahhar b. Ali el-İrani ve Dr. Yusuf Muhammed Abdullah, Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut, 1999.
71. Nevevî, Ebü Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. Baskı, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1392.
72. Nîsâbü'rî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ebi'l-Hasen b. el-Hüseyn el-Gaznevî en-Nîsâbü'rî, *İcâzü'l-beyân 'an me'âni'l-Kur'ân*, Tahkik: Dr. Hanif b. Hasan el-Kasimi, Darü'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut, 1415.

73. Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, Tahkik: Safvân Adnân Dâvûdî, 1. Baskı, Dârü'l-Kalem- Şam, ed-Darü'ş-Şamiyye- Beyrut, 1412.
74. Râzî Fahrüddîn, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîrü'l-kebîr)*, 3. Baskı, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1420.
75. Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, Tahkik: Yusuf eş-Şeyh Muhammed, 5. Baskı, el-Mektebetü'l-Asriyye - Beyrut, ed-Darü'n-Nümüzüciyye - Sayda, 1420.
76. Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tekmiletü'l-Meacimi'l-Arabiyye*, Vizaratü's-Sakafe ve'l-İ'lam, Irak, 1979.
77. Reşîd Rızâ, Muhammed Reşîd b. Ali Rızâ el-Kalemuni el-Hüseyini, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-hakîm (Tefsîrü'l-Menâr)*, el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Amme li'l-Kitab, Kahire, 1990.
78. Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbü'rî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîrü's-Sa'lebî)*, Darü't-Tefsir, Cidde, 2015.
79. Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Duaü'l-Enbiya ve's-Salihin*, Derleyen ve Hazırlayan: Said Osman, ed-Darü'l-Alemiyye li'l-Kütüb ve'n-Neşr, Kahire, 1998.
80. Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *el-Havatır (Tefsîrü's-Şa'râvî)*, Metabiü Ahbaril'-Yevm, Kahire, 1997.
81. Sâvî, Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, *Şerhü's-Sâvî ala Cevherati't-Tevhid*, Tahkik: Dr. Abdülfettah el-Bezm, Darü İbn Kesîr, Beyrut, 1419.
82. Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân (Kitâbü't-Tefsîr)*, Tahkik: Yasir b. İbrahim ve Ğanim b. Abbâs b. Ğanim, Darü'l-Vatan, Riyad, 1997.
83. Semerkandî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Bahrü'l-'ulûm (Tefsîrü's-Semerkandî)*, Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdülmevcud ve Dr. Zekerıyya Abdülmecid en-Nuti, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

84. Semîn el-Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî, *'Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, Tahkik: Muhammed Basil Uyun es-Sud, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417.
85. Semîn el-Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî, *ed-Dürrü'l-masûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, Dr. Ahmed Muhammed el-Harrat, Dârü'l-Kalem, Dimaşk, 1406 .
86. Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-kadîr*, 1. Baskı, Daru İbn Kesîr - Dimaşk, Darü'l-Kelimi't-Tayyib – Beyrut, 1414.
87. Sîbeveyhi, Ebû Bişr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, Tahkik: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1988.
88. Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*, Tahkik: Ahmed Hasan Mehdeli ve Ali Seyyid Ali, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008.
89. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risale li'n-Neşr, Beyrut, 1420.
90. Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî el-Fârûkî, *Keşşâfû ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, Tahkik: Dr. Ali Duhruc, 1. Baskı, Mektebetü Lübnan Naşirun, Beyrut, 1996.
91. Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Tahkik: Beşşar İvad Maruf, Darü'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1998.
92. Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, Tahkik: Safvan Adnan Davudi, Dârü'l-Kalem - Şam, ed-Darü's-Şamiyye, Beyrut, 1415.
93. Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *et-Tefsîrû'l-basît*, Tahkik: İmam Muhammed b. Suud Üniversitesinde 15 doktora tezinde tahkik edilmiş ardından üniversitenin bilim kurulu derlemesini ve tertibini yapmıştır, 1. Baskı, İmadetü'l-Bahsi'l-İlmi - İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, Riyad, 1430.

94. Yahyâ b. Sellâm, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe et-Teymî, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm*, Tahkik: Dr. Hind Şelbi, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1425.
95. Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Tahkik: Ahmed Abdüsettar Ferâc, Darü'l-Hidaye, Kuveyt, 1385.
96. Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'rabuhu*, Tahkik: Abdülhalil Abduh Şelbi, 1. Baskı, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988.
97. Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1407.
98. Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, Tahkik: Muhammed Basil Uyun es-Sud, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
99. Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfî, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Çur'ân*, Tahkik: Muhammed Ebü'l Fazl İbrahim, Darü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekauhu, Beyrut, 1957.
100. Zuveyn, Muhammed Mahmud Aboud, *ed-Dua el-Meâni ve 's-Siyağ ve 'l-Envâ'*, Merkezü'r-Risale, Matba'atü's-Sitare, Kabul, 1432.

Kûfe üniversitesinin resmi internet sitesi: <http://staff.uokufa.edu.iq/?mohammedm.Zuveyn>

KONYA	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öz Geçmiş

Kişisel Bilgiler

T. C. Kimlik No: 72619160888

Öğrenci No: 16810601038

Cinsiyet: Erkek

Doğum Tarihi: 06. 07. 1993

Medeni Durum: Evli

Askerlik Durumu: Muaf

Vatandaşlık: TÜRKİYE, SURIYE

İletişim Bilgileri

Adres: TOZKOPARAN MAH. 87114 SK. NO: 7 İÇ KAPI NO: 1 TOROSLAR/
MERSİN, TOROSLAR/MERSİN, 33080 TÜRKİYE

Cep Telefonu: +90 (534) 200 26 64

E-Posta: rasheed1rajab@gmail. com

Öğrenim Bilgileri

Lisans

[2011- 2015]- **Mısır: Al-Azhar University, İlahiyat Fakültesi, İlahiyat**

Lise

[2005- 2011]- **Suriye: Dâru'l-Nahda/ Al-Keltawiyeh, İlahiyat**

Eğitim-Kurs Bilgileri

Kurs Bitirme Sertifikası

29. 08. 2016 tarihinde **Öđretmen yetiştirme ve geliştirme Genel Müdürlüđü** adlı kurumdan **2016 yılı gećici eğitim merkezlerinde görev yapan\ yapacak olan Suriyeli öğretmen eğitimi çalışması** eğitimi aldı.

Kurs Bitirme Sertifikası

28. 07. 2017 tarihinde **Mersin Üniversitesi Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi** adlı kurumdan **TÜRKÇE SEVİYE YETERLİLİK SERTİFİKASI** eğitimi aldı.

Eğitim Detayı : TÜRKÇE C1 SERTİFİKASI

Kurs Bitirme Sertifikası

23. 11. 2018 tarihinde **AKADEMAS** adlı kurumdan **Etkili Sunum Teknikleri** eğitimi aldı.

Kurs Bitirme Sertifikası

02. 12. 2018 tarihinde **AKADEMAS** adlı kurumdan **Pazarlama İletişimi Yönetimi** eğitimi aldı.

Eğitim Sertifikası

19. 08. 2019 tarihinde **(MSYD-ASRA) Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği** adlı kurumdan **Türkçe-Arapça Toplum evirmenliği Eğitim Programı** eğitimi aldı.